

Effecten van de economische crisis in de cultuursector

Iris Blankers
René Goudriaan
Nynke de Groot
Tom Everhardt
Rafiq Friperson
Gabrielle Mazzola

Onderzoek voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

© **A**arts De Jong Wilms Goudriaan **P**ublic **E**conomics bv (APE)

Den Haag, oktober 2012

Effecten van de economische crisis in de cultuursector

I. Blankers, R. Goudriaan, N. de Groot, T.P. Everhardt, R. Frierson & G.J. Mazzola.

A*pe* rapport nr. 1016

© 2012 **A**arts De Jong Wilms Goudriaan **P**ublic **E**conomics bv (APE)

Website: www.ape.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt via druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

INHOUD

0	SAMENVATTING EN CONCLUSIES	7
0.1	Aanleiding voor het onderzoek	7
0.2	Geanalyseerde delen van de cultuursector	7
0.3	Aanpak van het onderzoek	8
0.4	Belangrijkste trends, 2005-2011	9
0.4.1	Bezoeken	9
0.4.2	Toegangsprijzen	11
0.4.3	Aanbod en faillissementen	12
0.5	Prijs- en inkomensgevoeligheid van het bezoek	13
0.6	Simulaties	15
0.6.1	Opzet	15
0.6.2	Inhoud van de scenario's	15
0.6.3	Uitgangsscenario	16
0.6.4	Prijsstijging concurrerende vrijetijdsactiviteiten	17
0.6.5	Invoering uniform BTW-tarief van 16% in 2014	17
0.6.6	BTW-verhoging naar 21%	19
0.7	Conclusies	19
1	INLEIDING	21
1.1	Aanleiding	21
1.2	Geanalyseerde deelsectoren	21
1.3	Onderzoeksvragen	22
1.4	Indeling van het rapport	24
2	OPZET ANALYSE VAN DE TRENDMATIGE ONTWIKKELINGEN	25
2.1	Inleiding	25
2.2	Aanpak	25
2.2.1	Inleiding	25
2.2.2	Indexcijfers	26
2.2.3	Toegangsprijzen	26
2.2.4	Concurrerende vrijetijdsactiviteiten	27
2.2.5	Correctie voor inflatie	27
2.2.6	Selectie van instellingen	27
2.3	Gegevens podiumkunsten	28
2.4	Gegevens bioscopen, musea en beeldende kunst	29
3	TRENDS BIJ DE BIOSCOPEN, 2005-2011	31
3.1	Inleiding	31

3.2	Omvang van de markt, 2010	31
3.3	Aanbod van bioscopen, 2005-2011	32
3.3.1	Ontwikkeling van het aanbod	32
3.3.2	Regionale ontwikkeling van het aanbod	33
3.4	Bioscoopbezoeken, 2005-2011	34
3.4.1	Ontwikkeling van het aantal bezoeken	34
3.4.2	Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken	35
3.5	Toegangsprijzen van bioscopen, 2005-2011	36
3.5.1	Prijs- en inkomensontwikkeling	36
3.5.2	Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen	37
3.6	Conclusies	38
4	TRENDS BIJ DE MUSEA, 2005-2009	39
4.1	Inleiding	39
4.2	Omvang van de Nederlandse museummarkt, 2009	39
4.3	Museumbezoeken, 2005-2009	40
4.4	Toegangsprijzen van musea, 2005-2009	41
4.4.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	41
4.4.2	Financieringsmix van musea	43
4.5	Conclusies	43
5	TRENDS BIJ DE RIJKSMUSEA, 2005-2011	45
5.1	Inleiding	45
5.2	Omvang van de markt, 2010	45
5.3	Bezoeken aan rijksmusea, 2005-2011	46
5.4	Toegangsprijzen van rijksmusea, 2005-2011	47
5.4.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	47
5.4.2	Financieringsmix van rijksmusea	48
5.5	Conclusies	49
6	TRENDS BIJ DE VSCD-PODIA, 2005-2011	51
6.1	Inleiding	51
6.2	Omvang van de markt, 2010	51
6.3	Aanbod van de VSCD-podia, 2005-2011	52
6.3.1	Ontwikkeling van voorstellingen en programma's	52
6.3.2	Ontwikkeling van het aanbod per genre	53
6.3.3	Regionale ontwikkeling van het aanbod	55
6.4	Bezoeken aan de VSCD-podia, 2005-2011	56
6.4.1	Ontwikkeling van het aantal bezoeken	56
6.4.2	Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre	58
6.4.3	Regionale ontwikkeling van het bezoek	60
6.4.4	Ontwikkeling aantal bezoeken naar inkomen	61

6.5	Toegangsprijzen van de VSCD-podia, 2005-2011	62
6.5.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	62
6.5.2	Financieringsmix van VSCD-podia	63
6.5.3	Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen	64
6.6	Kosten en personeelssterkte, 2005-2011	64
6.6.1	Kosten	64
6.6.2	Ontwikkeling van de personeelssterkte	65
6.7	Conclusies	66
7	TRENDS BIJ DE VNPF- POPPODIA, 2005-2011	69
7.1	Inleiding	69
7.2	Omvang van de markt, 2010	69
7.3	Aanbod van de VNPF-poppodia, 2005-2011	70
7.3.1	Ontwikkeling van activiteiten	70
7.3.2	Ontwikkeling van het aanbod per type	71
7.3.3	Regionale ontwikkeling van het aanbod	72
7.4	Bezoeken aan de VNPF-poppodia, 2005-2011	73
7.4.1	Ontwikkeling van het aantal bezoeken	73
7.4.2	Uitverkochte activiteiten	73
7.4.3	Ontwikkeling van het bezoek per type	74
7.4.4	Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken	75
7.5	Toegangsprijzen van VNPF-poppodia, 2005-2010	75
7.5.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	75
7.5.2	De financieringsmix van de poppodia van de VNPF	76
7.5.3	Regionale ontwikkeling toegangsprijzen	77
7.6	Kosten en personeelssterkte, 2005-2010	78
7.6.1	Ontwikkeling van de kosten	78
7.6.2	Ontwikkeling van de personeelssterkte	79
7.7	Conclusies	79
8	TRENDS BIJ DE VRIJE THEATERPRODUCENTEN, 2005-2011	81
8.1	Inleiding	81
8.2	Omvang van de markt, 2010	81
8.3	Aanbod van de VVTP-leden, 2005-2011	82
8.3.1	Ontwikkeling van voorstellingen en programma's	82
8.3.2	Ontwikkeling van het aanbod per genre	83
8.4	Bezoeken aan voorstellingen van de VVTP-leden, 2005-2011	84
8.4.1	Ontwikkeling van het bezoek	84
8.4.2	Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre	85
8.5	Toegangsprijzen van de vrije theaterproducenten, 2005-2011	86
8.5.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	86
8.5.2	De financieringsmix bij de VVTP-leden	87

8.5.3	Ontwikkeling van de personeelssterkte	88
8.6	Conclusies	88
9	TRENDS BIJ DE BIS-INSTELLINGEN VOOR PODIUMKUNST, 2005-2011	91
9.1	Inleiding	91
9.2	Omvang van de markt, 2010	91
9.3	Aanbod van BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	92
9.3.1	Ontwikkeling van het aantal voorstellingen	92
9.3.2	Ontwikkeling van het aanbod per genre	92
9.4	Bezoeken aan de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	93
9.4.1	Ontwikkeling van het aantal bezoeken	93
9.4.2	Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre	94
9.5	Toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	95
9.5.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	95
9.5.2	Ontwikkeling van de toegangsprijzen per genre	96
9.5.3	De financieringsmix van rijksgesubsidieerde podiumkunsten	97
9.6	Conclusies	98
10	TRENDS BIJ DE FPK-INSTELLINGEN VOOR PODIUMKUNST, 2005-2011	101
10.1	Inleiding	101
10.2	Omvang van de markt, 2010	101
10.3	Aanbod van de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	102
10.3.1	Ontwikkeling van voorstellingen	102
10.3.2	Ontwikkeling van het aanbod per genre	103
10.4	Bezoeken aan de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	103
10.4.1	Ontwikkeling van het aantal bezoeken	103
10.4.2	Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre	104
10.5	Toegangsprijzen van de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011	105
10.5.1	Ontwikkeling van de toegangsprijzen	105
10.5.2	Ontwikkeling van de toegangsprijzen per genre	106
10.5.3	Financieringsmix van de FPK-instellingen voor podiumkunst	107
10.6	Conclusies	108
11	TRENDS IN DE BEELDENDE KUNST, 2005-2011	111
11.1	Inleiding	111

11.2	Bezoek aan BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011	112
11.3	Toegangsprijzen BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011	112
11.3.1	Toegangsprijzen	112
11.3.2	De financieringsmix	113
11.4	Ontwikkeling van de prijzen van beeldende kunst, 2005-2011	115
11.5	Conclusies	116
12	FAILLISSEMENTEN IN DE CULTUURSECTOR, 2006-2011	117
12.1	Inleiding	117
12.2	Resultaten, 2006-2011	118
12.3	Conclusies	119
13	REGIONALE SPREIDING MEERJARIG GESUBSIDIEERDE PODIUMKUNSTEN, 2010	121
13.1	Inleiding	121
13.2	Theater, 2010	122
13.3	Dans, 2010	125
13.4	Conclusies	127
14	ANALYSEKADER PRIJS- EN INKOMENSELASTICITEITEN, EN SIMULATIES	129
14.1	Inleiding	129
14.2	De bezoeker als consument	129
14.3	Modelspecificatie en functionele vorm	132
14.4	Opzet en inhoud simulaties	134
14.4.1	Opzet	134
14.4.2	Inhoud van de scenario's	135
15	PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BIOSCOOPBEZOEK	137
15.1	Modelspecificatie en schattingsmethode	137
15.2	Schattingsresultaten	138
15.3	Simulaties	139
16	PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET MUSEUMBEZOEK	141
16.1	Inleiding	141
16.2	Modelspecificatie en schattingsmethode alle musea	141
16.3	Schattingsresultaten voor alle musea	142
16.4	Modelspecificatie en schattingsmethode voor de rijksgesubsidieerde musea	144
16.5	Schattingsresultaten voor de rijksmusea	144
16.6	Simulaties	145

17 PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BEZOEK AAN PODIUMKUNSTEN	149
17.1 Inleiding	149
17.2 Modellspecificatie en schattingsmethode voor de podiumkunsten	149
17.3 Schattingsresultaten voor de VSCD-podia	150
17.3.1 Eerste resultaten	150
17.3.2 Vergelijking podia in gemeenten met hoge en lage inkomens	151
17.4 Schattingsresultaten voor de VNPF-poppodia	152
17.5 Schattingsresultaten voor vrije theaterproducenten	153
17.6 Schattingsresultaten voor de BIS-instellingen voor podiumkunst	155
17.7 Schattingsresultaten voor de FPK-instellingen voor podiumkunst	157
17.8 Simulaties voor de podiumkunsten	159
17.8.1 Inleiding	159
17.8.2 Toekomstsimulaties voor de VSCD-podia	160
17.8.3 Toekomstsimulaties voor de VNPF-poppodia	161
17.8.4 Toekomstsimulaties voor de vrije theaterproducenten	162
17.8.5 Toekomstsimulaties voor de BIS-instellingen voor podiumkunst	163
17.8.6 Toekomstsimulaties voor de FPK-instellingen voor podiumkunst	166
17.8.7 De verhoging van het BTW-tarief in het seizoen 2011/2012	169
18 CONCLUSIES PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BEZOEK AAN CULTURELE ACTIVITEITEN	171
18.1 Inleiding	171
18.2 Resultaten voor de prijs- en inkomenselasticiteiten	172
LITERATUUR	175
TABELLARISCHE BIJLAGE VOOR VSCD-PODIA, VNPF-PODIA EN VVTP-LEDEN	177

0 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

0.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het kabinet-Rutte wil dat actoren in de cultuursector ondernemender worden en meer eigen inkomsten verwerven, zodat ze minder afhankelijk van de overheid worden. Tegelijkertijd is er sprake van een economische crisis die de verdien capaciteit van de cultuursector beïnvloedt. Dit bemoeilijkt de verwerving van meer eigen inkomsten. De economische situatie heeft niet alleen gevolgen voor het gesubsidieerde deel van de cultuursector, maar ook voor het niet-gesubsidieerde deel van de cultuursector. De economische crisis is weliswaar al in september 2008 gestart met de bankencrisis, maar de effecten ervan worden pas geleidelijk zichtbaar. Deze effecten worden verder versterkt doordat de verschillende overheden bezuinigen op kunst en cultuur. Tegen deze achtergrond wordt in het rapport een *eerste poging* gedaan om te onderzoeken wat de gevolgen zijn van de huidige economische situatie voor de vraag, het aanbod en de financiering in de verschillende delen van de cultuursector. In het rapport schenken we zowel aandacht aan de ontwikkelingen in het gesubsidieerde deel van de sector als aan de ontwikkelingen in het niet-gesubsidieerde deel van de sector. Het onderzoek kan op termijn een vervolg krijgen in de vorm van een jaarlijkse monitor voor de cultuursector.

0.2 Geanalyseerde delen van de cultuursector

Bij de beschrijving van de effecten van de economische crisis streven we ernaar om een zo volledig mogelijk beeld voor de gehele cultuursector te schetsen. Vanwege witte vlekken in de gegevens is dat nog niet in alle opzichten mogelijk. De volgende deelsectoren komen in het rapport uitgebreid aan de orde:

- bioscopen (inclusief filmtheaters) aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB);
- musea, waaronder de rijksmusea als afzonderlijke categorie;
- podia aangesloten bij de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD-podia);
- podia aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en –Festivals (VNPF-podia);

- vrije theaterproducenten aangesloten bij de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP);
- instellingen voor podiumkunst die structureel door het Rijk worden gesubsidieerd en deel uitmaken van de Basisinfrastructuur (BIS-instellingen voor podiumkunst);
- instellingen voor podiumkunst die meerjarig door het Fonds Podiumkunsten worden gesubsidieerd (FPK-instellingen).

De BIS-instellingen voor podiumkunst worden in het rapport ook wel aangeduid als de rijksgesubsidieerde podiumkunst. De FPK-instellingen duiden we soms ook wel aan als FPK-gesubsidieerde podiumkunst. Naast de hiervoor genoemde delen van de cultuursector schenken we in het rapport ook aandacht aan de beeldende kunst. Vanwege de thans beschikbare gegevens is die aandacht beperkt.

0.3 Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek valt uiteen in twee delen. Het *eerste* deel heeft vooral een *beschrijvend* karakter en schetst de belangrijkste trends in de verschillende delen van de cultuursector vanaf 2005. Daarbij kijken we naar de ontwikkeling van het aantal bezoeken, het aanbod, de financieringsmix en de determinanten van het bezoek aan de culturele activiteiten. Bij de (economische) *determinanten* van het bezoek gaat het onder meer om de ontwikkeling van de toegangsprijzen, de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten en het beschikbare inkomen van huishoudens. Geanalyseerd wordt hoe deze ontwikkelingen uitpakken in de verschillende delen van de cultuursector, zowel in het gesubsidieerde als in het commerciële deel van de sector. Voor deze empirische analyse zijn gegevens uit een groot aantal verschillende bronnen verzameld. Deze zijn samengevoegd tot een *unieke* database van de cultuursector, die de komende jaren verder kan worden uitgebreid met nu nog ontbrekende deelsectoren.

Het *tweede* deel van het onderzoek bevat een nadere econometrische *analyse* van de trends om die beter te kunnen duiden. Daarin onderzoeken we in het bijzonder in hoeverre (potentiële) bezoekers van culturele activiteiten gevoelig zijn voor *veranderingen* in de hoogte van de toegangsprijzen, de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten en het beschikbare inkomen. Deze analyse mondt onder meer uit in schattingen van de prijs- en inkomenselasticiteit van het bezoek aan de verschillende culturele activiteiten. De *prijselasticiteit* is een maatstaf voor de prijsgevoeligheid van het bezoek en geeft aan met welk percentage het aantal bezoeken verandert

wanneer de toegangsprijs met 1% wordt verhoogd. Als de prijselasticiteit de waarde van -1 overtreft, leiden prijsstijgingen tot een meer dan evenredige daling van het aantal bezoeken en daarmee tot een daling van de publieksinkomsten. Analoog geeft de inkomenselasticiteit aan met welk percentage het aantal bezoeken verandert wanneer het inkomen van huishoudens met 1% toeneemt. Zowel de prijs- als de inkomenselasticiteit zijn belangrijke determinanten van de *verdiencapaciteit* van culturele instellingen. Op basis van de verkregen waarden van de prijs- en inkomenselasticiteiten voeren we een aantal toekomstsimulaties uit.

In een afzonderlijke rapportage zullen we - met het oog op de ontwikkeling van een jaarlijkse monitor van de cultuursector - ingaan op de *witte vlekken* in de huidige gegevens. Daarin doen we ook voorstellen voor een verbetering van de toekomstige dataverzameling.

0.4 Belangrijkste trends, 2005-2011

0.4.1 Bezoeken

Tabel 0.1 vat de ontwikkeling van de bezoekcijfers in de periode 2005-2011 samen. Het aantal bioscoopbezoeken wordt nog niet beïnvloed door de effecten van de recessie en blijft in de periode 2005-2011 sterk stijgen, mede door het bezoek aan Nederlandse films en een groei van het aanbod. De musea en de BIS-instellingen voor podiumkunst lijken nog weinig invloed te ondervinden van de economische crisis. Binnen de BIS-instellingen voor podiumkunst treedt alleen bij muziek, en opera en muziektheater – met een relatief hoge toegangsprijs – na 2008 een sterke daling op van het aantal bezoeken; dat is vermoedelijk mede het gevolg van de economische crisis. Bij de BIS-instellingen voor theater ontwikkelt het aantal bezoeken in de periode 2008-2011 zich sterk afwijkend, vooral door de forse stijging van het bezoek aan het Oerol Festival. Na weglating van het Oerol Festival, dat qua karakter afwijkt van de andere BIS-instellingen voor theater, zwakt de bezoekstijging aan theatergezelschappen in de periode 2008-2011 af; de dan resterende bezoekstijging bij de theatergezelschappen in deze periode komt voor rekening van De Utrechtse Spelen, die in 2011 buitengewoon veel publiek trokken met de uitvoering van opera Orfeo ed Euridice bij Paleis Soestdijk. Bij de FPK-instellingen voor podiumkunst loopt het bezoek na 2008 over de hele linie terug, vooral bij dans en muziek.¹ Deze bezoekdaling vindt plaats ondanks een toename van het

---

¹ Deze instellingen behoorden tot 2009 tot de BIS-instellingen.

aantal voorstellingen. Een deel hiervan kan wellicht op het conto van de verhoudingsgewijs sterke stijging van de toegangsprijzen na 2008 worden geschreven (zie tabel 0.2). Daarnaast kunnen veranderingen in de registratie bij de overgang van de BIS naar het FPK een rol spelen.

Tabel 0.1: Aantal bezoeken, 2005-2011

Deelsector	Jaarlijkse groei aantal bezoeken (in %)		
	2005-2008	2008-2011	2005-2011
Bioscopen	4,5	9,1	6,8
Alle musea	2,9 ^a	- ^b	2,9 ^a
Rijksmusea	1,9	3,3	2,6
VSCD-podia	1,7	-4,0	-1,2
VNPF-podia	5,7	-3,5	1,0
Vrije theaterproducenten (VVTP)	2,6	-10,9	-4,4
BIS-instellingen podiumkunst totaal	3,8	0,8	2,3
- dans	2,8	0,9	1,8
- muziek	6,0	-4,4	0,7
- opera en muziektheater	15,3	-5,5	4,4
- theater	-1,5	11,1	4,6
- theater exclusief Oerol	-2,3	4,4	1,0
FPK-instellingen podiumkunst totaal	0,8	-3,4	-1,3
- dans	1,1	-4,7	-1,9
- muziek	-1,5	-5,5	-3,5
- opera en muziektheater	-8,2	-0,1	-4,3
- theater	4,8	-1,4	1,7

a Periode 2005-2009; cijfers worden tweejaarlijks gemeten.

b Geen recente gegevens beschikbaar.

Bron: APE

In het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten zijn de effecten van de economische crisis het meest duidelijk waarneembaar. Daar is het bezoek na 2008 het sterkst teruggelopen, ondanks een substantiële verlaging van de toegangsprijzen. Bij de VNPF-podia is sprake van een vermindering van het aanbod. Dit effect zien we terug in de ontwikkeling van de bezoekcijfers na 2008. De VSCD-podia kennen - ondanks een verlaging van de toegangsprijzen - eveneens een teruggang van het aantal bezoeken na 2008, maar die is aanzienlijk minder groot dan bij de vrije theaterproducenten. Zowel bij de vrije theaterproducenten als bij de VSCD-podia is in de beschouwde periode nog sprake van een toename van het aantal voorstellingen. Na 2008 treedt de sterkste teruggang in het aantal bezoeken op in het niet-rijks gesubsidieerde deel van de cultuursector. Alleen de bioscopen vormen hierop een duidelijke uitzondering.

0.4.2 Toegangsprijzen

De toegangsprijzen worden evenals in onze eerdere studies in alle deelsectoren benaderd door de gemiddelde publieksinkomsten of recettes per bezoek. In deze maatstaf zijn onder meer de effecten van kortingsregelingen en gratis toegang verwerkt, evenals het effect van *verschuivingen* in de publieke belangstelling tussen de verschillende musea, gezelschappen of podia (met uiteenlopende toegangsprijzen). De berekende gemiddelde toegangsprijs is primair geschikt om *prijsveranderingen* (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren. De gemiddelde publieksinkomsten of recette per bezoek kunnen - in ieder geval qua *niveau* - duidelijk afstaan van de prijs die men voor een toegangkaartje aan de kassa betaalt; bijvoorbeeld wanneer gezelschappen of orkesten uitkoopsommen ontvangen. Dat is voor de analyses geen probleem wanneer de verhouding tussen de prijs aan de kassa en het bedrag dat de gezelschappen ontvangen in de tijd relatief constant blijft. Alle analyses - ook de schattingen van de prijs- en inkomenselasticiteiten - richten zich immers op relatieve veranderingen in de tijd. Het absolute prijsniveau speelt daarbij geen rol.

De toegangsprijzen zijn verreweg het sterkst gestegen bij de VNPF-podia (zie tabel 0.2), zonder dat dit in eerste instantie heeft geleid tot een daling van het aantal bezoeken. De prijsstijging bij de VNPF-podia is zelfs aanzienlijk sterker dan die van de prijsindex van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, die in de periode 2008-2011 sneller stijgt dan de toegangsprijzen in de overige deelsectoren. Dat verklaart mede waarom het bezoek aan de VNPF-podia na 2008 is gedaald. Na de VNPF-podia zijn de toegangsprijzen binnen de podiumkunsten het sterkst gestegen bij de FPK-gesubsidieerde instellingen, vooral bij de dans. Daar zijn de toegangsprijzen na 2008 het snelst gestegen van alle onderzochte deelsectoren. Vermoedelijk is dit deels een registratie-effect, dat wordt versterkt door het relatief kleine aantal dansgezelschappen.

De toegangsprijzen van de voorstellingen van de vrije theaterproducenten zijn na 2008 reëel het meest gedaald, maar dit heeft de teruggang in het aantal bezoeken niet kunnen stuiten. Binnen de BIS-instellingen voor podiumkunst is de reële ontwikkeling van de toegangsprijzen bij dans, en opera en muziektheater per saldo negatief. Het effect hiervan zien we bij opera en muziektheater terug in een duidelijke stijging van het aantal bezoeken in de periode 2005-2008. Bij dans is het effect minder duidelijk, maar dit kan mede het gevolg zijn van een daling van het aantal uitvoeringen. Gemiddeld zijn de toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor podiumkunst en de VSCD-podia tussen 2005 en 2011 reëel nagenoeg gelijk gebleven (= net zo snel gestegen als de algemene inflatie).

Tabel 0.2: Toegangsprijzen (gecorrigeerd voor de algemene inflatie), 2005-2011

Deelsector	Jaarlijkse groei reële toegangsprijzen (in %)		
	2005-2008	2008-2011	2005-2011
Bioscopen	0,5	2,3	1,4
Alle musea	2,2 ^a	- ^b	2,2 ^a
Rijksmusea	4,7	1,9	3,3
VSCD-podia	2,1	-2,2	-0,1
VNPF-podia	12,7	8,1	10,4
Vrije theaterproducenten (VVTP)	2,9	-9,1	-3,3
BIS-instellingen podiumkunst totaal	0,3	-0,3	0,0
- dans	1,2	-2,5	-0,6
- muziek	-0,8	2,5	0,8
- opera en muziektheater	-4,8	-0,3	-2,6
- theater	-1,2	1,8	0,3
FPK-instellingen podiumkunst totaal	1,5	2,9	2,2
- dans	0,8	15,1	7,7
- muziek	-0,1	3,7	1,7
- opera en muziektheater	6,5	-0,2	3,1
- theater	1,9	0,2	1,0
Concurrerende vrijetijdsactiviteiten ^c	1,8	5,2	3,4

a Periode 2005-2009; cijfers worden tweejaarlijks gemeten.

b Geen recente gegevens beschikbaar.

c Consumentenprijsindex cultuur en recreatie.

Bron: APE

Het beschikbare inkomen van huishoudens is vanaf 2008 reëel gedaald. Daardoor is de koopkracht achteruitgegaan en kunnen huishoudens minder geld besteden aan culturele activiteiten. In dit licht bezien, valt de ontwikkeling van het aantal bezoeken nog mee. Het beschikbare inkomen is immers een belangrijke determinant van het bezoek aan culturele activiteiten.

0.4.3 Aanbod en faillissementen

De effecten van de economische crisis op het aanbod zijn nog niet duidelijk in de gepresenteerde cijfers zichtbaar. Alleen bij de VNPF-podia, de BIS-instellingen voor dans en theater nemen we een lichte teruggang van het aantal uitvoeringen waar. In het commerciële deel van de cultuursector is sinds het uitbreken van de economische crisis sprake van een gestegen aantal faillissementen, in het bijzonder bij de film- en de radio/tv-

producenten. Dit is vooral het gevolg van het dichtdraaien van de kredietkraan door banken. In het eerste halfjaar van 2012 vindt een sterke *versnelling* van de groei van het aantal faillissementen in de cultuursector plaats. Daarnaast zijn diverse gesubsidieerde culturele activiteiten beëindigd. Bezuinigingen van verschillende overheden leiden de komende jaren naar verwachting tot een vermindering van het gesubsidieerde aanbod.

0.5 Prijs- en inkomensgevoeligheid van het bezoek

Om de gesignaleerde trends beter te kunnen duiden en om meer inzicht te krijgen in de determinanten van de verdien capaciteit, hebben we een aantal econometrische analyses uitgevoerd. Daarin verklaren we het aantal bezoeken aan culturele activiteiten onder meer uit veranderingen in:

- de toegangsprijzen;
- de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten;
- het beschikbare inkomen.

Deze analyses geven inzicht in de prijs- en inkomenselasticiteiten van het bezoek aan de verschillende delen van de cultuursector. Voor de bepaling daarvan is het noodzakelijk dat we beschikken over relatief veel gegevens. Niet in alle gevallen zijn de benodigde gegevens in voldoende mate beschikbaar voor statistisch verantwoorde resultaten; bijvoorbeeld omdat het een relatief deelsector met weinig instellingen betreft. Daardoor zijn we soms gedwongen om deelsectoren samen te voegen. Tabel 0.3 toont de resultaten. De resultaten sporen met die van eerder APE-onderzoek en stemmen in grote lijnen overeen met de resultaten van internationaal onderzoek.²

De prijselasticiteit van het bezoek is het hoogste bij de BIS-instellingen voor muziek, gevolgd door de bioscopen en de vrije theaterproducenten. De relatief hoge prijselasticiteit van de muziekvoorstellingen van de BIS-instellingen is een gevolg van het relatief hoge prijsniveau in deze deelsector. Dit effect wordt echter voor een belangrijk deel gemitigeerd door de hoge waarde van de prijselasticiteit van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, die de afgelopen jaren veel sterker in prijs zijn gestegen dan de hier behandelde culturele activiteiten. Daardoor is de concurrentiepositie van de culturele activiteiten relatief verbeterd. Voor bioscopen geldt eveneens

---

² Goudriaan, R., N. de Groot, C. Schrijvershof, 2008, *Nieuwe schattingen van de prijsgevoeligheid van het bezoek aan culturele sectoren*, Den Haag: APE bv (APE-rapport 467b).

dat zij sterk gevoelig zijn voor de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, die in het voordeel van de bioscopen is uitgedapt.

De hoge prijselasticiteit van het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten komt doordat de toegangsprijzen van deze voorstellingen relatief hoog zijn. Daarnaast bestaat bij ons de indruk dat deze voorstellingen relatief vaker worden bezocht door een publiek met een lager inkomen dan het publiek van het gesubsidieerde segment. Vermoedelijk mede daardoor is het publiek van de vrije theaterproducenten sterk gevoelig voor de koopkrachtontwikkeling. Dat blijkt ook uit de hoge waarde van de inkomenselasticiteit. Bij een negatieve koopkrachtontwikkeling, zoals thans het geval is, worden de vrije theaterproducenten extra hard getroffen door de recessie.

Tabel 0.3: Geactualiseerde prijs- en inkomenselasticiteiten voor het bezoek aan culturele activiteiten

	Prijs-elasticiteit	Inkomens-elasticiteit	Prijselasticiteit concurrerende activiteiten
Bioscopen	-0,76	0,89	1,61
Alle musea	-0,17	0,13	0,39
Rijksmusea	-0,27	1,00	1,41
VSCD-podia	-0,32	1,57	0,32
VNPF-podia	-0,36	0,52	0,36
Vrije theaterproducenten (VVTP)	-0,72	2,50	0,72
BIS-instellingen podiumkunst totaal	-0,57	1,00	2,15
- Theater (BIS)	-0,39	1,00	0,62
- Muziek (BIS)	-0,80	1,00	2,83
- Dans (BIS en FPK) ^a	-0,40	1,00	0,72
FPK-instellingen podiumkunst totaal	-0,45	1,00	1,06
Theater (FPK)	-0,30	1,00	1,37
Muziek (FPK)	-0,53	1,00	0,54

a Te weinig dansgezelschappen om afzonderlijke econometrische analyses uit te voeren voor BIS- en FPK-instellingen.

Bron: APE

Musea kennen traditioneel de geringste prijselasticiteit. Dat komt doordat de kosten van de toegangsgelden doorgaans maar een beperkt deel van de kosten van een museumbezoek uitmaken (krap 25%) naast reiskosten, consumpties en andere bijkomende kosten. Dat geldt in versterkte mate voor de buitenlandse bezoekers voor wie de hoogte van de toegangsprijzen nauwelijks een beperkende factor vormt. De prijselasticiteit van het bezoek aan de VNPF-podia en de VSCD-podia is eveneens relatief laag.

0.6 Simulaties

0.6.1 Opzet

Met de gevonden waarden van de prijs- en inkomenselasticiteiten voeren we een aantal toekomstsimulaties uit. De simulaties zijn vormgegeven in een aantal scenario's. Voor de *duiding* van de resultaten presenteren we in de figuren ook de gerealiseerde bezoekcijfers in de jaren 2010 en 2011. Het jaar 2012 vormt het startjaar van de simulaties. De simulaties hebben het karakter van een *tentatieve* vooruitberekening.

Bij de BIS- en de FPK-instellingen voor podiumkunst ontstaat vanaf 2013 een geheel *nieuwe* situatie. Door de bezuinigingen in de subsidieperiode 2013-2016 ontvangt een substantieel aantal instellingen niet langer subsidie van het Rijk of het FPK. Het wegvallen van deze instellingen biedt gelijktijdig nieuwe mogelijkheden voor de overblijvende en de nieuwe instellingen. Het is lastig en speculatief om het saldo van beide ontwikkelingen adequaat in de simulaties te verwerken. Daarom start de simulatie voor de BIS- en de FPK-instellingen voor podiumkunst in het jaar 2013 en kijken we naar de effecten van de prijs- en inkomensontwikkeling na 2013. In de presentatie laten we bij de BIS- en de FPK-instellingen voor podiumkunst de jaren 2010 tot en met 2012 vanwege deze systeembreuk buiten beschouwing.

Om de resultaten voor de verschillende deelsectoren goed te kunnen vergelijken, kiezen we voor een presentatie in de vorm van *indexcijfers*. Daarbij stellen we de waarde van de indexcijfers in het jaar 2013 op 100.

0.6.2 Inhoud van de scenario's

In het *Uitgangsscenario* wordt steeds aangenomen dat de ontwikkeling van de toegangsprijzen en de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten vanaf 2012 gelijk is aan de ontwikkeling van de inflatie; dat betekent dat deze prijzen in reële termen niet veranderen. De inkomensontwikkeling volgt de recente koopkrachtraming van het Centraal Planbureau tot en met 2013. Voor de jaren na 2013 gaan we voorzichtigheidshalve uit van een koopkrachtdaling van 0,5%, maar de koopkrachtdaling kan ook kleiner of groter zijn.

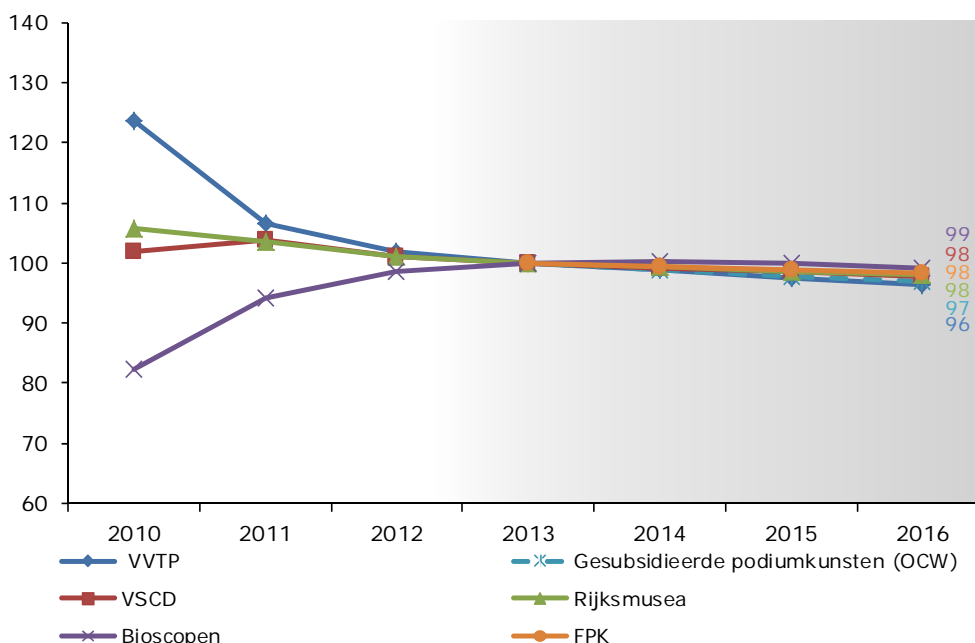
In de overige drie scenario's veranderen we de ontwikkeling van één van de determinanten van het bezoek. In het *tweede* scenario veronderstellen we dat de *prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten* vanaf 2012 gemid-

deld even snel stijgt als in de afgelopen drie jaar. Dit scenario pakt voor de cultuursector gunstiger uit dan het Uitgangsscenario. In *het derde scenario* nemen we aan dat het onderscheid tussen het normale BTW-tarief (21%) en het verlaagde BTW-tarief (6%) vervalt. In plaats daarvan veronderstellen we dat vanaf 2014 een uniform BTW-tarief van 16% wordt ingevoerd. In het *vierde scenario* verhogen we het huidige BTW-tarief per 1 januari 2014 van 6% naar 21%.

0.6.3 Uitgangsscenario

Figuur 0.1 toont de simulatieresultaten voor de verschillende delen van de cultuursector in het Uitgangsscenario. Het aantal bioscoopbezoeken stijgt tussen 2010 en 2012 in totaal met 20%. Na 2013 blijft het aantal bioscoopbezoeken nagenoeg stabiel, gegeven de veronderstellingen van het Uitgangsscenario (geen relatieve prijsveranderingen en een lichte daling van het reëel beschikbaar inkomen). Het aantal bezoeken aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten daalt fors tussen 2010 en 2012 (in totaal met 21%). In de periode 2013-2016 vindt een lichte daling van het bezoek plaats (met bijna 4%). In de overige delen van de cultuursector is de bezoekdaling na 2013 iets geringer.

Figuur 0.1: Uitgangsscenario voor de cultuursector, 2010-2016^a

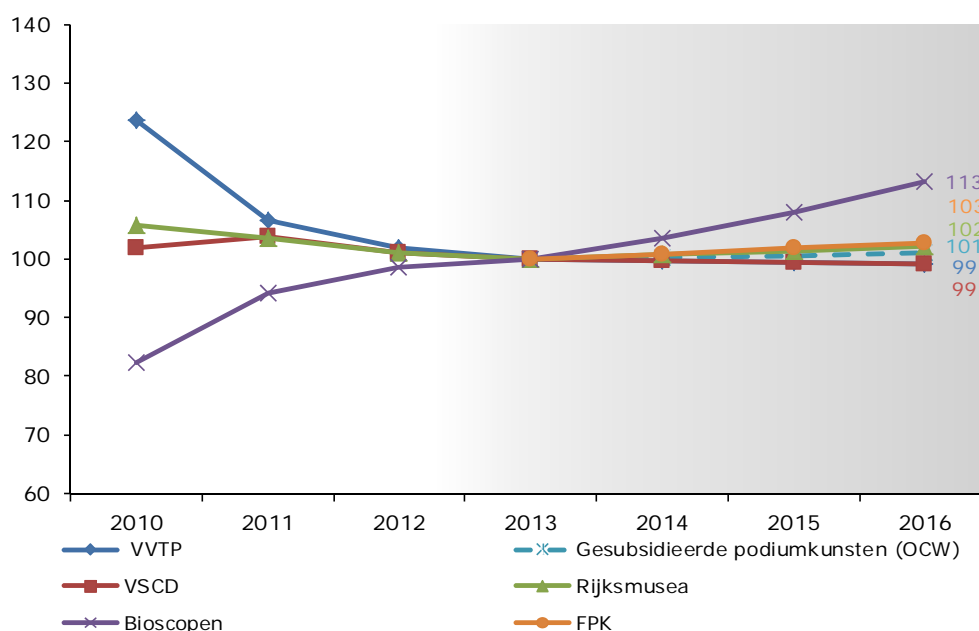
a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013=100.

Bron: APE

0.6.4 Prijsstijging concurrerende vrijetijdsactiviteiten

Figuur 0.2 brengt de simulatieresultaten voor het tweede scenario met een prijsstijging van de concurrerende vrijetijdsactiviteiten in beeld. Door de voortgaande stijging van de prijsstijging van de substituten vanaf 2012 ontwikkelt het aantal bezoeken zich in alle deelsectoren gunstiger dan in het Uitgangsscenario. Dat geldt vooral voor het bioscoopbezoek, dat heel gevoelig is voor de prijsontwikkeling van de concurrerende vrijetijdsactiviteiten. De overige deelsectoren zijn hier doorgaans iets minder gevoelig voor.

Figuur 0.2: Scenario met prijsstijging concurrerende vrijetijdsactiviteiten, 2010-2016^a

A 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisatiecijfers. Indexcijfers met 2013=100.

Bron: APE

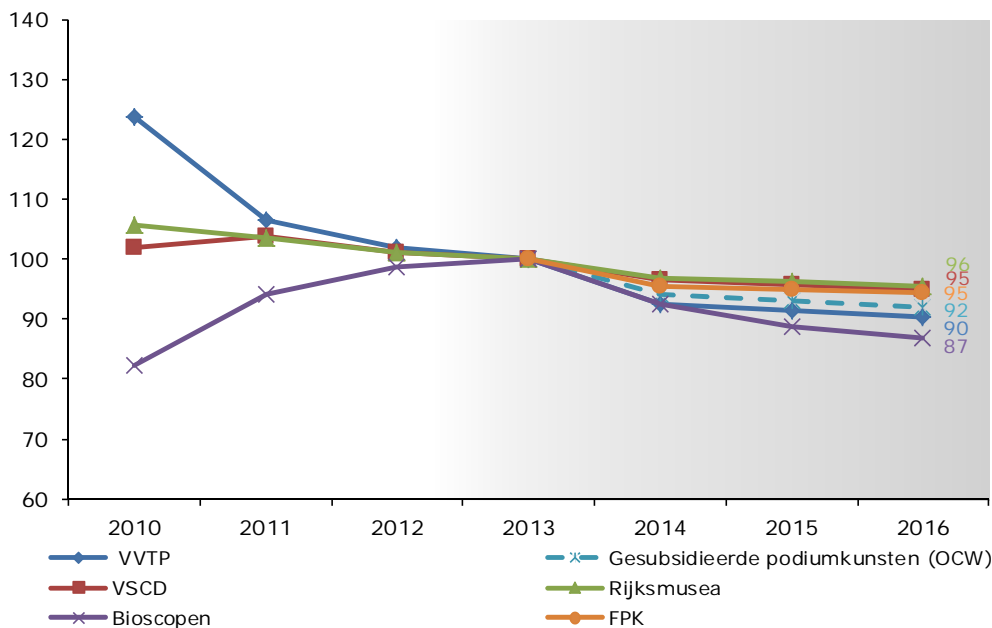
0.6.5 Invoering uniform BTW-tarief van 16% in 2014

Figuur 0.3 schetst de simulatieresultaten voor het derde scenario met de invoering van een uniform BTW-tarief per 1 januari 2014. Dit scenario pakt voor de ontwikkeling van het aantal bezoeken na 2013 minder goed uit dan beide voorgaande scenario's als we aannemen dat de BTW-verhoging volledig in de toegangsprijzen wordt *doorberekend*. In dat geval stijgen de toegangsprijzen op 1 januari 2014 met ruim 9,4%. Daardoor daalt het aantal bezoeken na 2013 over de linie, vooral in de prijsgevoelige

deelsectoren, zoals bioscopen en voorstellingen van vrije theaterproducenten. De rijksmusea zijn het minst gevoelig voor de invoering van het uniforme BTW-tarief wegens de relatief geringe prijselasticiteit van deze deelsector.

Merk op dat de effecten van een BTW-verhoging *anders* uitpakken op de publieksinkomsten dan die van een reguliere verhoging van de toegangsprijzen. Gegeven de berekende waarden van de prijselasticiteiten in de verschillende deelsectoren (allemaal tussen 0 en -1) daalt het aantal bezoeken bij een reguliere prijsverhoging weliswaar, maar wordt deze daling gecompenseerd door de stijging van de publieksinkomsten per bezoek. Daardoor nemen de publieksinkomsten per saldo toe. Dat is echter niet het geval bij een BTW-verhoging. Dan daalt het aantal bezoeken eveneens, maar de publieksinkomsten per bezoek veranderen niet. Dat betekent dat een BTW-verhoging altijd tot een *daling* van de publieksinkomsten leidt. Dit pakt negatief uit voor de verdien capaciteit.

Figuur 0.3: Scenario met invoering in 2014 van een uniform BTW-tarief van 16%, 2010-2016^a

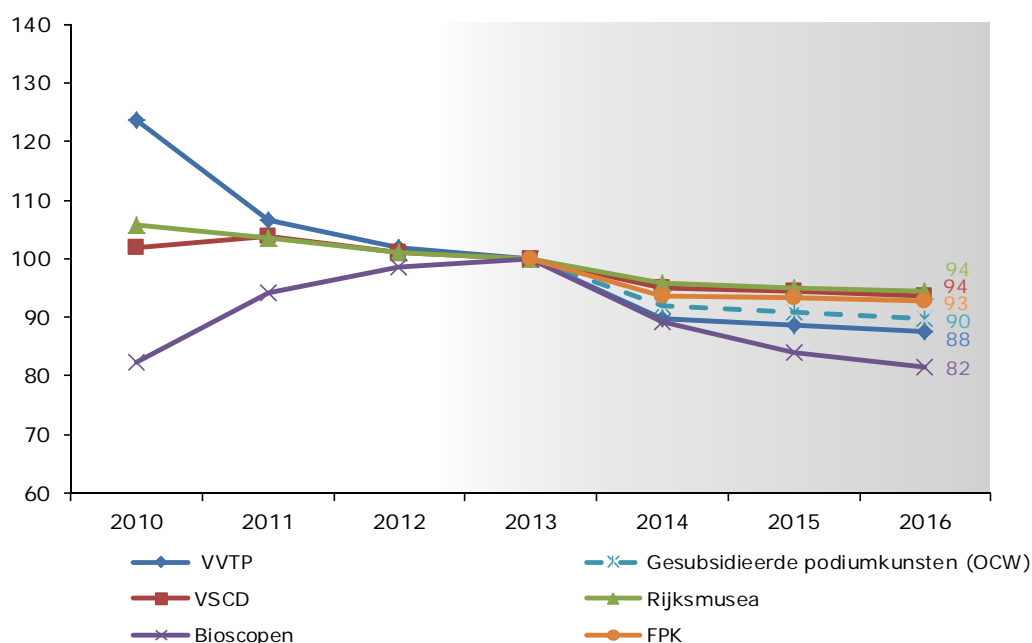
a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013=100.

Bron: APE

0.6.6 BTW-verhoging naar 21%

De simulatieresultaten van een verhoging van het BTW-tarief op de toegangsprijzen van 6% naar 21% per 1 januari 2014 komen in figuur 0.4 aan de orde. We veronderstellen ook in dit geval dat de BTW-verhoging volledig in de toegangsprijzen wordt doorberekend. Dat betekent dat de toegangsprijzen in 2014 met ruim 14% worden verhoogd. Daardoor valt het aantal bezoeken ten opzichte van het voorgaande scenario na 2013 nog verder terug, vooral in de meest prijsgevoelige sectoren (bioscopen en voorstellingen van de vrije theaterproducenten). Alleen voor de rijksmusea zijn de effecten op het aantal bezoeken relatief beperkt. Dat neemt niet weg dat ook in deze deelsector de publieksinkomsten door de BTW-verhoging dalen.

Figuur 0.4: Scenario met een verhoging van het BTW-tarief in 2014 naar 21%, 2010-2016^a

a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013=100.

Bron: APE

0.7 Conclusies

Het rapport bevat kwantitatieve informatie over de gevolgen van de economische crisis in de verschillende delen van de cultuursector. Bezuinigin-

gen van de verschillende overheden in 2012 en latere jaren zijn nog niet in de cijfers verwerkt. Toch zijn de effecten van de economische crisis in een aantal gevallen al duidelijk zichtbaar. Dat geldt vooral in het commerciële deel van de cultuursector, en bij de vrije theaterproducenten in het bijzonder. Daar is de afgelopen jaren al sprake van een sterke afname van het aantal bezoeken, ondanks een daling van de toegangsprijzen. In dat deel van de cultuursector is nauwelijks ruimte voor een verhoging van de toegangsprijzen vanwege de relatief hoge prijselasticiteit van het bezoek en de hoge inkomenselasticiteit, die in tijden van een negatieve koopkrachtontwikkeling het aantal bezoeken negatief beïnvloedt. In de rest van de cultuursector zullen de effecten van de economische crisis vermoedelijk meer geleidelijk zichtbaar worden, hoewel ook bij de VSCD-podia en de VNPF-podia de effecten al zichtbaar zijn. De effecten van de economische crisis op het aanbod zijn op dit moment in de meeste deelsectoren nog maar beperkt zichtbaar. Wel vindt er een stijging van het aantal faillissementen plaats, vooral bij de film- en radio/tv-producenten.

De in het rapport gepresenteerde *tentatieve* simulaties illustreren dat de vooruitzichten voor de cultuursector vanwege de huidige economische ontwikkeling minder florissant zijn. Zelfs zonder extra overheidsbezuinigingen of aanvullende taakstellingen voor de eigen inkomsten is de ontwikkeling van het aantal bezoeken in de meeste sectoren de komende jaren licht negatief. Alleen de bioscopen kennen in het uitgangsscenario een nagenoeg gelijkblijvend aantal bezoeken, zonder dat zij prijsconcessies hoeven te doen. Als de *koopkrachtontwikkeling* echter tegenvalt, en dat is niet ondenkbaar, bestaat het risico dat het aantal bezoeken en daarmee de publieksinkomsten terugvallen. Dit illustreert dat de ruimte voor een eventuele verhoging van het BTW-tarief in feite afwezig is. Een dergelijke maatregel zou in combinatie met de huidige economisch crisis negatief uitpakken voor de cultuursector en de verwerving van meer eigen inkomsten bemoeilijken. Ten slotte illustreren de onderzoeksresultaten dat de cultuursector terdege rekening moet houden met het prijsbeleid van *concurrerende vrijetijdssectoren*. Dit stelt een grens aan de mogelijkheden om de verdien capaciteit te vergroten via een verhoging van de toegangsprijzen.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

De beleidsbrief 'Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid' beschrijft dat het kabinet-Rutte staat voor een omslag in het cultuurbeleid. Waar in het verleden de focus vooral op de financiering van de sector lag, ligt de nadruk nu meer op ondernemerschap. Het kabinet-Rutte wil dat actoren in de cultuursector ondernemender worden en hun verdien capaciteit vergroten, zodat ze minder afhankelijk van de overheid worden. Tegelijkertijd is er sprake van een economische crisis die verdien capaciteit van de cultuursector beïnvloedt.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft behoefte aan inzicht in de effecten van de economische crisis op de gesubsidieerde en de niet-gesubsidieerde cultuursector. De recessie beïnvloedt de verdien capaciteit van de cultuursector (1) via verminderde sponsoring en giften en (2) via de verminderde consumptieve bestedingen aan kunst en cultuursector, zoals de omvang van het bezoek en de recettes van de podiumkunsten, en de aankoop van kunstwerken.

In het onderzoek proberen we meer zicht te krijgen op ten eerste de economische ontwikkelingen in het gesubsidieerde en het niet-gesubsidieerde deel van de cultuursector, en ten tweede op de invloed van de economische situatie op de sector. De economische crisis is weliswaar al in september 2008 gestart met de bankencrisis, maar de effecten ervan worden nu pas zichtbaar. Het effect van de economische crisis wordt versterkt doordat de verschillende overheden mede onder invloed van de recessie bezuinigen op kunst en cultuur, ook de komende jaren. Gegeven het voortduren van de economische crisis is het van belang meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van vraag en aanbod in de verschillende delen van de cultuursector, alsmede in de prijsstelling en de financiering.

1.2 Geanalyseerde deelsectoren

Het onderzoek richt zich op een beschrijving van de effecten van de economische crisis in de cultuursector. We streven ernaar om een zo volledig mogelijk beeld voor de gehele cultuursector te schetsen. Vanwege witte

vlekken in de gegevens is dat nog niet in alle opzichten mogelijk. De volgende deelsectoren komen in het rapport uitgebreid aan de orde:

- bioscopen (inclusief filmtheaters) aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB);
- musea, waaronder de rijksmusea als afzonderlijke categorie;
- podia aangesloten bij de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD-podia);
- podia aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en –Festivals (VNPF-podia);
- vrije theaterproducenten aangesloten bij de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP);
- instellingen voor podiumkunst die structureel door het Rijk worden gesubsidieerd en deel uitmaken van de Basisinfrastructuur (BIS-instellingen voor podiumkunst);
- instellingen voor podiumkunst die meerjarig door het Fonds Podiumkunsten worden gesubsidieerd (FPK-instellingen).

De BIS-instellingen voor podiumkunst worden in het rapport ook wel aangeduid als de rijksgesubsidieerde podiumkunst. De FPK-instellingen duiden we soms ook wel aan als FPK-gesubsidieerde podiumkunst. Naast de hiervoor genoemde delen van de cultuursector schenken we in het rapport ook aandacht aan de beeldende kunst. Vanwege de thans beschikbare gegevens is die aandacht beperkt.

1.3 Onderzoeksvragen

Het is op voorhand niet duidelijk of de economische crisis de verschillende disciplines in de cultuursector of het gesubsidieerde en het niet-gesubsidieerde deel van de sector in gelijke mate treft. Daarom is het ten eerste van belang om aandacht te schenken aan de ontwikkelingen bij de vier disciplines: musea, podiumkunsten (theater, dans, muziek, opera en muziektheater), beeldende kunst en film. Ten tweede is het van belang om zowel te kijken naar het gesubsidieerde aanbod als naar het niet-gesubsidieerde aanbod.

De centrale vraag van het onderzoek luidt:

Welke ontwikkelingen op het gebied van vraag, aanbod en financiering doen zich voor in de verschillende delen van de cultuursector en wat is de invloed van de economische situatie op deze ontwikkelingen?

De centrale onderzoeksvraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

1. Hoe heeft het aantal bezoeken zich in de verschillende disciplines ontwikkeld?
2. Wat is de ontwikkeling van de omvang en samenstelling van het aanbod in de cultuursector?
3. Hoe heeft de financieringsmix zich ontwikkeld (verhouding tussen publieksinkomsten, giften, sponsoring en overige private bijdragen)?
4. Wat is de ontwikkeling van de toegangsprijzen in de verschillende disciplines?
5. Zijn er in bovengenoemde ontwikkelingen verschillen te duiden tussen het gesubsidieerde en het niet-gesubsidieerde deel van de cultuursector?
6. Hoe verhoudt de huidige prijsontwikkeling in de verschillende disciplines zich tot de ontwikkeling van de consumentenprijsindex (algemene inflatie), de prijsontwikkeling van de concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten) en de ontwikkeling van de toegangsprijzen in het verleden? Stijgen de toegangsprijzen sneller of minder snel dan het algemeen prijspeil en de prijzen van substituten?
7. In hoeverre zien we de effecten van de economische crisis terug in de ontwikkeling van het aanbod in (het niet-gesubsidieerde deel van) de cultuursector? Leidt de economische crisis al tot meer faillissementen in de sector?
8. In hoeverre heeft de economische ontwikkeling invloed op de regionale spreiding van cultuur?
9. Wat is de huidige waarde van de prijselasticiteit van de verschillende disciplines en in hoeverre bestaan er verschillen tussen de genres, en het gesubsidieerde en het niet-gesubsidieerde aanbod?
10. In hoeverre wordt het bezoek aan de verschillende disciplines beïnvloed door de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten en wat is de huidige waarde van de prijselasticiteit van substituten voor de verschillende disciplines?
11. Wat is – met het oog op de effecten van de economische crisis - de invloed van de inkomensontwikkeling op het aantal bezoeken en wat is de huidige waarde van de inkomenselasticiteit voor de verschillende disciplines?
12. Wat zijn de verwachtingen over de ontwikkeling van het aantal bezoeken en de eigen inkomsten van de cultuursector in de komende jaren?

De eerste acht deelvragen worden vooral beantwoord op basis van beschrijvende analyses, waarin *trends* vanaf het jaar 2005 worden geschetst. De presentatie van de trends geschiedt zoveel mogelijk *grafisch*. Voor de beantwoording van de laatste vier deelvragen voeren we econometrische

analyses en simulaties uit om de effecten van de prijs- en inkomensontwikkeling voor de cultuursector kwantitatief in kaart te brengen.

In een afzonderlijke rapportage zullen we - met het oog op de ontwikkeling van een periodieke monitor van de cultuursector - ingaan op de *witte vlekken* in de huidige gegevens. Daarin doen we ook voorstellen voor verbetering van de toekomstige dataverzameling.

1.4 Indeling van het rapport

De beantwoording van de onderzoeksvragen valt uiteen in twee delen. Die tweedeling zien we ook terug in de indeling van het rapport. Hoofdstukken 2 tot en met 13 vormen het eerste deel van het rapport. Daarin komen de belangrijkste trends in de verschillende delen van de cultuursector vanaf 2005 aan de orde. Het tweede deel van het rapport bestaat uit de hoofdstukken 14 tot en met 17. Die hoofdstukken bevatten een nadere duiding van de in het eerste deel geschetste trends op basis van econometrische analyses en simulaties. Daarbij brengen we in het bijzonder de prijs- en inkomensgevoeligheid van het bezoek aan de vier disciplines in beeld, en onderzoeken we of er verschillen bestaan tussen het gesubsidieerde en het niet-gesubsidieerde aanbod.

2 OPZET ANALYSE VAN DE TRENDMATIGE ONTWIKKELINGEN

2.1 Inleiding

In het eerste deel van de rapportage staan de trendmatige ontwikkelingen in de verschillende delen van de cultuursector centraal. De presentatie van de trends wordt gedictieerd door de beschikbare gegevens. De hoofdstukken hebben steeds zoveel mogelijk dezelfde opbouw. Na een korte inleiding komt eerst de *omvang* van de markt aan de orde. Daarna schetsen we – waar mogelijk - achtereenvolgens de *trends* in het aanbod, het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix, de kosten en de personeelssterkte. Soms is het ook mogelijk om een uitsplitsing van de cijfers naar landsdeel te presenteren.

In de presentatie van regionale uitsplitsingen hanteren we steeds de gebruikelijke indeling naar landsdelen van het CBS. Het noorden van het land omvat de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Het landsdeel oost bestaat uit de provincies Overijssel, Gelderland en Flevoland. Het westen van het land omvat de provincies Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland. Het zuiden van het land wordt gevormd door de provincies Noord-Brabant en Limburg.

2.2 Aanpak

2.2.1 Inleiding

Voor de verschillende deelsectoren hanteren we zoveel mogelijk dezelfde aanpak. Dat is echter niet in alle gevallen mogelijk. Voor de ene deelsector beschikken we nu eenmaal over meer informatie dan voor de andere deelsector; zo beschikken we soms over adequate informatie over de personeelssterkte en in andere gevallen niet. Dat betekent dat presentatie in de hoofdstukken van de onderscheiden deelsectoren soms iets verschilt, hoewel de inhoud van de hoofdstukken in hoofdlijnen steeds hetzelfde is.

2.2.2 Indexcijfers

De omvang van de verschillende delen van de cultuursector verschilt. Dat geldt ook voor de onderliggende cijfers. Maar omdat we ons vooral op *trends* in de tijd richten, wordt in de presentatie van de resultaten vooral gebruik gemaakt van *indexcijfers* of jaarlijkse *groeipercentages*. De waarde van het kenmerk waarvan we de ontwikkeling in de tijd analyseren, bijvoorbeeld het aantal bezoeken, wordt in het basisjaar van de analyses - doorgaans 2005 of 2013 - bij de indexcijfers op 100 gesteld. Vervolgens wordt steeds gezien hoe de waarde van het geanalyseerde kenmerk in een ander jaar zich verhoudt tot de waarde van het betreffende kenmerk in het basisjaar. Op deze wijze brengen we steeds de procentuele stijging of daling ten opzichte van het basisjaar in beeld, zonder dat het beeld wordt vertekend door een uiteenlopende grootte van de kenmerken of de deelsectoren. Het CBS gebruikt een soortgelijke aanpak bij de presentatie van de prijsontwikkeling in de tijd (prijsindexcijfers).

2.2.3 Toegangsprijzen

Bruikbare informatie over de ontwikkeling van de toegangsprijzen van de culturele instellingen in de tijd ontbreekt. Daarom worden de toegangsprijzen evenals in onze eerdere studies *benaderd* via de gemiddelde publieksinkomsten c.q. de bruto of netto recettes dan wel de opbrengsten uit entreegelden gedeeld door het aantal (betaalde en gratis) bezoeken. De zo berekende (gewogen) gemiddelde toegangsprijs is een maatstaf waarin niet alleen het effect van *kortingsregelingen en gratis toegang* is verdisconteerd, maar ook het effect van *verschuivingen* in de publieke belangstelling tussen de verschillende instellingen in een deelsector; bijvoorbeeld tussen musea (met uiteenlopende toegangsprijzen).

De berekende gemiddelde toegangsprijs is - zeker bij de BIS- en de FPK-instellingen voor podiumkunst - primair geschikt om *prijsveranderingen* (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren. De gemiddelde publieksinkomsten per bezoek kunnen - in ieder geval qua *niveau* - soms duidelijk afstaan van de prijs die een bezoeker voor een toegangskaartje aan de kassa betaalt. Dat geldt in het bijzonder wanneer de gesubsidieerde orkesten of gezelschappen uitkoopsommen ontvangen. Deze worden tot de publieksinkomsten gerekend, hoewel de recettes van de podia bij tegenvallende publieke belangstelling soms aanzienlijk *lager* kunnen uitpakken. In dat geval worden de publieksinkomsten bij de gesubsidieerde orkesten of gezelschappen en de bijbehorende gemiddelde toegangsprijs overschat. Als deze overschatting in de tijd relatief constant blijft, heeft dit nauwelijks consequenties voor de gepresenteerde trends of de uitgevoerde analyses.

Alle analyses, ook de schattingen van de prijs- en inkomenselasticiteiten, richten zich immers op relatieve veranderingen in de tijd. Het absolute prijsniveau speelt daarbij geen rol.

2.2.4 *Concurrerende vrijetijdsactiviteiten*

Voor het bezoek aan culturele activiteiten is het niet alleen van belang hoe de toegangsprijzen zich ontwikkelen, maar ook hoe de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten en het beschikbare inkomen van huishoudens zich ontwikkelen (na correctie voor de algemene inflatie). Daarom schenken we bij de analyse van de ontwikkeling van de toegangsprijzen ook aandacht aan de (reële) inkomensontwikkeling en de (reële) prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten. Deze *concurrerende vrijetijdsactiviteiten* worden doorgaans als *substituten* aangeduid. De prijs van substituten wordt steeds gemeten via de consumentenprijsindex voor cultuur en recreatie van het CBS. Dat is een breed samengestelde prijsindex die een goed beeld geeft van de prijsontwikkeling van de verschillende vrijetijdsactiviteiten.

2.2.5 *Correctie voor inflatie*

Bij analyses in de tijd corrigeren we steeds voor *inflatie*. Alle in geld uitgedrukte kenmerken, zoals de toegangsprijs, het beschikbare inkomen en de eigen inkomsten, worden gedeeld door de consumentenprijsindex (CPI). De voor inflatie gecorrigeerde cijfers duiden we steeds aan via de toevoeging *reëel*; bijvoorbeeld de reële toegangsprijs, die aangeeft of de toegangsprijzen sneller zijn gestegen dan de inflatie. Voor onze analyses van de ontwikkeling van de bezoekcijfers is het immers niet van belang of de toegangsprijzen zijn gestegen, maar of ze wel of niet sneller zijn gestegen dan het algemeen prijspeil.³

2.2.6 *Selectie van instellingen*

Culturele instellingen vormen geen stabiele populatie. Instellingen kunnen worden opgeheven, omdat ze niet langer in aanmerking komen voor subsidie. Instellingen kunnen ook failliet gaan (zie hoofdstuk 12). Daarnaast komen er soms ook weer nieuwe instellingen bij. Soms is een podium of een museum één of meer jaren (c.q. seizoenen) gesloten wegens een verbouwing. Dergelijke *incidenten* geven aanleiding tot trendbreuken en kun-

---

³ Als alle prijzen en het inkomen met hetzelfde percentage stijgen, verandert er immers niets, omdat alle prijsverhoudingen ongewijzigd blijven. Consumenten bezoeken in dat geval niet vaker of minder vaak een culturele activiteit.

nen het zicht op de structurele ontwikkeling vertroebelen. Soms kunnen ze zelfs aanleiding geven tot het trekken van de verkeerde conclusies; bijvoorbeeld als het gaat om de effecten van de economische crisis. Dan bestaat het risico dat bijvoorbeeld een tijdelijke sluiting van een groot podium of museum ten onrechte wordt gezien als het effect van de economische crisis (of de afwezigheid daarvan) op het aantal bezoeken.

Gezien het voorgaande streven we ernaar om in onze analyses zoveel mogelijk uit te gaan van een *vaste populatie* van instellingen in de tijd. Dan kunnen we de structurele ontwikkeling van de individuele instellingen in de tijd volgen. Deze aanpak vereenvoudigt de interpretatie van de trends en van de resultaten van de econometrische analyses. Doordat we – waar mogelijk – een vaste populatie van instellingen in de tijd volgen, wijken de cijfers in het voorliggende rapport soms af van de cijfers die de *brancheverenigingen* zelf publiceren. Die cijfers richten zich vooral op een goede beschrijving van de situatie van een branche in een bepaald jaar, en wat minder op de structurele trends. Deze verschillen in aanpak zijn onvermijdelijk gegeven de doelstellingen van ons onderzoek, waar de nadruk ligt op de analyse van trends. We verwachten echter niet dat onze selectie van instellingen met een volledige reeks van waarnemingen tot sterk afwijkende conclusies leidt ten opzichte van de cijfers die de brancheverenigingen zelf publiceren.

2.3 Gegevens podiumkunsten

Wij gebruiken in het onderzoek maar liefst vijf verschillende bronnen voor de podiumkunsten. Deze berusten steeds op de gegevens van individuele instellingen (podia, gezelschappen en orkesten).

De podia van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD) beslaan het grootste deel van de podiumkunsten. In 2010 waren 158 podia aangesloten bij de VSCD. Aan deze podia werden in dat jaar 12,1 mln. bezoeken aan voorstellingen van podiumkunsten gebracht. Een deel van deze voorstellingen bestaat uit voorstellingen van leden van de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP). Deze vereniging bestaat uit veertien theater- en muziekproducenten, die een belangrijk deel van het professionele podiumaanbod verzorgen. De leden van de Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPF) zijn poppodia en popfestivals. De VNPF telt in 2010 57 poppodia en -festivals als lid. Het totaal aantal bezoeken bedraagt in dat jaar 3,3 mln.

Vervolgens zoomen we in op 58 BIS-instellingen voor podiumkunst, waarvan de gegevens van het ministerie van OCW afkomstig zijn. Aan de voorstellingen van deze instellingen worden in 2010 3,6 mln. bezoeken afgelegd. Ten slotte analyseren we FPK-gesubsidieerde instellingen voor podiumkunst. Deze gegevens hebben we verkregen van het ministerie OCW en het Fonds Podiumkunsten. Het gaat om 64 FPK-instellingen waaraan in 2010 3,6 mln. bezoeken worden afgelegd.

We onderzoeken de trends op basis van deze vijf gegevensbronnen in afzonderlijke hoofdstukken. Geven deze bronnen samen een compleet beeld van de podiumkunsten? Niet alle podiumkunstinstellingen zijn opgenomen in deze gegevensbronnen. De VNPF betreft in haar cijfers niet de aangesloten popfestivals; deze ontbreken daarom ook in het voorliggende onderzoek. Ook de muziekpodia en festivals van de VVEM vallen buiten het onderzoek, evenals de leden van de Vereniging Nederlandse Openluchttheaters en de Belangenvereniging Dance (BVD). Daarnaast zijn er uiteraard ook nog instellingen die niet bij een brancheorganisatie zijn aangesloten. Toch kunnen we stellen dat de gecombineerde gegevens een groot deel van de podiumkunsten beslaan en dat op basis hiervan een goed beeld van trends voor de podiumkunsten kan worden geschetst.

2.4 Gegevens bioscopen, musea en beeldende kunst

Nederland telt in 2011 138 bioscoop- en filmtheaterexploitanten die zijn aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB). Voor de bioscopen beschikken we niet over gegevens op instellingsniveau. Van de NVB hebben wij de gegevens op geaggregeerd niveau ontvangen: gegevens van alle bioscopen samen dan wel gegevens per provincie. Dat betekent dat wij de bioscopen niet op het niveau van individuele bioscopen in de tijd kunnen volgen. Daardoor berusten de analyses in de tijd niet op een vaste populatie van bioscopen; dit in tegenstelling tot de analyses voor de podiumkunsten.

Voor de musea hanteren we twee verschillende gegevensbronnen. Het CBS publiceert gegevens voor alle Nederlandse musea. In 2009 telt het CBS in Nederland 810 musea. Het CBS heeft nog geen gegevens voor recente jaren gepubliceerd. De publicatie van de gegevens vindt evenals bij de bioscopen op een hoog aggregatieniveau plaats. Daardoor kunnen we bij de analyses van de CBS-gegevens geen vaste populatie van musea in de tijd volgen. Om deze problemen te ondervangen, gebruiken we in het rapport nog een tweede gegevensbron: gegevens van 22 rijksgesubsidi-

eerde musea die deel uitmaken van de BIS. Deze rijksmusea nemen samen ongeveer een kwart van het museumbezoek in Nederland voor hun rekening. Voor deze musea beschikken we wel over actuele gegevens op instellingsniveau. Daarom berusten de analyses in de tijd op een vaste populatie van rijksmusea.

Voor de beeldende kunst zijn vooralsnog minder gegevens beschikbaar dan voor de overige delen van de cultuursector. De analyses voor de beeldende kunst geschieden vooral op basis van de gegevens van de (presentatie-)instellingen voor beeldende kunst die zijn opgenomen in de BIS. Dit betreft gegevens van een vaste populatie van individuele instellingen in de tijd. Daarnaast schenken we aandacht aan de trends in de kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds.

3 TRENDS BIJ DE BIOSCOPEN, 2005-2011

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van alle bioscoop- en filmtheaterexploitanten in Nederland aan de orde. In 2011 telt Nederland 138 bioscoop- en 34 filmtheaterexploitanten die zijn aangesloten bij de branchevereniging Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB). De gegevens zijn (op geaggregeerd niveau) ontvangen van de NVB. Daardoor zijn we niet in staat om een vaste populatie van bioscopen in de tijd te volgen.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 3.2 brengen we de omvang van de markt in beeld. Paragraaf 3.3 schetst de ontwikkeling van het bioscoopaanbod. In paragraaf 3.4 beschrijven we de ontwikkeling van het aantal bioscoopbezoeken en in paragraaf 3.5 de ontwikkeling van de toegangsprijzen. Paragraaf 3.6 vat de belangrijkste bevindingen samen.

3.2 Omvang van de markt, 2010

In tabel 3.1 geven we een aantal absolute cijfers weer van de bioscopen in Nederland. De cijfers in de tabel hebben betrekking op de situatie in 2010. Aangezien we in de rest van het hoofdstuk vooral ingaan op de trends, helpt de tabel met het duiden van de omvang van de markt.

Tabel 3.1: Omvang van de Nederlandse bioscoopmarkt, 2010

Aantal bioscopen ^a	167
<i>Waarvan filmtheaters</i>	32
Aantal doeken	707
Aantal stoelen	117.000
Totaal aantal nieuwe Nederlandse films	52
Bruto recette	€ 219,4 mln.
Aantal bezoeken	28,2 mln.
Bruto recette per bezoek	€ 7,78

a Onder bioscopen verstaan we zowel bioscopen als filmhuizen/filmtheaters. Dit aantal is exclusief reizen en openluchtbioscopen (4 in 2011, onbekend in 2010) en filmhuizen zonder weekprogramma (70 in 2010).

Bron: NVB (bewerking APE)

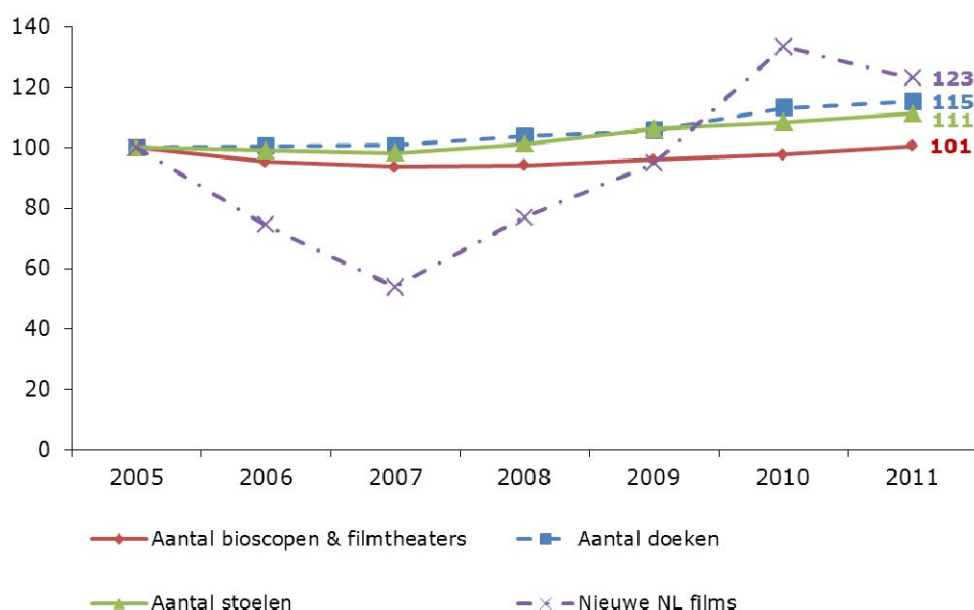
In totaal werden in het jaar 2010 28,2 mln. bioscoopbezoeken afgelegd. Deze zorgen voor een bruto recette van € 219 mln. De toegangsprijzen worden benaderd via de bruto recette per bezoek (zie paragraaf 2.2.3).

3.3 Aanbod van bioscopen, 2005-2011

3.3.1 Ontwikkeling van het aanbod

Figuur 3.1 toont in indexvorm de ontwikkeling van het aantal bioscopen en filmtheaters, het aantal doeken en het aantal stoelen, alsmede het aantal nieuwe Nederlandse films. Omdat we ons in dit onderzoek concentreren op de Nederlandse markt, laten we het totaal aantal nieuwe films buiten beschouwing. In 2011 kwamen 325 nieuwe films uit, waaronder 52 Nederlandse films.

Figuur 3.1: Ontwikkeling van het aantal bioscopen en filmtheaters, het aantal stoelen, het aantal doeken en het aantal nieuwe Nederlandse films, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: NVB (APE-bewerking)

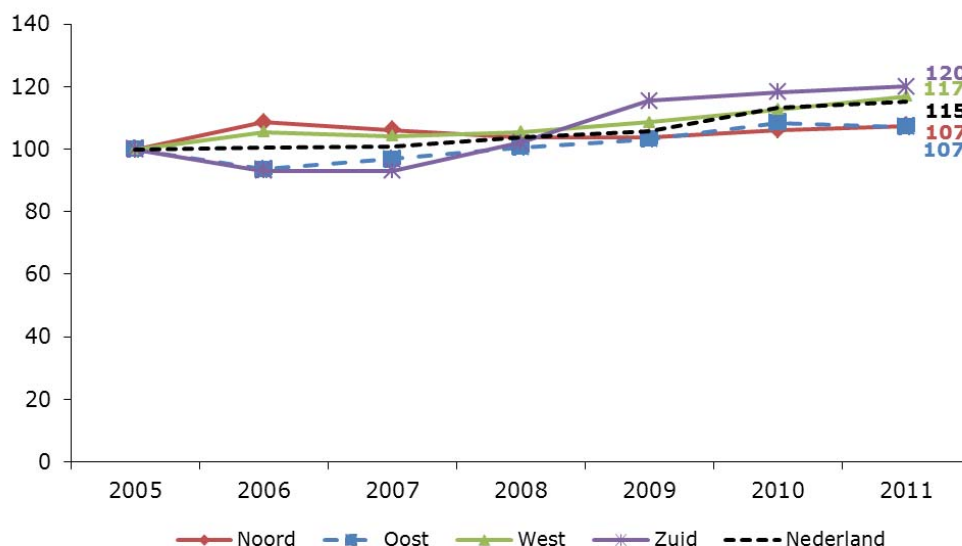
In de jaren 2006 en 2007 ging het minder goed met de Nederlandse bioscopen dan in 2005. Het aantal bioscopen en het aantal stoelen, namen in

deze periode licht af. Bij het aantal nieuwe Nederlandse films vindt in de periode 2005-2007 relatief een forse daling plaats.⁴ Omdat het weinig producties betreft (39 in 2005 en 21 in 2007), is de daling procentueel al snel groot. Vanaf 2007 stijgt het aantal bioscopen en het aantal stoelen. Het aantal doeken is in 2011 15% groter dan in 2005, mede door de opening van nieuwe multiplexen (met minimaal acht doeken). Het aantal nieuwe Nederlandse films stijgt tot 52 in 2010. De effecten van de economische crisis (vanaf eind 2008) zijn nog niet zichtbaar in de ontwikkeling van het aanbod. Dat komt mede doordat het bouwen van een nieuwe bioscoop en het maken van een film een meerjarenproject is, waarvoor de plannen doorgaans nog dateren van voor de economische crisis. Het is daarom niet verrassend dat de recessie zich niet direct vertaalt in een daling of een minder snelle groei van het aanbod.

3.3.2 Regionale ontwikkeling van het aanbod

Figuur 3.2 schetst de ontwikkeling van het aantal doeken per landsdeel in de periode 2005-2011 (in indexvorm).⁵

Figuur 3.2: Regionale ontwikkeling van het aantal bioscoopdoeken, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: NVB (APE-bewerking)

⁴ Dit ondanks het feit dat CV-regeling voor de films tot en met 2007 nog van toepassing was.

⁵ Zie paragraaf 2.1 voor de afbakening van de landsdelen.

De figuur illustreert dat het aanbod in de zuidelijke provincies het sterkst is gestegen, vooral door de stijging in de provincie Noord-Brabant. De stijging van het aantal doeken in de provincie Groningen met 41% in deze periode, wordt tenietgedaan door de daling van het aanbod in Drenthe (-21%). Hierdoor blijft de groei van het bioscoopaanbod in het noorden van het land achter bij de gemiddelde groei in de rest van Nederland. Dat laatste geldt ook voor het oosten van het land.

3.4 Bioscoopbezoeken, 2005-2011

3.4.1 Ontwikkeling van het aantal bezoeken

Niet alleen stijgt het aanbod, ook het aantal bezoeken aan bioscopen en filmtheaters stijgt, en blijft stijgen na 2008 (zie figuur 3.3). In de periode 2006-2008 is het aantal bioscoopbezoeken redelijk stabiel, maar vanaf dan neemt het fors toe. In 2011 is het 48% hoger dan in 2005. Dit komt neer op een stijging van 6,8% per jaar in de periode 2005-2011. De opkomst van de 3D-films heeft mede aan deze groei bijgedragen.

Figuur 3.3: Ontwikkeling van het totaal aantal bezoeken en het aantal bezoeken aan Nederlandse films, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

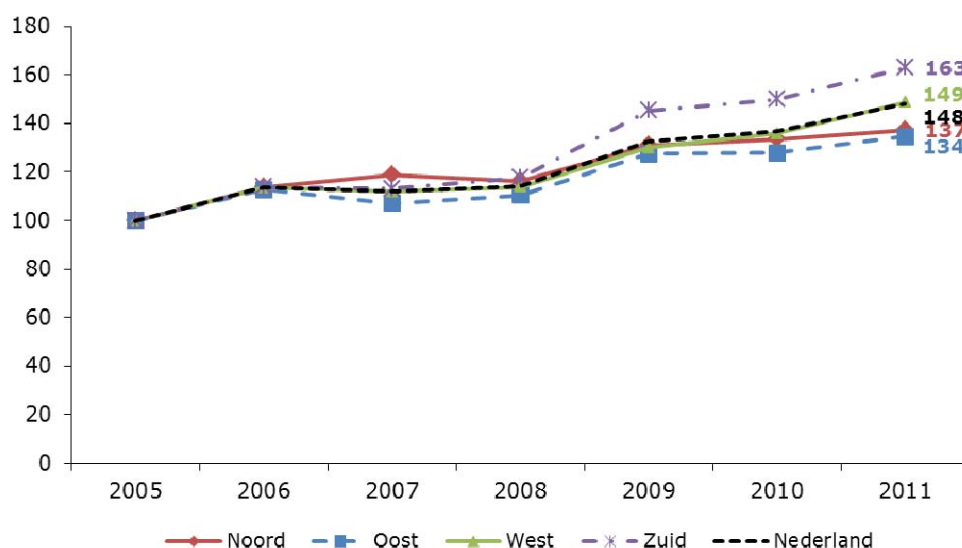
Bron: NVB (APE-bewerking)

De recessie komt nog niet tot uiting in de ontwikkeling van het aantal bioscoopbezoeken: in de periode 2005-2008 neemt het aantal bezoeken met 4,5% per jaar toe en gedurende de periode 2008-2011 zelfs met 9,1% per jaar. Het aantal bezoeken aan een Nederlandse film stijgt nog sneller dan het totale bioscoopbezoek: met 151% ten opzichte van 2005 (16,6% per jaar). In 2010 zien we een daling ten opzichte van 2009 in het bezoek aan Nederlandse films, terwijl het aanbod van Nederlandse films in 2010 juist een piek vertoonde. Achter de tamelijk florissante ontwikkeling van het aantal bezoeken aan Nederlandse films gaat overigens een minder florissante ontwikkeling schuil bij de Nederlandse filmproducenten (zie hoofdstuk 12).

3.4.2 Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken

In figuur 3.4 brengen we de regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken in kaart per landsdeel (in indexvorm). Met de stijging van het aanbod, is ook het aantal bezoeken in het zuiden het sterkst gestegen. Wederom komt de stijging vooral tot stand in de provincie Noord-Brabant. De toename van het aantal bezoeken in het westen van het land is gelijk aan het Nederlandse gemiddelde; in het noorden en het van oosten van Nederland blijft de groei achter bij de rest van Nederland.

Figuur 3.4: Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: NVB (APE-bewerking)

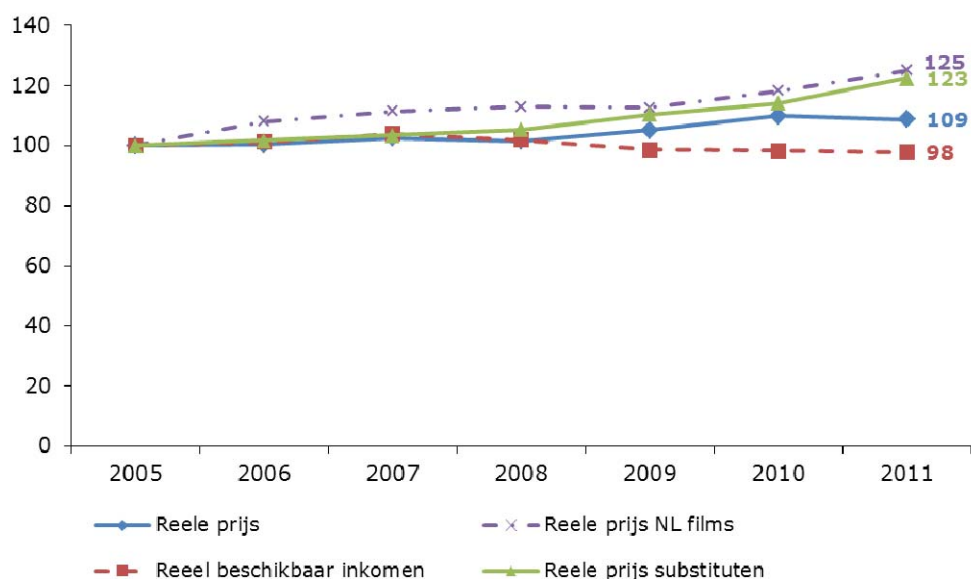
Hoewel het aantal doeken in Groningen het snelst steeg van alle provincies, stijgt het aantal bezoeken in deze provincie gedurende de gehele periode met 41%; dat is minder dan het Nederlandse gemiddelde.

3.5 Toegangsrijzen van bioscopen, 2005-2011

3.5.1 Prijs- en inkomensontwikkeling

Figuur 3.5 illustreert dat de voor de inflatie gecorrigeerde toegangsprijzen (= reële toegangsprijzen) van bioscopen en filmtheaters in de periode 2005-2011 met gemiddeld 1,4% per jaar stijgen.⁶ In de periode 2008-2011 is de prijsstijging groter dan in de periode 2005-2008 (2,3% per jaar versus 0,5% per jaar). Vooral de opkomst van de 3D-films vanaf 2009 (met hogere toegangsprijzen heeft gezorgd voor hogere recettes.

Figuur 3.5: Ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijzen van bioscopen, de toegangsprijzen van Nederlandse films, het beschikbaar inkomen en de prijs van substituten^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Prijs substituten is prijsindex cultuur en recreatie. Alle cijfers zijn gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: NVB en CBS (APE-bewerking)

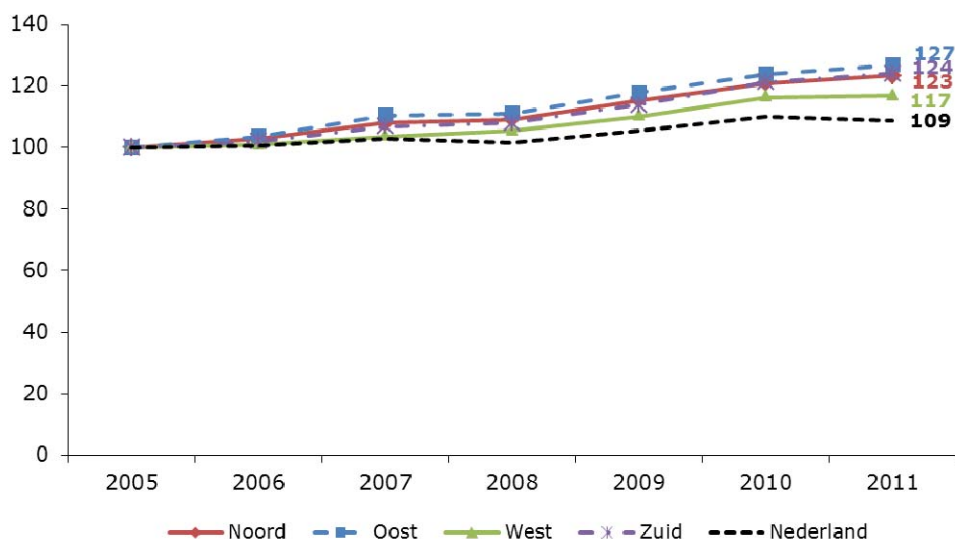
⁶ De toegangsprijs is benaderd door de bruto recette per bezoek (zie paragraaf 2.2.3).

De prijzen van substituten (concurrerende vrijetijdsactiviteiten) kennen gemiddeld een grotere stijging dan de toegangsprijzen van bioscopen. De prijzen voor de Nederlandse films stijgen sneller dan de gemiddelde toegangsprijs van bioscopen: met 25% ten opzichte van 2005 (3,8% per jaar). Dat is ook een iets grotere stijging dan de prijzen van de substituten. De figuur laat ook zien dat het reëel beschikbare inkomen (de koopkracht) licht daalt vanaf 2008, terwijl de toegangsprijzen van bioscopen toenemen. Uit figuur 3.3 kunnen we echter opmaken dat dit nog geen invloed heeft gehad op het aantal bioscoopbezoeken. Ondanks de lichte daling van de koopkracht en de reële stijging van de toegangsprijzen, blijft het aantal bioscoopbezoeken toenemen. Dat komt waarschijnlijk doordat de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten sneller stijgt dan de toegangsprijs van bioscopen.

3.5.2 Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen

De ontwikkeling van de toegangsprijzen in de verschillende provincies is redelijk vergelijkbaar. In Noord-Holland is de stijging over de gehele periode met 12% het laagst, in Flevoland met 30% het hoogst. Wanneer we de ontwikkeling op het niveau van landsdelen bekijken, vallen deze verschillen in stijgingstempo zo goed als weg (zie figuur 3.6).

Figuur 3.6: Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: NVB (APE-bewerking)

3.6 Conclusies

Het aantal bioscoopbezoeken in Nederland stijgt nog steeds. Ondanks de daling van het reëel beschikbare inkomen en de stijging van de reële toegangsprijzen, blijft men naar de film gaan. Het aantal bezoeken vertoont een stijging en is in de periode 2005-2011 met gemiddeld 6,8% per jaar toegenomen. Vooral in de periode 2008-2011 is de groei van het bezoek sterk (9,1% per jaar). De economische crisis lijkt vooralsnog weinig invloed te hebben op het aantal bioscoopbezoeken. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met de groei van het aanbod. In de onderzochte periode is het aantal bioscoopzalen uitgebreid, is er sprake geweest van een aansprekend filmaanbod van onder meer Nederlandse films, en zijn de 3D-films definitief doorgebroken. Dit zijn ontwikkelingen die voor een belangrijk deel al zijn ingezet vóór de economische crisis.

Doordat de toegangsprijzen van bioscopen minder snel zijn gestegen dan de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, is de concurrentiepositie van bioscopen ten opzichte van andere vrijetijdsactiviteiten verbeterd. Dat verklaart mede de stijging van het bioscoopbezoek.

4 TRENDS BIJ DE MUSEA, 2005-2009

4.1 Inleiding

Om de ontwikkelingen in de Nederlandse museumsector in kaart te brengen, gebruiken we twee verschillende gegevensbronnen:

- Gegevens over alle Nederlandse musea (810 in 2009), welke afkomstig zijn van het CBS. Deze enigszins gedateerde cijfers komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.
- Actuele gegevens van de 22 rijksgesubsidieerde musea, die in het volgende hoofdstuk aan de orde komen.

In het hoofdstuk presenteren we informatie over het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van alle musea. Het CBS publiceert deze gegevens eens in de twee jaar, maar de publicatie van de gegevens loopt altijd achter. Daardoor hebben de meest recente gegevens betrekking op 2009. Dat betekent dat de effecten van de economische crisis en overheidsbezuinigingen na 2009 in deze cijfers nog niet zichtbaar zijn. Bovendien publiceert het CBS de gegevens op een hoog aggregatieniveau. Daardoor zijn we in dit hoofdstuk niet in staat om een vaste populatie van musea in de tijd te volgen. De gegevens van de rijksgesubsidieerde musea zijn niet behept met deze problemen (zie het volgende hoofdstuk).

We schenken in paragraaf 4.2 eerst aandacht aan de omvang van de Nederlandse museummarkt. Daarna komt achtereenvolgens de ontwikkeling van het aantal bezoeken (paragraaf 4.3), en de toegangsprijzen en de financieringsmix (paragraaf 4.4) ter sprake. De slotparagraaf bevat de belangrijkste conclusies van het hoofdstuk.

4.2 Omvang van de Nederlandse museummarkt, 2009

In tabel 4.1 presenteren we een aantal kerncijfers voor de musea. Aangezien we in de rest van het hoofdstuk vooral ingaan op de trends, helpt deze tabel met de duiding van de omvang van de markt. In totaal werden aan de musea in 2009 22,0 mln. bezoeken afgelegd, die goed waren voor € 94 mln. aan inkomsten uit entreegelden (inclusief inkomsten uit de Museumkaart). De toegangsprijzen worden benaderd door de inkomsten uit entreegelden en Museumkaart per bezoek (zie paragraaf 2.2.3).

Tabel 4.1: Omvang van de Nederlandse museummarkt, 2009

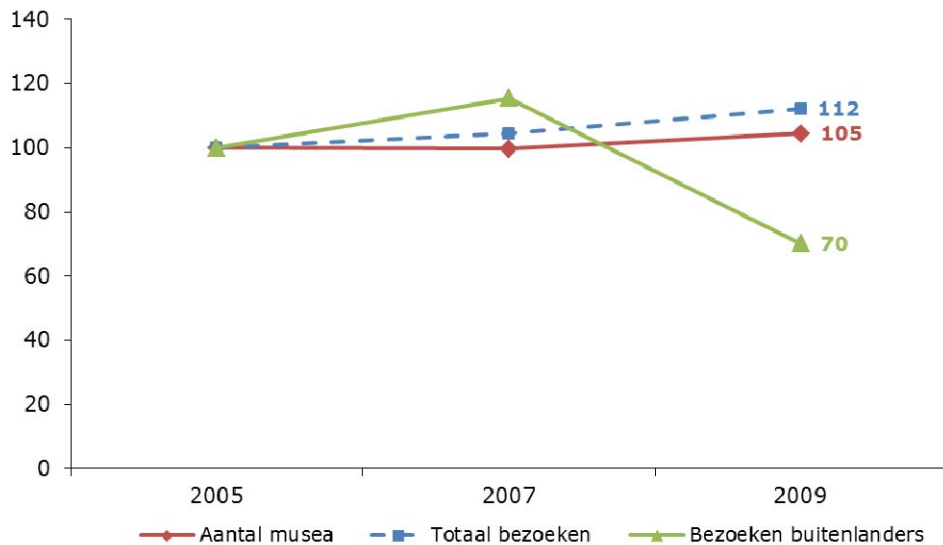
Aantal musea	810
Bezoeken aan musea	22,0 mln.
- waarvan buitenlands bezoeken	3,3 mln.
Inkomsten uit entreegelden e.d.	€ 94 mln.
Inkomsten uit entreegelden en Museumkaart per bezoek	€4,27

Bron: CBS (APE-bewerking)

4.3 Museumbezoeken, 2005-2009

Figuur 4.1 brengt het aantal musea in Nederland en het aantal (buitenlandse) bezoeken in beeld (in indexvorm). Het aantal bezoeken en het aantal musea zijn in de periode 2005-2009 gestegen: het aantal bezoeken met 12% en het aantal musea met 5%.

Figuur 4.1: Ontwikkeling van het aantal musea en het aantal bezoeken, 2005-2009^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: CBS (APE-bewerking)

Het aantal buitenlandse bezoeken is echter flink gedaald evenals het aandeel van de buitenlandse bezoeken in het totale museumbezoek. Waar in 2007 nog 26% van het aantal bezoeken gebracht werd door buitenlanders,

is dat in 2009 slechts 15%. Dat is voor een belangrijk deel het gevolg van de economische crisis, die er in eerste instantie toe heeft geleid dat de valutakoersen van niet-eurolanden, zoals Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, sterk achterbleven bij die van de euro. Daardoor is het bezoek uit deze landen teruggevallen.

Het CBS heeft nog geen actuele cijfers voor de jaren na 2009 gepubliceerd. De 55 grootste musea (allen lid van de Museumvereniging) nemen in totaal 60% van het aantal museumbezoeken voor hun rekening. Voor deze musea beschikken we wel over actuele bezoekcijfers (afkomstig van de Museumvereniging). Tussen 2005 en 2011 is het aantal bezoeken aan de top 55 musea met 35% gestegen (gemiddeld 5,2% per jaar). De stijgende trend in het aantal bezoeken aan deze top 55 musea zet zich ook na 2009 voort. De musea lijken zich in de periode 2005-2011 qua aantal bezoeken nog te onttrekken aan de effecten van de economische crisis, ondanks een vermindering van het aantal buitenlandse bezoeken. Bij de rijksgesubsidieerde musea nemen we een soortgelijke ontwikkeling waar (zie het volgende hoofdstuk).

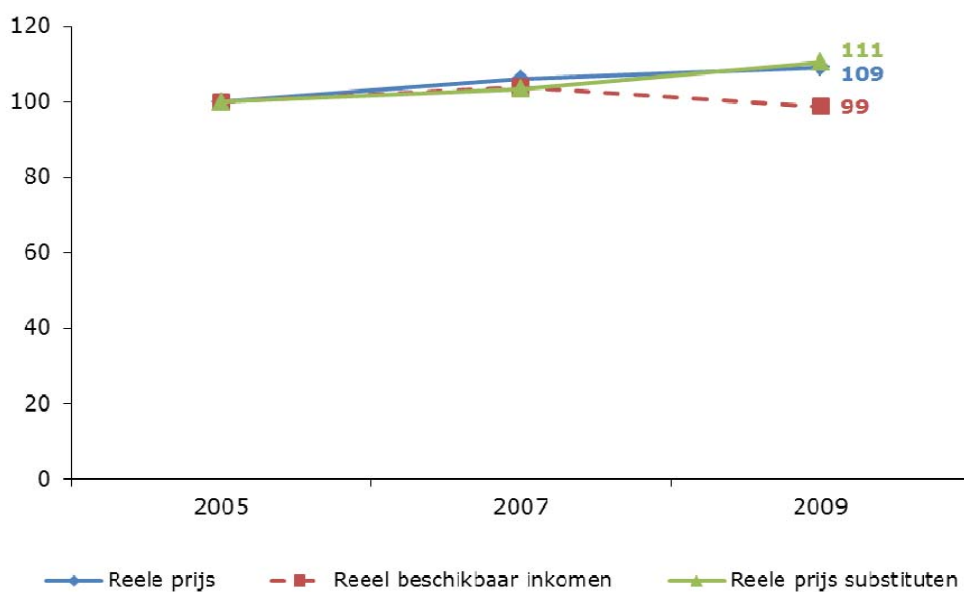
4.4 Toegangsprijzen van musea, 2005-2009

4.4.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

De toegangsprijzen van musea worden evenals in onze eerdere studies benaderd via de gemiddelde opbrengst uit entreegelden (inclusief opbrengst van de Museumkaart) per (betaald en gratis) bezoek. De (gewogen) gemiddelde toegangsprijs is een maatstaf waarin niet alleen het effect van kortingsregelingen, gratis toegang en toeslagen voor tentoonstellingen is verdisconteerd, maar ook het effect van verschuivingen in de publieke belangstelling tussen de verschillende musea (met uiteenlopende toegangsprijzen). Zie ook paragraaf 2.2.3.

De toegangsprijzen van de musea zijn in de periode 2005-2009 sneller gestegen dan de inflatie en zijn reëel met 2,2% per jaar toegenomen (zie figuur 4.2). De gemiddelde toegangsprijs toont vrijwel dezelfde ontwikkeling als de prijs van de substituten (concurrerende vrijetijdsactiviteiten). Figuur 4.3 laat zien dat bezoekers in 2009 vaker gratis toegang kregen tot een museum dan in 2007. Ook het aantal bezoeken met een museumkaart neemt toe. Het aantal bezoeken tegen het voltarief neemt echter af, mede door de daling van het aantal buitenlandse bezoeken.

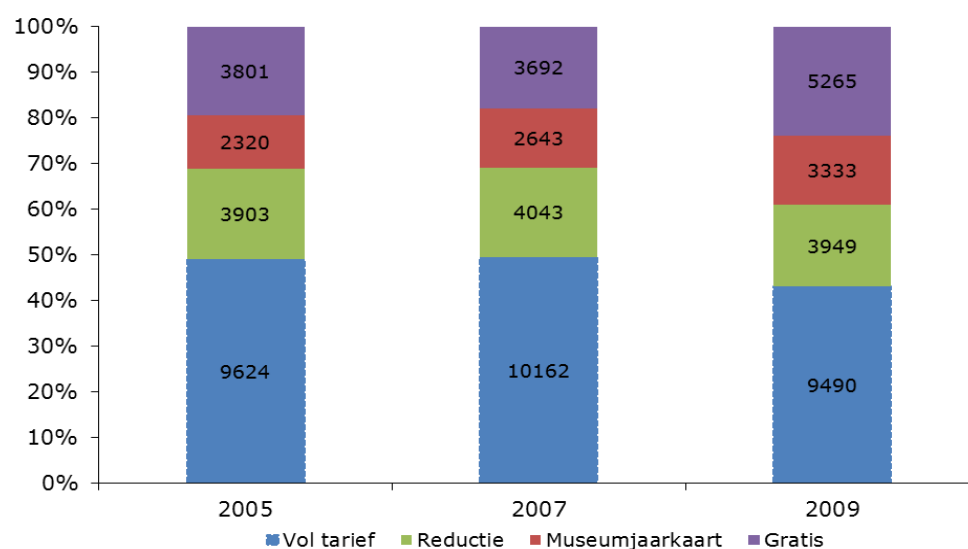
Figuur 4.2: Ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijzen van alle musea, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten, 2005-2009^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: CBS (APE-bewerking)

Figuur 4.3: De verdeling van de kaartverkoop van musea, 2005-2009^a

a Cijfers in de figuur tonen het aantal bezoeken (x 1.000).

Bron: CBS (APE-bewerking)

4.4.2 *Financieringsmix van musea*

Het aandeel van de publieksinkomsten bedraagt 13 à 14% in de jaren 2005, 2007 en 2009. Het subsidieaandeel neemt af van 65% in 2005 tot 61% in 2009. In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op de financieringsmix in de rijksgesubsidieerde musea.

4.5 **Conclusies**

In het hoofdstuk hebben we aandacht geschonken aan de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen en de financieringsmix van alle Nederlandse musea in de periode 2005-2009. Actuele cijfers van het CBS na 2009 zijn nog niet beschikbaar. Dat betekent dat we op basis van de CBS-cijfers nog weinig kunnen zeggen over de effecten van de economische crisis op musea.

De belangrijkste conclusies luiden:

- In de periode 2005-2009 is het totale aantal museumbezoeken gemiddeld met 2,9% per jaar toegenomen.
- Gegevens over de 55 grootste musea suggereren dat musea zich in de periode 2005-2011 qua aantal bezoeken nog onttrekken aan de effecten van de economische crisis, ondanks een sterke vermindering van het aantal buitenlandse bezoeken.
- De gemiddelde toegangsprijs van musea is tussen 2005 en 2009 sneller gestegen dan het algemeen prijspeil (2,2% per jaar), hoewel er in 2009 relatief meer gratis museumbezoeken worden afgelegd dan in 2005.
- De ontwikkeling van de toegangsprijzen loopt in de pas met de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten.
- Het aandeel van de publieksinkomsten in de totale inkomsten blijft in de tijd stabiel en bedraagt 13 à 14%.

5 TRENDS BIJ DE RIJKSMUSEA, 2005-2011

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk behandelt de belangrijkste trends bij de 22 rijksgesubsidieerde musea die in de periode 2005-2011 deel uitmaken van de BIS. Voor deze musea kunnen we een actueler en gedetailleerder beeld schetsen dan voor alle musea samen.

Eerst presenteren we in paragraaf 5.2 informatie over de omvang van de deelsector. Daarna bespreken we achtereenvolgens de ontwikkeling van het aantal bezoeken (paragraaf 5.3), en de toegangsprijzen en de financieringsmix van de rijksgesubsidieerde musea (paragraaf 5.4). De slotparagraaf vat de belangrijkste bevindingen van het hoofdstuk samen.

5.2 Omvang van de markt, 2010

Van de 810 Nederlandse musea die in het vorige hoofdstuk aan de orde zijn gekomen, maken 22 musea deel uit van de BIS, zowel in de periode 2005-2008 als in de periode 2009-2012. Het aantal bezoeken aan de rijksmusea bedraagt in 2010 circa een kwart van het totale aantal museumbezoeken. De toegangsprijzen van de rijksmusea liggen gemiddeld op een hoger niveau dan die van de overige musea. De gemiddelde toegangsprijs is gedefinieerd als publieksinkomsten gedeeld door het totale aantal bezoeken (zie ook paragraaf 2.2.3).

Tabel 5.1: Omvang van de Nederlandse rijksgesubsidieerde musea, 2010

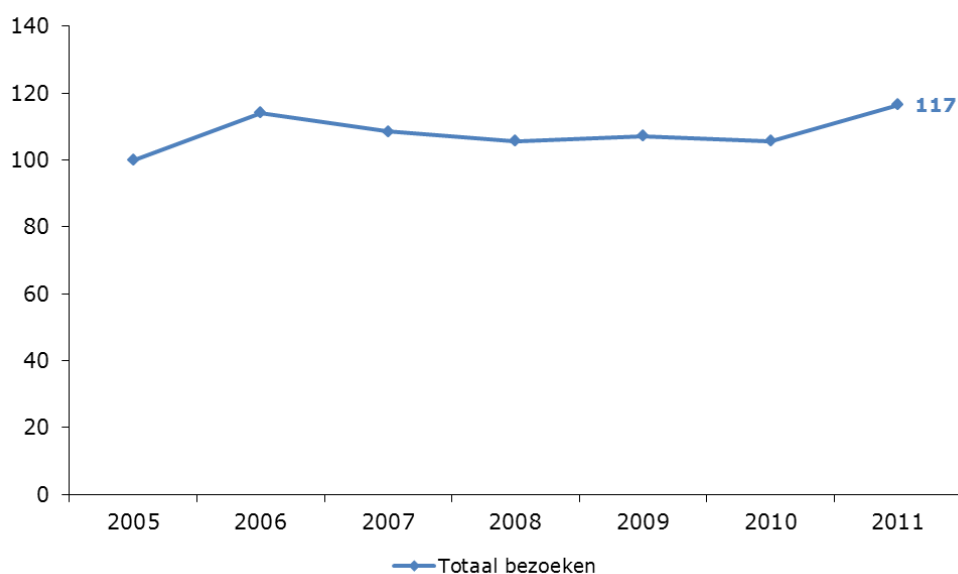
Aantal rijksmusea	22
Bezoeken aan rijksmusea	5,2 mln.
- percentage van het totale museumbezoek	24%
Publieksinkomsten	€ 49,2 mln.
Publieksinkomsten per bezoek	€ 9,40

Bron: OCW (bewerking APE)

5.3 Bezoeken aan rijksmusea, 2005-2011

In figuur 5.1 tonen we de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de rijksgesubsidieerde musea in de periode 2005-2011 (in indexvorm). In 2006 neemt het aantal bezoeken sterk toe (+14%) ten opzichte van het jaar daarvoor. Dit is grotendeels toe te schrijven aan de viering van het 'Rembrandtjaar' in 2006. In dat jaar werd via speciale tentoonstellingen gevierd dat Rembrandt van Rijn 400 jaar eerder zou zijn geboren in Leiden. De grootste rijksmusea, het Van Gogh Museum en het Rijksmuseum (Amsterdam), trokken hierdoor in dat jaar een record aantal bezoeken. In de periode 2007-2010 daalt het aantal bezoeken met 2,6%, om in 2011 weer met ruim 10% toe te nemen. In de periode 2005-2011 is het aantal bezoeken met gemiddeld 2,6% per jaar toegenomen.

Figuur 5.1: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de rijksgesubsidieerde musea, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: OCW (APE-bewerking)

In de bezoekcijfers van de rijksgesubsidieerde musea zijn de effecten van de economische crisis nog niet zichtbaar. In de periode 2005-2008 neemt het aantal bezoeken met gemiddeld 1,9% per jaar toe. In de periode 2008-2011 zijn de groeicijfers van het bezoek zelfs hoger: 3,3% per jaar.

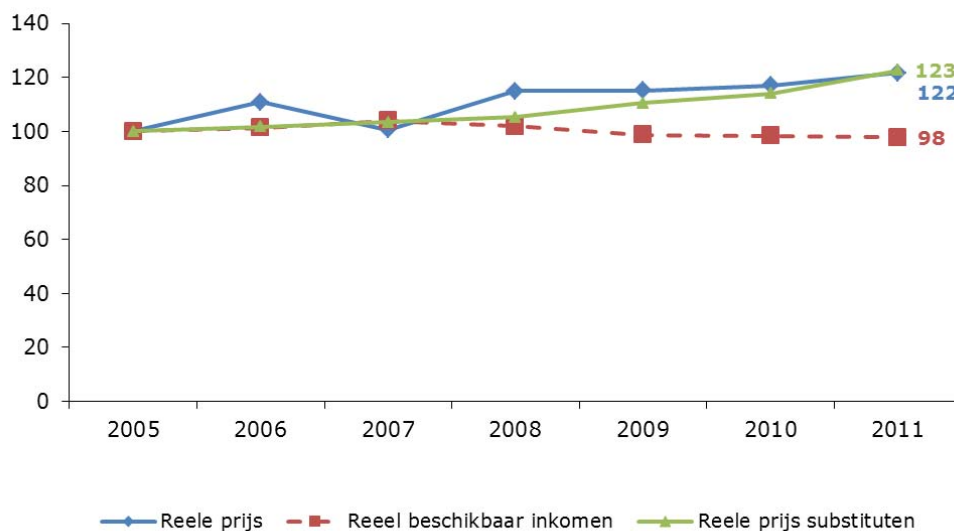

5.4 Toegangsprijzen van rijksmusea, 2005-2011

5.4.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

Figuur 5.2 onthult dat de reële toegangsprijzen van de rijksgesubsidieerde musea geleidelijk zijn gestegen in de periode 2005-2011; met andere woorden, de toegangsprijzen stijgen sneller dan de inflatie. Het Rembrandtjaar in 2006 trok veel extra (internationaal) bezoek, dat vaker het volledige tarief betaalde. Daardoor vertoont de gemiddelde prijs in 2006 een piek. In 2007 is de reële toegangsprijs bij benadering gelijk aan die in 2005; in 2008 stijgt de gemiddelde toegangsprijs voor rijksmusea fors. Daarna stabiliseert de prijs zich. Over de gehele periode is de stijging van toegangsprijzen bij benadering gelijk aan de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten. In de periode 2005-2008 stijgen de reële toegangsprijzen met gemiddeld 4,7% per jaar. De stijging zwakt af in de periode 2008-2011. Dan stijgen de reële toegangsprijzen met gemiddeld 1,9% per jaar. Daardoor komt de gemiddelde stijging in de gehele periode 2005-2011 uit op 3,3% per jaar.

Figuur 5.2: Ontwikkeling van de toegangsprijzen van rijksgesubsidieerde musea, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

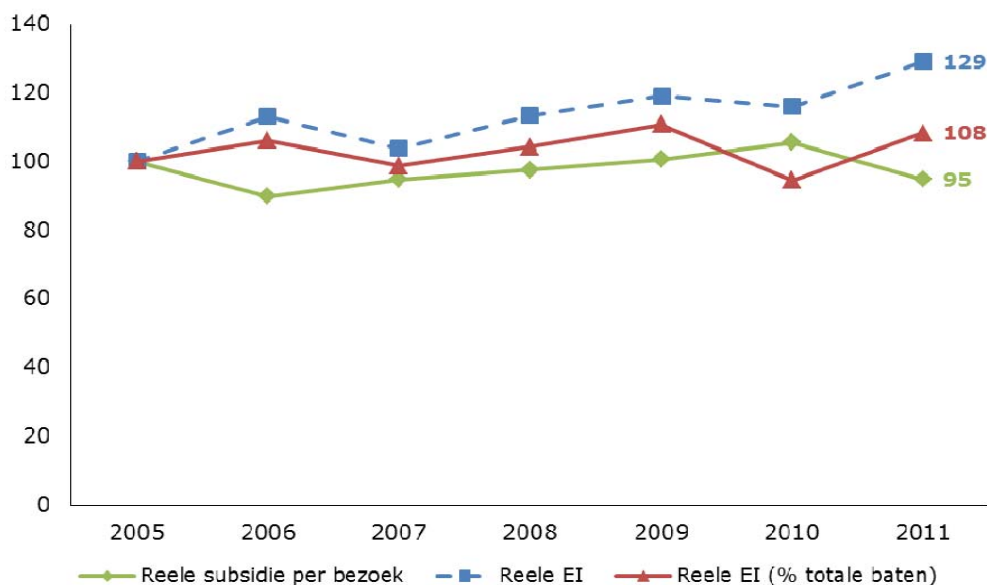
Bron: OCW (APE-bewerking)

Het reële beschikbare inkomen per hoofd van de bevolking daalt vanaf 2008, waardoor de koopkracht daalt. De daling van het reële beschikbare inkomen in combinatie met de stijgende prijs zien we in figuur 5.1 deels terug in een lichte daling van het aantal bezoeken tot en met 2010 (maar niet in 2011). Dit kan overigens mede het gevolg zijn van de daling van het aantal buitenlandse bezoeken.

5.4.2 Financieringsmix van rijksmusea

De reële eigen inkomsten van rijksmusea nemen in de periode 2005-2011 toe (zie figuur 5.3). Daardoor stijgen ook de reële eigen inkomsten als percentage van de totale baten. De reële subsidie⁷ per bezoek volgt in grote lijnen een tegenovergestelde trend; wanneer het percentage eigen inkomsten stijgt, daalt het subsidiepercentage. Omdat het aantal bezoeken in de jaren 2007-2009 licht daalt, stijgt in deze jaren de subsidie per bezoek, ondanks de stijging van eigen inkomsten.

Figuur 5.3 De ontwikkeling van de reële subsidie^a per bezoek, het reële eigen inkomen en het reële eigen inkomen als percentage van de totale baten van de rijks gesubsidieerde musea, 2005-2011^b

a Rijks-, gemeentelijke en provinciale subsidie.

b Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

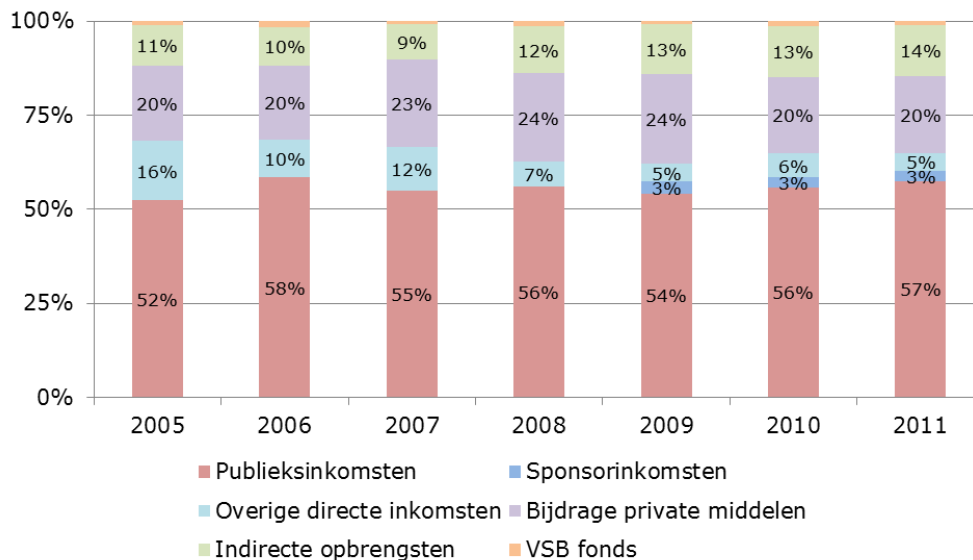
Bron: OCW (APE-bewerking)

⁷ Bestaande uit rijkssubsidie, gemeentelijke en provinciale subsidies.

De jaren 2006 en 2010 tonen een afwijkend beeld. In 2006 wordt dit veroorzaakt door het Rembrandtjaar, waardoor de publieksinkomsten en daarmee de totale inkomsten toenamen. In 2010 zijn de eigen inkomsten reëel gezien gedaald ten opzichte 2009. Dit wordt vooral veroorzaakt door een terugloop van de bijdrage uit private middelen.

De eigen inkomsten van de rijks gesubsidieerde musea bestaan voor 52 à 58% uit publieksinkomsten (zie figuur 5.4). De bijdrage uit private middelen bedraagt in de jaren 2005-2011 minimaal 20%.

Figuur 5.4: Ontwikkeling van de financieringsmix van eigen inkomsten van rijks gesubsidieerde musea (als percentage eigen inkomsten), 2005-2011

Bron: OCW (APE-bewerking)

5.5 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we een schets gegeven van de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen en de financieringsmix van de 22 rijks gesubsidieerde musea. Deze musea nemen bijna een kwart van het totale museumbezoek voor hun rekening. Voor de rijks gesubsidieerde musea beschikken we over actuelere en gedetailleerdere gegevens dan voor alle musea samen.

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Het aantal bezoeken aan de rijksgesubsidieerde musea daalt in de jaren 2007-2009, maar is over de gehele periode 2005-2011 gestegen met gemiddeld 2,6% per jaar.
- In de bezoekcijfers zijn de effecten van de economische crisis nog niet zichtbaar. In de periode 2005-2008 neemt het aantal bezoeken met gemiddeld 1,9% per jaar toe. In de periode 2008-2011 zijn de groeicijfers van het bezoek zelfs nog iets hoger: 3,3% per jaar
- In de periode 2005-2011 zijn de reële toegangsprijzen gemiddeld met 3,3% per gestegen. De prijsstijging was in de periode 2005-2008 (4,7% per jaar) groter dan in de periode 2008-2011 (1,9% per jaar).
- De ontwikkeling van de toegangsprijzen loopt in de pas met de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten.
- De eigen inkomsten van de rijksgesubsidieerde musea bestaan voor ruim de helft uit publieksinkomsten.

6 TRENDS BIJ DE VSCD-PODIA, 2005-2011

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix en de variatie van het aanbod van de podia van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD) aan de orde. De informatie is afkomstig uit het Theater Analyse Systeem (TAS) van de VSCD. Het TAS bevat gegevens van 172 podia in de periode 2005-2011. Voor een deel van de podia ontbreken de gegevens over een of meer jaren. Voor 88 podia beschikken we over gegevens over de volledige periode 2005-2011. Om cijfers van de *structurele* ontwikkeling te verkrijgen en te voorkomen dat het beeld wordt vertroebeld door incidentele factoren, is onze analyse gebaseerd op gegevens van deze 88 podia (zie ook paragraaf 2.2). Dat betekent dat de hier gehanteerde cijfers berusten op een kleiner deel van de podia dan de cijfers die de VSCD zelf publiceert in *Podia*.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 6.2 beschrijven we de grootte van de sector. Paragraaf 6.3 behandelt de ontwikkeling van het aanbod van de VSCD-podia. In paragraaf 6.4 beschrijven we de ontwikkeling van het bezoek aan VSCD-podia en in paragraaf 6.5 komen de toegangsprijzen aan bod. Paragraaf 6.7 vat het hoofdstuk kort samen.

6.2 Omvang van de markt, 2010

Om een volledig beeld van de geselecteerde podia en de grootte van de sector te geven, presenteren wij in tabel 6.1 een overzicht van enkele kenmerken. We geven de totale waarde van de kenmerken in onze selectie en de totale waarde van alle leden van de VSCD in 2010 (op basis van Podia 2010). Podia 2010 geeft een goed beeld van het totaal aantal bezoeken en voorstellingen van alle VSCD-leden in 2010, maar wij zijn in ons onderzoek echter vooral geïnteresseerd in de structurele ontwikkeling van het aantal bezoeken en voorstellingen aan individuele podia. Daarom nemen wij in onze selectie alleen podia mee die over de volledige periode 2005-2011 gegevens hebben aangeleverd (vaste selectie van podia).⁸

---

⁸ Een individueel podium kan een substantieel effect hebben op de cijfers, zeker bij regionale uitsplitsingen en uitsplitsingen naar genre. Als een podium geen

Tabel 6.1: Omvang van de markt: overzicht van enkele kenmerken van de geselecteerde VSCD-podia, 2010

Kenmerk	Vaste selectie APE (alleen podia die alle jaren gegevens hebben geleverd)	Populatie VSCD (alle leden 2010)
Aantal voorstellingen	23.590	54.800
Aantal bezoeken	8.800.000	14.500.000
Bruto recette	€ 108.000.000	€ 156.000.000
Bruto recette per bezoek	€ 14	€ 13

Bron: VSCD (microdata en Podia 2010, bewerking APE)

Volgens *Podia 2010* vonden er in 2010 54.800 voorstellingen plaats bij de VSCD-podia. In onze vaste selectie van 88 podia met volledige gegevens in de tijd zijn dat er 23.590. Onze analyse heeft dus betrekking op 43% van het totaal. Aangezien het verschil tussen het totaal aantal podia (Podia 2010) en onze selectie bij het aantal podia groter is dan bij het aantal bezoeken, betreft onze selectie vooral de grotere podia. De toegangsprijs van een bezoek aan een VSCD-podium, benaderd door de bruto recette per bezoek (zie paragraaf 2.2.3), is in onze selectie van podia iets hoger dan voor het totaal van alle VSCD-leden.

6.3 Aanbod van de VSCD-podia, 2005-2011

6.3.1 Ontwikkeling van voorstellingen en programma's

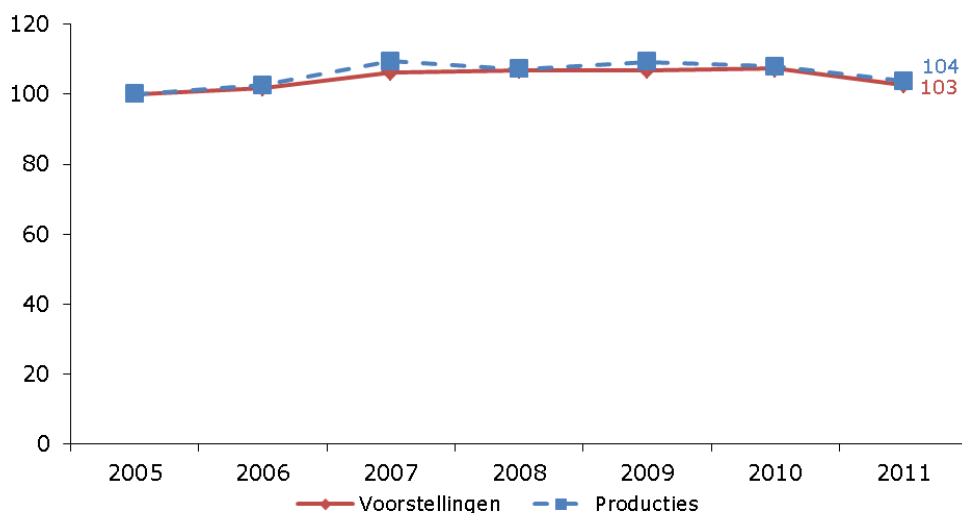
Figuur 6.1 geeft de ontwikkeling van het aantal voorstellingen en het aantal producties in de periode 2005-2011 weer (in indexvorm). Alle voorstellingen van podiumkunst worden in de analyse betrokken, ook voorstellingen waarvoor het podium wordt gehuurd of voorstellingen die georganiseerd zijn door het podium maar plaatsvinden op een andere locatie. Evenementen waarbij podiumkunst geen rol speelt, zoals congressen of vergaderingen, blijven buiten hier beschouwing. Een productie kan verscheidene keren worden uitgevoerd; het aantal voorstellingen is daarom minstens even groot als het aantal producties. We gebruiken in de figuur indexcijfers, waardoor we verschillende cijferreeksen met een uiteenlopende

---

cijfers heeft geleverd in een bepaald jaar of tijdelijk is gesloten vanwege verbouwing, kan dit de cijfers in de vergelijking van jaar op jaar vertekenen.

schaal met elkaar kunnen vergelijken en de ontwikkeling vanaf het basisjaar 2005 goed in kaart kunnen brengen. Voor de reeksen gemeten in absolute cijfers verwijzen we naar de bijlage.

Figuur 6.1: Ontwikkeling van de voorstellingen en producties bij de VSCD-podia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

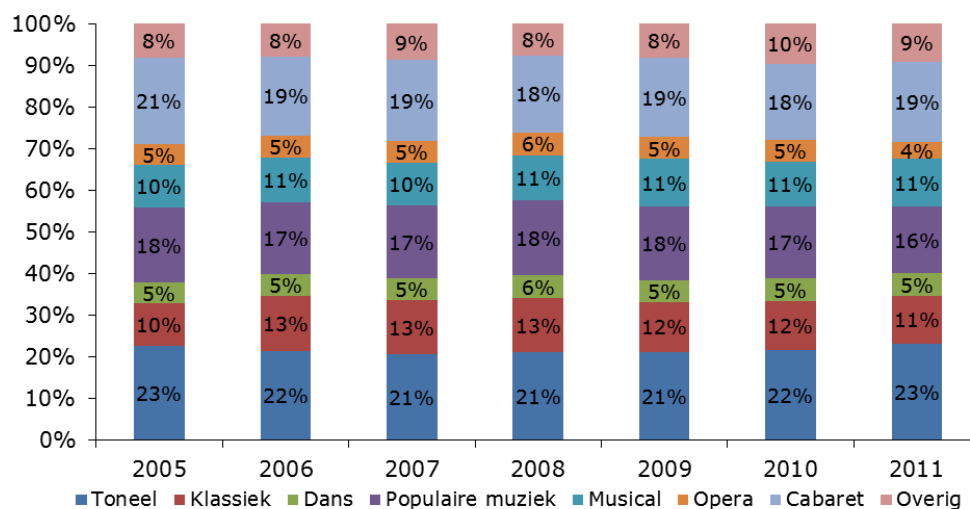
De figuur laat een vergelijkbaar patroon zien voor de voorstellingen en producties. Zowel het aantal voorstellingen als het aantal producties blijft tamelijk constant tussen 2005 en 2011; er zijn geen grote schommelingen van jaar op jaar. In 2011 tellen we 22.593 voorstellingen en 16.647 producties. Over de gehele periode is het aantal voorstellingen met 3% gestegen (gemiddeld 0,4% per jaar) en het aantal producties met 4% (gemiddeld 0,6% per jaar). Dit duidt erop dat het aantal voorstellingen per productie licht is afgenomen tussen 2005 en 2011.

6.3.2 Ontwikkeling van het aanbod per genre

Figuur 6.2 toont de samenstelling van het aanbod per genre tussen 2005 en 2011. De samenstelling van het aanbod is redelijk constant in de onderzoeksperiode. Toneelvoorstellingen hebben het grootste aandeel: 23% in 2005. Dit aandeel daalt licht tussen 2005 en 2009, maar stijgt weer vanaf 2010. Cabaretvoorstellingen beslaan ongeveer een vijfde van het totale aantal voorstellingen. Het aandeel van cabaret in het totale aantal voorstellingen is licht gedaald tussen 2005 en 2011. Ook het aandeel van

populaire muziekvoorstellingen is tussen 2005 en 2011 iets afgenomen. De aandelen van de genres klassiek, musical en overig zijn in de beschouwde periode licht gestegen.

Figuur 6.2: Aandelen van de verschillende genres in het totale aantal voorstellingen, 2005-2011

Bron: VSCD (APE-bewerking)

Tabel 6.2 geeft een nauwkeuriger beeld van de ontwikkeling van het aantal voorstellingen per genre. We zien dat het totaal aantal voorstellingen tussen 2005 en 2008 gemiddeld per jaar met 2,2% steeg. Tussen 2008 en 2011 trad echter juist een daling op van 1,3% per jaar. Over de gehele periode is het aantal voorstellingen per saldo gestegen met 0,4%.

Het aantal voorstellingen in de genres opera en populaire muziek is per saldo in de periode 2005-2011 gedaald; bij de overige genres is het aantal voorstellingen gestegen. De grootste stijging treedt op bij de genres klassieke muziek, musical en overig. Tussen 2005 en 2008 is het aantal voorstellingen in alle genres - uitgezonderd cabaret - gestegen. In de periode 2008-2011 nemen we juist een daling bij de helft van de genres waar; alleen bij toneel, musical, cabaret en overig treedt een stijging op. Het aantal operavoorstellingen is in die periode met maar liefst 11,3% per jaar gedaald.

Het aantal rijks gesubsidieerde voorstellingen (BIS- en FPK-instellingen) is tussen 2005 en 2011 sterker gestegen dan het aantal niet-rijks gesubsidieerde voorstellingen (conform de definities van de VSCD). Tussen 2008

en 2011 is het aantal niet-rijksgesubsidieerde voorstellingen gedaald, terwijl het aantal rijksgesubsidieerde voorstellingen is gestegen. In 2011 waren er 3.108 rijksgesubsidieerde voorstellingen; dit is 14% van het totaal. Ook het aantal jeugdvoorstellingen en het aantal besloten voorstellingen zijn relatief sterk gestegen. Het aantal buitenlandse voorstellingen bedroeg in 2011 2.721; dat is 12% van het totaal. Het aandeel van jeugdvoorstellingen en besloten voorstellingen was in 2011 respectievelijk 12% en 4%.

Tabel 6.2: Ontwikkeling van het aantal voorstellingen bij de VSCD-podia per genre en type voorstelling, 2005-2011

<i>Genre</i>	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (in % per jaar)
Totaal	2,2	-1,3	0,4
Toneel	1,7	2,0	1,8
Klassiek	13,2	-5,7	3,3
Dans	7,9	-2,4	2,7
Populaire muziek	3,9	-4,7	-0,5
Musical	6,1	0,6	3,3
Opera	8,4	-11,3	-1,9
Cabaret	0,0	0,3	0,2
Overig	1,8	4,7	3,3

<i>Type</i>	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (in % per jaar)
Rijksgesubsidieerd ^a	1,5	0,9	1,2
Niet-rijksgesubsidieerd	2,4	-1,7	0,3
Buitenlands	12,4	-3,2	4,3
Jeugd	6,0	1,4	3,7
Besloten	-3,0	0,3	-1,4

a BIS- en FPK-instellingen.

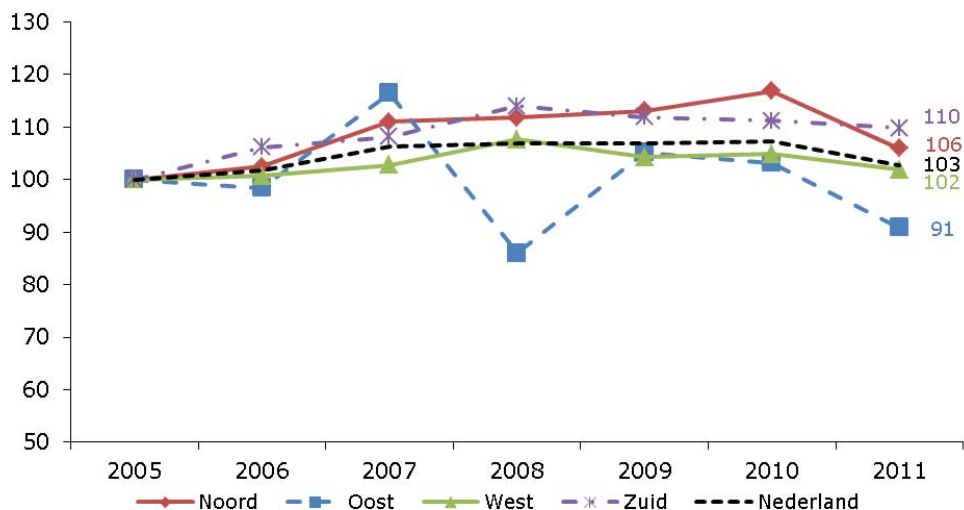
Bron: VSCD (APE-bewerking)

6.3.3 Regionale ontwikkeling van het aanbod

Figuur 6.3 geeft de ontwikkeling van het aantal voorstellingen voor de vier landsdelen en Nederland weer.⁹ We hebben de Y-as van de figuren naar landsdeel bij 50 laten beginnen, omdat deze figuren anders minder goed leesbaar zijn. De schaal van deze figuur is dus *anders* dan de schaal van de overige figuren in het hoofdstuk.

⁹ Zie paragraaf 2.1 voor de afbakening van de landsdelen.

Figuur 6.3: Regionale ontwikkeling van het aantal voorstellingen bij de VSCD-podia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

Het aantal voorstellingen is tussen 2005 en 2011 in het oosten van het land gedaald met 9%. In de overige landsdelen is het aantal voorstellingen juist gestegen. De stijging is het sterkst in het zuiden van het land (+10%). In 2011 vonden de meeste voorstellingen plaats in het westen van het land: 12.928 voorstellingen oftewel 57% van het totale aantal voorstellingen bij de VSCD-podia. Van de voorstellingen vond 21% plaats in het zuiden, 11% in het noorden en 10% in het oosten.

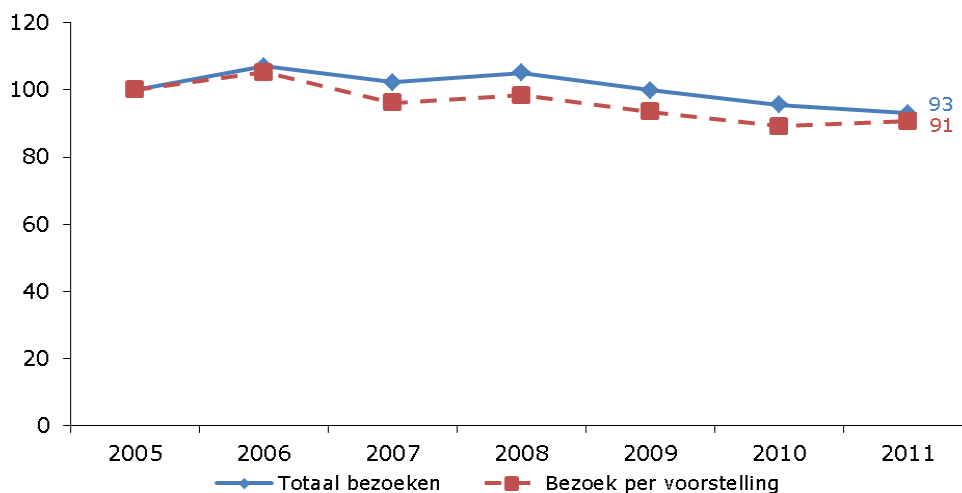
6.4 Bezoeken aan de VSCD-podia, 2005-2011

6.4.1 Ontwikkeling van het aantal bezoeken

Figuur 6.4 laat de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VSCD-podia en het aantal bezoeken per voorstelling in de periode 2005-2011 zien (in indexvorm). Het aantal bezoeken is tussen 2005 en 2008 licht gestegen, maar is vervolgens vanaf 2008 weer geleidelijk afgenomen. Het aantal bezoeken aan de VSCD-podia was in 2011 per saldo 7% lager dan in 2005. Dat komt neer op een daling met 1,2% per jaar. In de vorige paragraaf hebben we kunnen zien dat het aantal voorstellingen in dezelfde periode iets is toegenomen. Dalende aantallen bezoeken en stijgende aantallen voorstellingen betekenen dat het aantal bezoeken per voorstelling nog sterker daalt dan het aantal bezoeken. Het aantal bezoeken per voor-

stelling is tussen 2005 en 2011 in totaal met 9% gedaald. In 2011 tellen we 8,5 mln. bezoeken en gemiddeld 377 bezoeken per voorstelling.

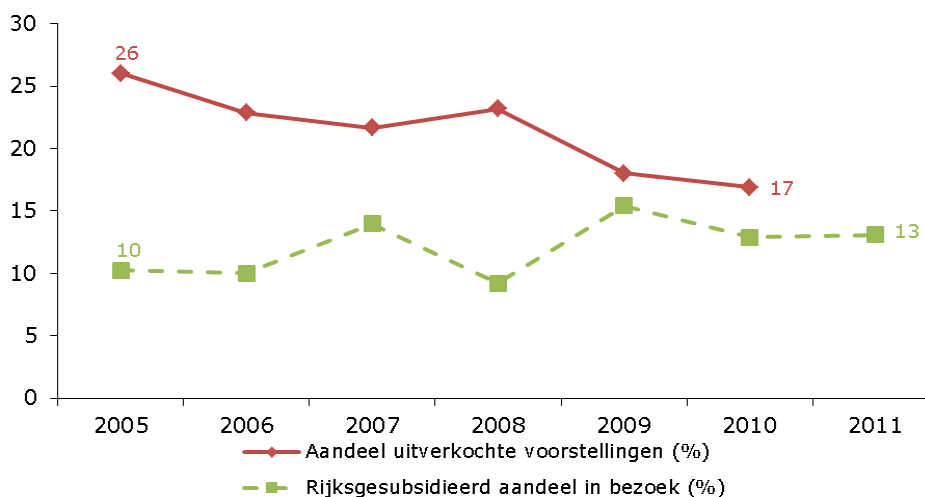
Figuur 6.4: Ontwikkeling aantal bezoeken en bezoeken per voorstelling bij de VSCD-podia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

Figuur 6.5: Ontwikkeling van het aandeel uitverkochte voorstellingen en het rijks gesubsidieerde aandeel in het bezoek bij de VSCD-podia (in %), 2005-2011^a

a Uitverkochte voorstellingen in 2011 zijn niet bekend.

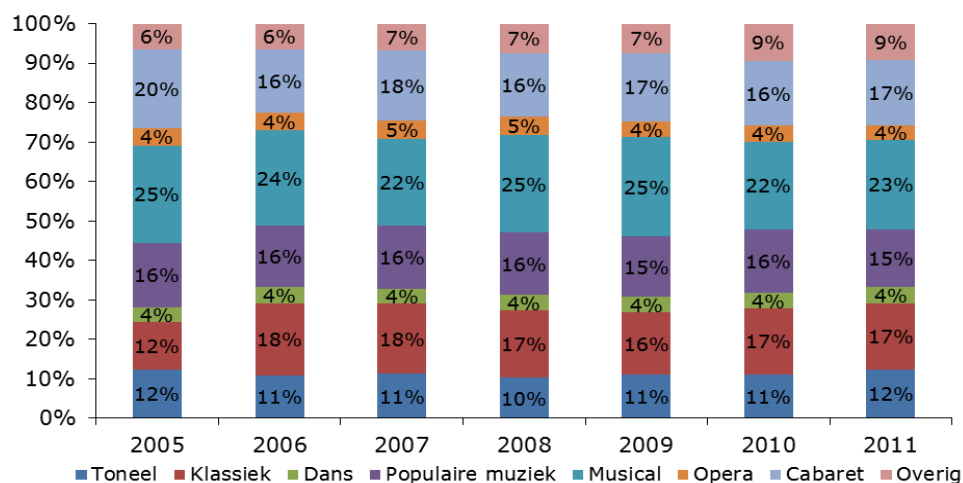
Bron: VSCD (APE-bewerking)

Een afgenomen aantal bezoeken per voorstelling is een indicatie voor een lager percentage uitverkochte voorstellingen. Dit blijkt inderdaad uit figuur 6.5. Het aandeel uitverkochte voorstellingen is tussen 2005 en 2010 gedaald van 26% tot 17%.¹⁰ Het aandeel bezoeken aan voorstellingen die door het rijk zijn gesubsidieerd, is in dezelfde periode toegenomen van 10% tot 13%. Dit is te verwachten op basis van tabel 6.2, waarin is gebleken dat het aandeel rijks gesubsidieerde voorstellingen sterker is toegenomen dan het aandeel niet-rijks gesubsidieerde voorstellingen. Een groter aandeel in het aanbod kan immers leiden tot een groter aandeel in het bezoek.

6.4.2 Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre

In figuur 6.6 wordt de ontwikkeling van de bezoekaandelen per genre geschetst. Hoewel toneel het grootste aandeel kent in het aantal voorstellingen (zie figuur 6.2), heeft musical het grootste aandeel in het aantal bezoeken. Daarna volgen de genres klassieke muziek en cabaret. In de periode 2005-2011 treden betrekkelijk weinig fluctuaties op in de bezoekaandelen van de verschillende genres.

Figuur 6.6: Aandelen van de verschillende genres in het totale aantal bezoeken, 2005-2011

Bron: VSCD (APE-bewerking)

Tabel 6.3 toont de gemiddelde jaarlijkse mutatie van het aantal bezoeken per genre in de perioden 2005-2008, 2008-2011 en de totale periode

¹⁰ Het percentage uitverkochte voorstellingen in 2011 is niet beschikbaar.

2005-2011. Het *totale* aantal bezoeken is per saldo tussen 2005 en 2011 jaarlijks met gemiddeld 1,2% afgenomen. Deze daling vond niet plaats tussen 2005 en 2008; in die periode steeg het aantal bezoeken juist jaarlijks met gemiddeld 1,7%. Tussen 2008 en 2011 is het aantal bezoeken echter maar liefst met gemiddeld 4,0% per jaar afgenomen. Dit is vermoedelijk het gevolg van de recessie. Bij de genres overig, klassiek, dans en toneel is het aantal bezoeken per saldo toegenomen tussen 2005 en 2011. Het aantal bezoeken aan opera, cabaret, populaire muziek en musical is echter per saldo afgenomen in dezelfde periode. Afgezien van de genres toneel en overig zien we dalende aantallen bezoeken bij alle genres tussen 2008 en 2011.

Tabel 6.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VSCD-podia per genre en type voorstelling, 2005-2011

<i>Genre</i>	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (in % per jaar)
Totaal	1,7	-4,0	-1,2
Toneel	-1,4	1,9	0,2
Klassiek	17,9	-4,8	5,9
Dans	6,6	-2,4	2,0
Populaire muziek	3,4	-6,4	-1,6
Musical	4,9	-7,0	-1,2
Opera	6,4	-12,3	-3,4
Cabaret	-2,3	-3,3	-2,8
Overig	9,6	2,8	6,2
<i>Type</i>			
Rijksgesubsidieerd	-2,0	8,0	2,9
Niet-rijksgesubsidieerd	2,1	-5,4	-1,7
Buitenlands	9,3	-8,4	0,1
Jeugd	6,4	-4,7	0,7
Besloten	-2,1	-0,3	-1,2

Bron: VSCD (APE-bewerking)

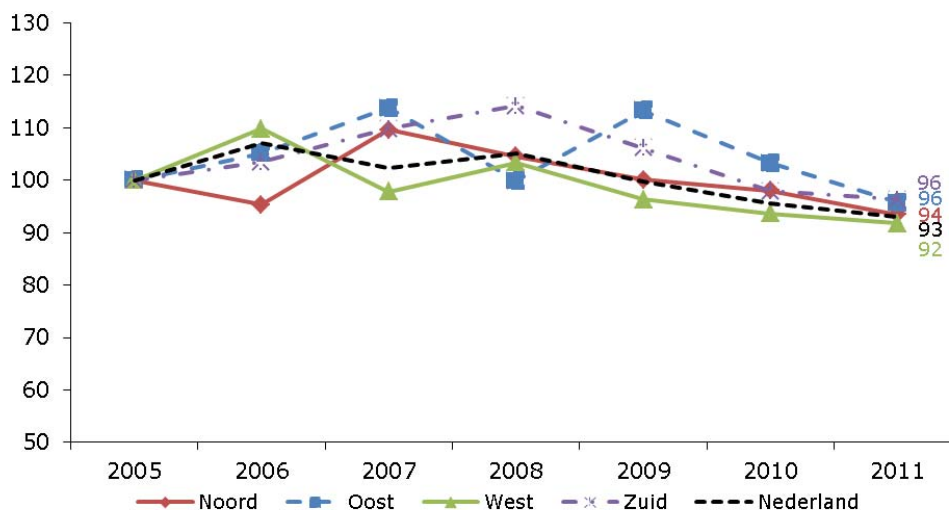
Het aantal bezoeken aan rijksgesubsidieerde voorstellingen is tussen 2005 en 2011 gemiddeld toegenomen met 2,9% per jaar. Die stijging heeft plaatsgevonden in de periode 2008-2011. Bij de niet-rijksgesubsidieerde voorstellingen nemen we juist een bezoekdaling tussen 2008-2011 van

gemiddeld 5,4% per jaar waar.¹¹ Het aantal bezoeken aan besloten voorstellingen is tussen 2005 en 2011 gedaald met gemiddeld 1,2% per jaar.

6.4.3 Regionale ontwikkeling van het bezoek

De regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VSCD-podia (in indexvorm) komt aan de orde in figuur 6.7. De Y-as begint weer bij 50 in verband met de leesbaarheid van de figuur. De bezoekaantallen zijn in alle landsdelen gedaald tussen 2005 en 2011. De daling was het sterkst in het westen van het land: 8%. In het oosten en het zuiden van het land was de daling het geringst (4%).

Figuur 6.7: Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VSCD-podia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

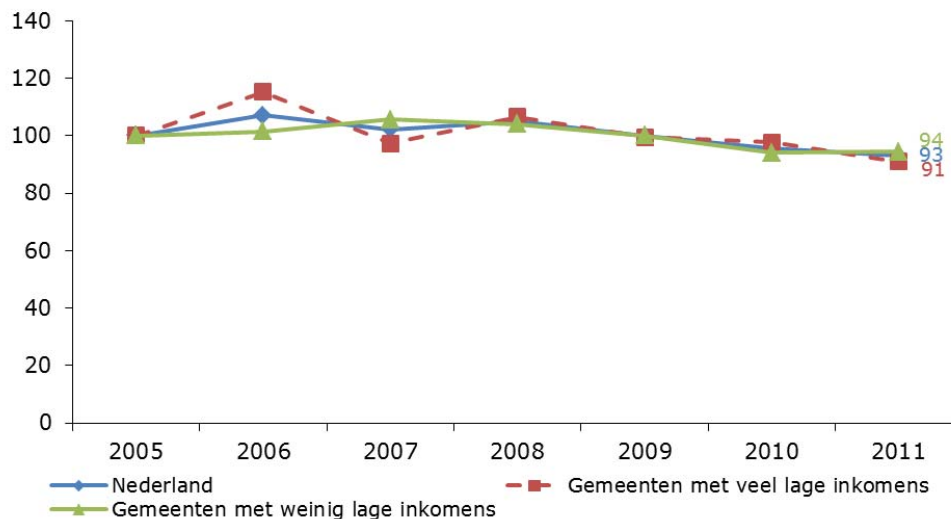
In 2011 zijn de meeste bezoeken afgelegd in het westen van het land: 5,5 mln. Dat is 64% van het totale aantal bezoeken aan de VSCD-podia. Aangezien het aandeel van het westen van het land in het totaal aantal voorstellingen 57% bedroeg, betekent dat er in het westen van het land relatief veel bezoeken per voorstelling zijn. In het zuiden van het land vond in 2011 18% van het bezoek plaats, het oosten 9% en in het noorden 8%.

¹¹ Voor vervolgonderzoek is het interessant om te kijken naar de ontwikkeling van de genres binnen de niet-rijksgesubsidieerde voorstellingen en deze te vergelijken met de cijfers van de VVTP. Gezien de doorlooptijd van het onderzoek kon dit niet uitgevoerd worden.

6.4.4 Ontwikkeling aantal bezoeken naar inkomen

In figuur 6.8 maken we onderscheid naar podia in gemeenten met relatief veel huishoudens met een laag inkomen, om te zien of de podia in gemeenten met relatief veel lage inkomens een andere ontwikkeling van het aantal bezoeken doormaken dan de gemeenten met relatief weinig lage inkomens.¹² In gemeenten met relatief veel lage inkomens is het aantal bezoeken per inwoner ongeveer de helft *lager* dan in gemeenten met relatief weinig lage inkomens.

Figuur 6.8: Ontwikkeling van het totale aantal bezoeken in gemeenten met een veel en weinig lage inkomens, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

De figuur onthult dat de *ontwikkeling* van het aantal bezoeken weinig verschilt tussen gemeenten met relatief weinig lage inkomens en veel lage inkomens, hoewel het aantal bezoeken per inwoner (het niveau) sterk verschilt. Het aantal bezoeken is in gemeenten met relatief veel lage inkomens iets sterker gedaald dan in gemeenten met relatief weinig lage inkomens. Toch zijn de verschillen niet zodanig groot dat we echt kunnen spreken van een verschil in dalingstempo van het bezoek. Bovendien is

¹² Een huishouden heeft volgens de CBS-definitie een laag inkomen als het huishouden in het tweede, derde of vierde deciel van de inkomensverdeling valt. Een gemeente is een gemeente met relatief veel lage inkomens als het percentage lage inkomens groter is dan 30%.

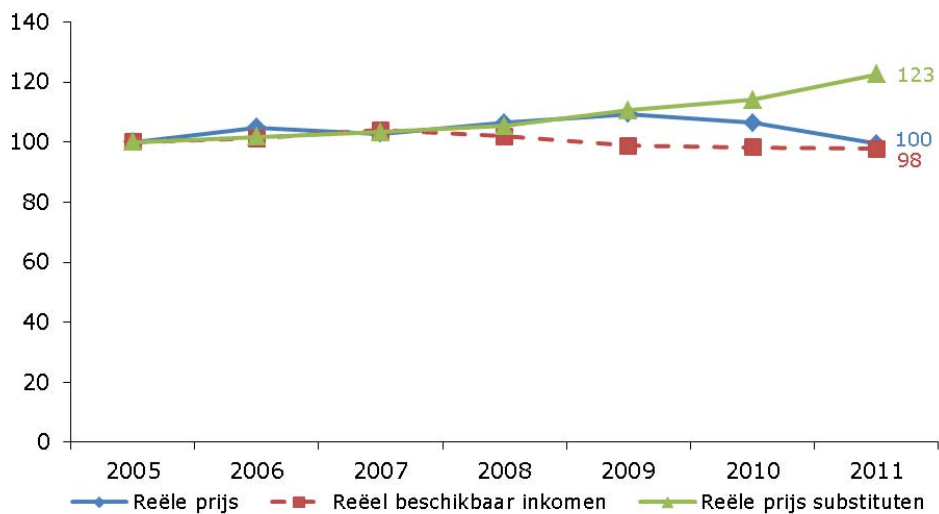
het maar de vraag of de (beperkte) verschillen in de ontwikkeling van het aantal bezoeken direct voortvloeien uit inkomensverschillen tussen gemeenten. Ook de ontwikkeling van het aanbod speelt immers een rol.

6.5 Toegangsprijzen van de VSCD-podia, 2005-2011

6.5.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

Figuur 6.9 toont de ontwikkeling van de reële gemiddelde toegangsprijzen van de VSCD-podia in de periode 2005-2011 (in indexvorm).¹³ De toegangsprijzen zijn tussen 2007 en 2009 gestegen, zijn vervolgens tussen 2009 en 2011 gedaald en zijn ten slotte in 2011 sterk gedaald.

Figuur 6.9: Ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijzen van de VSCD-podia, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: VSCD en CBS (APE-bewerking)

In 2011 bedroeg de gemiddelde toegangsprijs € 13,31. Tot en met 2009 is de ontwikkeling van de toegangsprijzen zo goed als gelijk aan de ontwik-

¹³ Toegangsprijzen zijn gedefinieerd als de bruto recette gedeeld door het aantal bezoeken (zie paragraaf 2.2.3). Hierbij is geen rekening gehouden met inkomsten uit culturele verhuur. In de loop van het onderzoek is echter gebleken dat inkomsten uit voorstellingen de optelsom zijn van recette en inkomsten uit culturele verhuur. Het was echter niet meer mogelijk hiervoor te corrigeren.

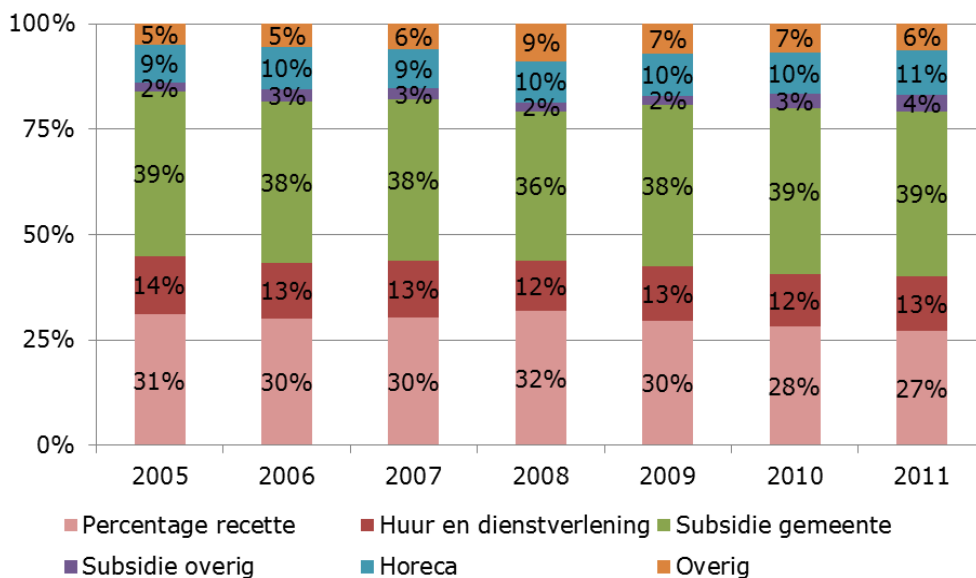

keling van de prijs van substituten, maar vanaf 2010 dalen de toegangsprijzen van de VSCD-podia, terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten juist verder blijft stijgen. Gemeten over de gehele periode is de reële toegangsprijs per saldo gelijk gebleven. De prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten) is in dezelfde periode juist met 23% toegenomen. Het beschikbare inkomen is tussen 2005 en 2011 per saldo met 2% gedaald. Ondanks de daling van de toegangsprijzen en de sterke prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten is het aantal bezoeken aan de VSCD-podia per saldo echter afgenomen.

6.5.2 Financieringsmix van VSCD-podia

De daling van het aantal bezoeken en de toegangsprijzen doet vermoeden dat de inkomsten uit recettes zijn gedaald. Dit vermoeden wordt bevestigd in de bijlage. Daarnaast zien we in figuur 6.10 dat het aandeel van de recettes in de inkomsten is afgenomen in de jaren 2010 en 2011. In 2011 bestond 27% van de inkomsten uit recettes (€ 103 mln.). Dit is lager dan de subsidie van de gemeente (39%). Circa 13% van de inkomsten van de podia komt uit huur en dienstverlening, 11% uit horeca en 4% uit overige subsidie. Overige inkomsten, zoals sponsoring, dragen voor 6% bij aan de totale inkomsten.

Figuur 6.10: Opbouw van de inkomsten van VSCD-podia naar type inkomsten, 2005-2011

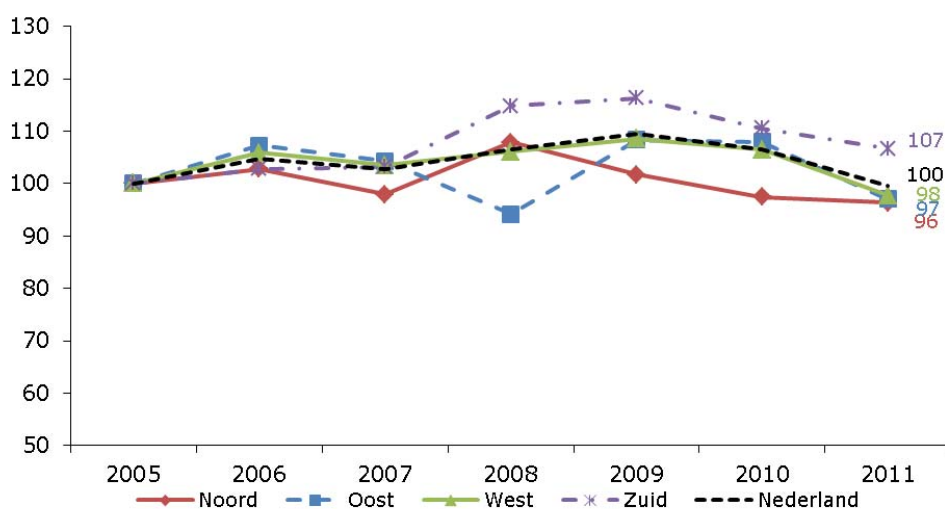

Bron: VSCD (APE-bewerking)

6.5.3 Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen

Figuur 6.11 toont de ontwikkeling van de toegangsprijzen per regio in de periode 2005-2011 (in indexvorm). De grootste daling van de toegangsprijzen heeft plaatsgevonden in het noorden van het land: tussen 2005 en 2011 zijn de reële toegangsprijzen daar per saldo met 4% gedaald. Alleen in het zuiden van het land zijn de toegangsprijzen gestegen (met 7%). Dit is ook het landsdeel met de hoogste gemiddelde toegangsprijs in 2011: € 15,39. In het westen van het land is de gemiddelde prijs het laagst € 12,22. In het oosten en het noorden van het land bedragen de toegangsprijzen in 2011 respectievelijk € 13,88 en € 13,30.

Figuur 6.11: Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen van VSCD-podia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Prijzen zijn gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

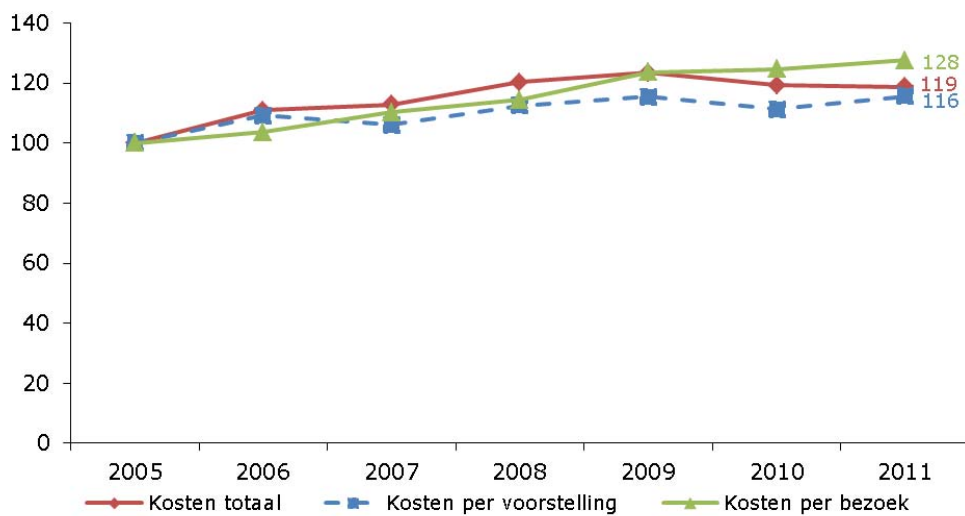
6.6 Kosten en personeelssterkte, 2005-2011

6.6.1 Kosten

Naast de inkomsten is het ook interessant om te kijken naar de kostenontwikkeling. Deze zien we in indexvorm in figuur 6.12. Tussen 2005 en 2009 zijn de totale reële kosten geleidelijk gestegen. In 2010 en 2011 zijn de kosten weer iets gedaald. In totaal zijn de reële kosten tussen 2005 en

2011 per saldo met 19% gestegen. In 2011 bedroegen de totale kosten € 379 mln. Door het gedaalde aantal bezoeken in 2010 en 2011 zijn de kosten per bezoek nog sterker gestegen tussen 2005 en 2011: in totaal 28%. De kosten per voorstelling zijn wat minder sterk gestegen: in totaal 16%.

Figuur 6.12: Totale kosten, en kosten per voorstelling en per bezoek, 2005-2011^a

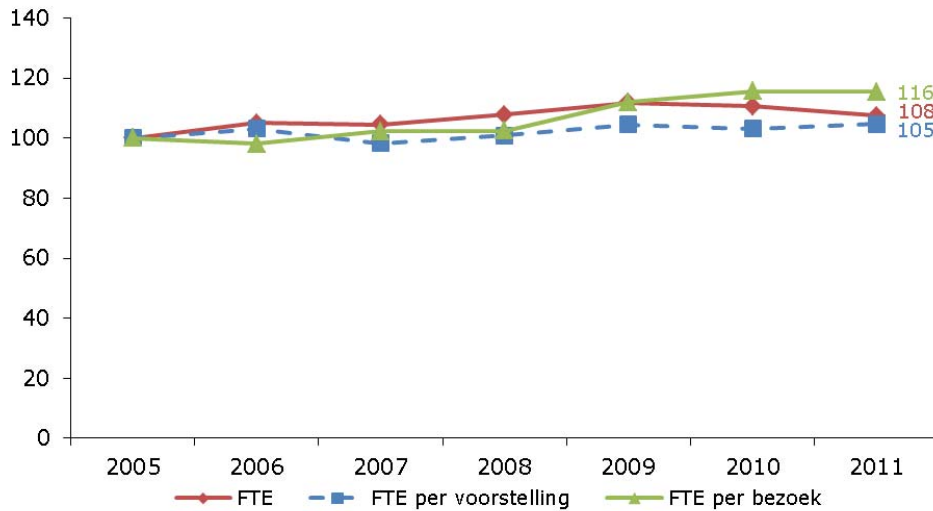
a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor algemene inflatie.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

6.6.2 Ontwikkeling van de personeelssterkte

Personeelskosten vormen een belangrijke kostencomponent. Figuur 6.13 brengt daarom de ontwikkeling van de personeelssterkte gemeten in voltijdequivalenten (FTE's) bij de VSCD-podia in beeld (in indexvorm). Het aantal FTE's is tussen 2005 en 2011 in totaal met 8% gestegen. Het aantal FTE's per voorstelling is minder sterk gestegen: 5%. Het aantal FTE's per bezoek is daarentegen wel sterker gestegen; de totale stijging in de periode 2005-2011 bedroeg 16%. In 2011 telden de VSCD-podia 2.135 FTE's.

Figuur 6.13: Ontwikkeling van het aantal FTE's, FTE's per voorstelling en FTE's per bezoek, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VSCD (APE-bewerking)

6.7 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix, de kosten en de personeelssterkte bij de VSCD-podia tussen 2005 en 2011 in kaart gebracht. Hiervoor zijn de gegevens van 88 podia gebruikt die in alle jaren van de onderzoeksperiode gegevens hebben aangeleverd. Dit is niet gelijk aan de cijfers die de VSCD zelf publiceert in *Podia*, doordat die cijfers ook gegevens bevatten over podia die een of meer jaren geen gegevens hebben geleverd.

Het aantal bezoeken aan de VSCD-podia vertoont vanaf 2008 een dalende trend. In de periode 2008-2011 is het aantal bezoeken jaarlijks met gemiddeld 4,0% gedaald. De bezoekdaling is het sterkst bij de genres opera, musical en populaire muziek. Het aanbod is minder sterk gedaald dan het aantal bezoeken; vanaf 2008 daalde het aantal voorstellingen jaarlijks met gemiddeld 1,3%. De daling van het aanbod is het sterkst bij de genres opera, populaire muziek en klassieke muziek.

Een daling van het bezoek kan het gevolg zijn van stijgingen van de toegangsprijzen. Dit is echter niet het geval voor de VSCD-podia. De toegangsprijzen is tussen 2005 en 2011 reëel gelijk gebleven (= in de pas

gebleven met de inflatie), terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten in dezelfde periode in totaal met maar liefst 23% is gestegen.

Dit duidt erop dat de VSCD-podia relatief zwaar door de economische crisis worden getroffen. Podia verlagen hun toegangsprijzen, maar zien desondanks het aantal bezoeken teruglopen. Podia in de Randstad lijken meer last te hebben van de crisis dan podia buiten de Randstad, terwijl rijksge-subsidieerde voorstellingen minder last lijken te hebben dan de niet-rijksge-subsidieerde voorstellingen.

7 TRENDS BIJ DE VNPF- POPPODIA, 2005-2011

7.1 Inleiding

In het voorliggende hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix en de variatie van het aanbod van de poppodia van de Vereniging Nederlandse Poppodia en -Festivals (VNPF) aan de orde. De informatie is afkomstig uit het Poppodium Analyse Systeem (PAS) van de VNPF. Het PAS bevat de gegevens van 78 poppodia en festivals in de periode 2005-2011. Voor een deel van de podia ontbreken de gegevens over een of meer jaren. Voor 22 podia beschikken we over gegevens van de volledige periode 2005-2011. Op basis hiervan proberen we inzicht in de *structurele* ontwikkeling te verkrijgen, zonder dat het beeld wordt vertroebeld door incidentele factoren (zie ook paragraaf 2.2).

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 7.2 geven we een overzicht van de grootte van de VNPF-poppodia. Paragraaf 7.3 behandelt de ontwikkeling van het aanbod van de VNPF-podia. In paragraaf 7.4 beschrijven we de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VNPF-podia en in paragraaf 7.5 komen de toegangsprijzen aan bod. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 7.7 afgesloten met de conclusies.

7.2 Omvang van de markt, 2010

Voor een volledig beeld van de gebruikte selectie van de podia en de grootte van de sector presenteren wij in tabel 7.1 een overzicht van enkele kenmerken. We tonen de totale waarde van de kenmerken in onze selectie van podia en volgens *Poppodia in cijfers 2010*. Poppodia in cijfers geeft een overzicht van de gegevens van alle leden van de VNPF die in 2011 lid en in 2010 actief waren. Dit verschaft dus een beeld van de grootte van de sector in 2010. In onze selectie nemen we alleen de podia mee die in de volledige periode 2005-2011 gegevens hebben aangeleverd. We kiezen hiervoor, omdat we in dit onderzoek geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van de poppodia tussen 2005 en 2011 en het effect van de economische crisis. Als we dan alle beschikbare gegevens zouden meenemen worden cijfers vertekend, doordat podia in een jaar geen cijfers hebben geleverd of gesloten zijn vanwege een verbouwing.

Tabel 7.1: Overzicht van enkele kenmerken van de geselecteerde VNPF-poppodia, 2010

Kenmerk	Vaste selectie APE (alleen podia die alle jaren gegevens hebben geleverd)	Poppodia in cijfers 2010 (alle leden actief in 2010 en lid in 2011)
Aantal muziekactiviteiten	3.872	7376
Aantal bezoeken	1,4 mln.	2,6 mln.
Totale inkomsten	€ 48,2 mln.	€ 92,8 mln.
Bruto recette per bezoek	€14	€12

Bron: VNPF (microdata en Poppodia in Cijfers 2010, bewerking APE)

Volgens Poppodia in cijfers vonden er in 2010 9.748 activiteiten plaats op de poppodia van de VNPF. In onze selectie van 22 volledige podia zijn dat er 3.872. Onze steekproef bevat dus 52% van het totaal muziekactiviteiten. Aangezien onze selectie van poppodia een hoger percentage van het aantal bezoeken omvat, lijkt onze selectie wat meer grote poppodia te bevatten. Dat zien we ook terug in de hogere bruto recette per bezoek, die in het onderzoek een benadering vormen voor de gemiddelde toegangsprijs (zie ook paragraaf 2.2.3). Voor de volledigheid hebben we gecontroleerd of onze conclusies wezenlijk zouden veranderen als we alle poppodia meenemen in ons onderzoek. Dit blijkt niet het geval te zijn.

7.3 Aanbod van de VNPF-poppodia, 2005-2011

7.3.1 Ontwikkeling van activiteiten

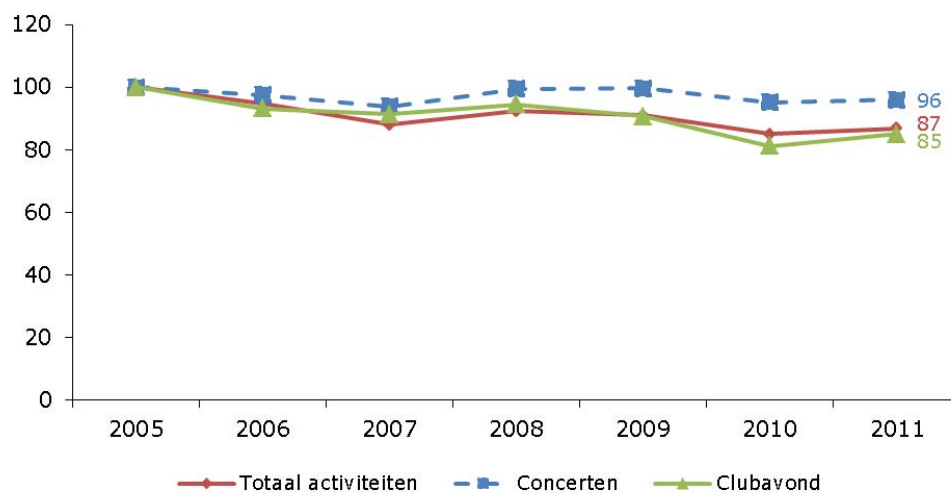
Figuur 7.1 toont de ontwikkeling van het aantal activiteiten van de VNPF-poppodia tussen 2005 en 2011 (in indexvorm). Een activiteit is een concert of dansavond ('dance') met betaalde entree in de eigen concertzalen. Gratis activiteiten, activiteiten in besloten verhuur en activiteiten in niet-concertzalen worden niet meegeteld.¹⁴ Zowel het aantal concerten als het aantal clubavonden is gedaald tussen 2005 en 2011. De daling van de clubavonden (-15%) is groter dan de daling van concerten (-4%). Het aantal muziekactiviteiten is in totaal afgenomen met 13%. In totaal tellen we in

¹⁴ De VNPF vraagt wel naar activiteiten in niet-concertzalen. We betrekken deze niet-muziekactiviteiten niet in de analyses, omdat dit gegeven tot en met 2009 onvoldoende betrouwbaar blijkt. Activiteiten van besloten verhuur nemen we evenmin mee in de analyses.

2011 3.957 muziekactiviteiten, waarvan 2.527 concerten en 1.429 dansavonden.

Figuur 7.1: Ontwikkeling van de muziekactiviteiten van de VNPF-poppodia: totaal activiteiten, concerten en clubavonden, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

7.3.2 Ontwikkeling van het aanbod per type

In tabel 7.2 kunnen we de ontwikkeling van het aanbod nauwkeuriger bekijken. Voor zowel concerten als clubavonden onthult de tabel in de periode 2005-2008 en 2008-2011 een daling van het aantal activiteiten. De daling bij de clubavonden is in beide perioden sterker.

Tabel 7.2: Ontwikkeling van het aantal activiteiten bij de VNPF-poppodia per type, 2005-2011

Type	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (in % per jaar)
Concerten	-0,2	-1,2	-0,7
Clubavonden	-1,9	-3,5	-2,7
Totaal muziek	-2,6	-2,0	-2,3

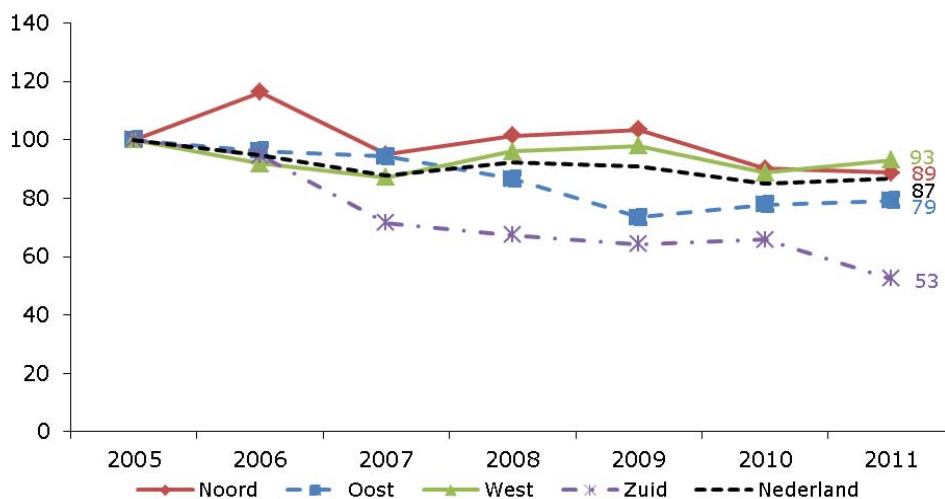
Bron: VNPF (APE-bewerking)

Daarnaast kunnen we onderscheid maken naar buitenlandse optredens (niet in de tabel). Een optreden is niet hetzelfde als een activiteit; een activiteit kan bestaan uit meer optredens. Het aantal optredens van buitenlandse groepen is wel gestegen: met 11,5% in de periode 2005-2008 en met 2,6% in de periode 2008-2011.

7.3.3 Regionale ontwikkeling van het aanbod

De regionale ontwikkeling van het aantal muziekactiviteiten, zoals gedefinieerd door de VNPF, komt in figuur 7.2 aan de orde (in indexvorm).¹⁵ In het zuiden van het land is het aantal muziekactiviteiten tussen 2005 en 2011 het sterkst gedaald: in totaal met 47%. Omdat in 2011 slechts 5% van het totaal aantal muziekactiviteiten in het zuiden van het land plaatsvindt, betreft het geen grote daling in termen van absolute aantallen activiteiten. In het westen van het land is het aantal muziekactiviteiten het minst gedaald. Daar vinden ook de meeste muziekactiviteiten plaats: 69% van alle activiteiten vindt in 2011 in het westen van het land plaats. In het oosten wordt in dat jaar 18% van alle muziekactiviteiten gehouden en in het noorden van het land 8%.

Figuur 7.2: Regionale ontwikkeling van het aantal activiteiten (muziek) van de VNPF-poppodia, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

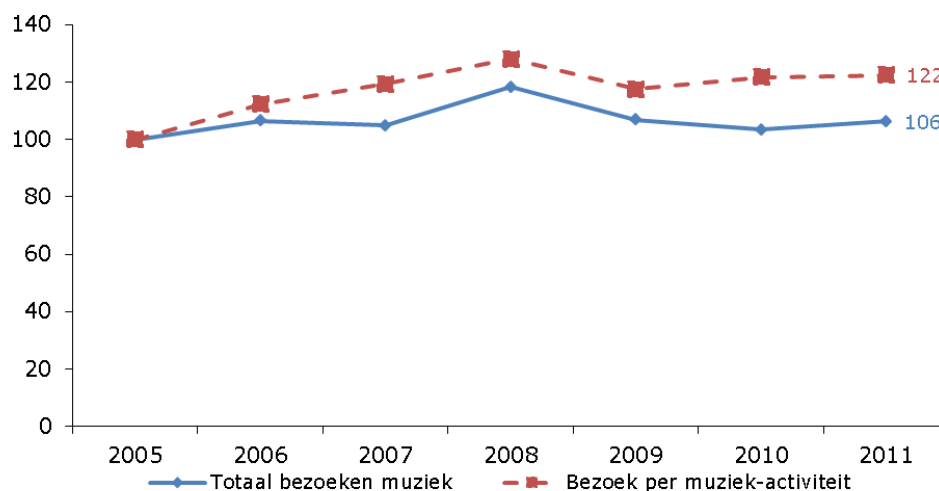
¹⁵ Conform het CBS omvat het landsdeel Noord de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Oost bestaat uit Overijssel, Gelderland en Flevoland. West omvat Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht. Zuid bestaat uit Noord-Brabant en Limburg.

7.4 Bezoeken aan de VNPF-poppodia, 2005-2011

7.4.1 Ontwikkeling van het aantal bezoeken

Figuur 7.3 brengt de ontwikkeling van het bezoek aan de muziekactiviteiten van de VNPF-poppodia in beeld (in indexvorm). Tussen 2005 en 2008 is het aantal bezoeken fors gestegen. Tussen 2008 en 2010 daalde het bezoek en in 2011 bleef het vrijwel constant. Over de gehele periode is het aantal bezoeken per saldo met 6% toegenomen. Dat is gemiddeld 1,0% per jaar. Het lijkt erop dat de economische crisis in 2009 en 2010 een negatief effect heeft gehad op het aantal bezoeken. Het aantal bezoeken per activiteit is tot 2008 sterker gestegen dan het aantal bezoeken. In 2009 treedt een daling van het aantal bezoeken per activiteit op en vanaf 2010 stijgt het weer. In 2011 tellen we 22% meer bezoeken per activiteit dan in 2005.

Figuur 7.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per activiteit bij de VNPF-poppodia, 2005-2011^a

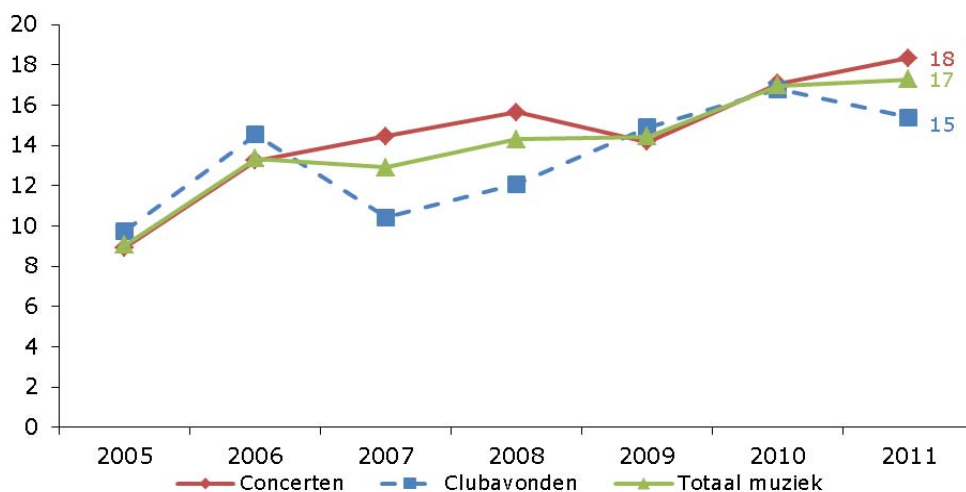
a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

7.4.2 Uitverkochte activiteiten

Het percentage uitverkochte activiteiten wordt gepresenteerd in figuur 7.4. Het aandeel uitverkochte muziekactiviteiten is geleidelijk gestegen: van 8% in 2005 tot 17% in 2011. Het aandeel uitverkochte concerten (18%) is hoger dan het aandeel van de uitverkochte dansavonden (15%).

Figuur 7.4: Ontwikkeling van het aandeel uitverkochte activiteiten bij de VNPF-poppodia (in %), 2005-2011

Bron: VNPF (APE-bewerking)

7.4.3 Ontwikkeling van het bezoek per type

Tabel 7.3 toont de veranderingen in het aantal bezoeken aan dansavonden en concerten. We onderscheiden de perioden 2005-2008, 2008-2011 en de volledige periode 2005-2011. Het bezoek aan de VNPF-poppodia is in de periode 2005-2011 jaarlijks met gemiddeld 1,0% gestegen. De stijging is gerealiseerd in de periode 2005-2008, want in de periode 2008-2011 treedt juist een jaarlijkse daling op van gemiddeld 3,5%.

Tabel 7.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VNPF-poppodia per type, 2005-2011

Type	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (in % per jaar)
Concerten	9,8	-2,6	3,4
Clubavonden	3,2	-4,6	-0,8
Totaal muziek	5,7	-3,5	1,0

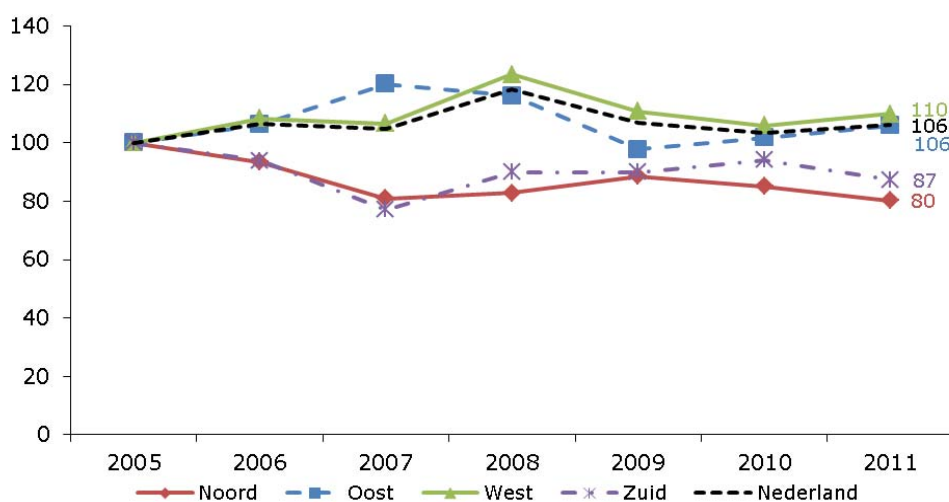
Bron: VNPF (APE-bewerking)

Bij het bezoek aan dansavonden zien we tussen 2008 en 2011 een grotere daling dan bij concertbezoek. Het aantal concertbezoeken is tussen 2005 en 2011 jaarlijks met 3,4% gestegen, terwijl het bezoek aan dansavonden jaarlijks met 0,8% is afgenomen.

7.4.4 Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken

De ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VNPF-podia verschilt per regio. Dit is te zien in figuur 7.5. Het bezoek in het zuiden en het noorden van het land is gedaald tussen 2005 en 2011, terwijl het bezoek in de rest van Nederland is gestegen. Dit verschil doet zich vooral voor in de eerste jaren van de onderzochte periode.

Figuur 7.5: Regionale ontwikkeling van het aantal bezoeken, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

Het westen van het land kent in 2011 ook het grootste aandeel in het bezoek: 80%. Aangezien 69% van de activiteiten plaatsvindt in het westen van het land, betekent dit dat het aantal bezoeken per activiteit in het westen van het land hoger ligt dan in de rest van Nederland. In de landdelen Oost, Noord en Zuid wordt respectievelijk 11%, 6% en 3% van het aantal bezoeken aan de VNPF-poppodia afgelegd.

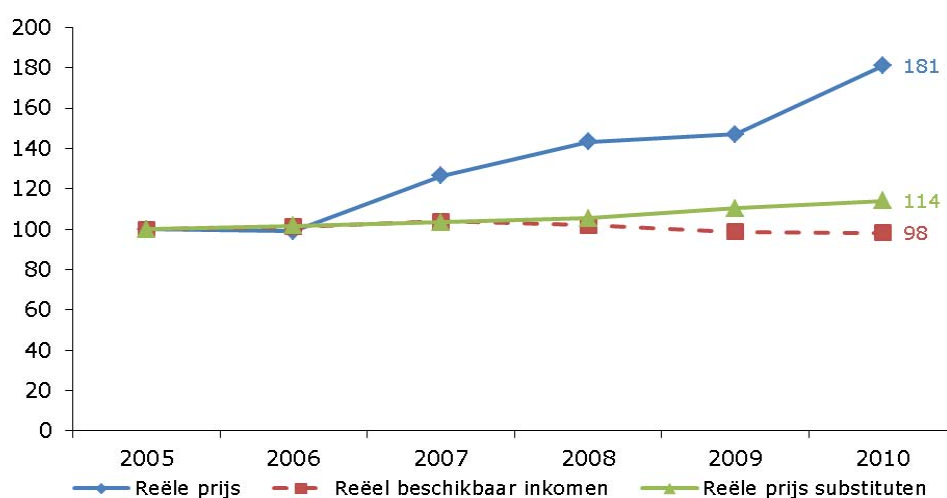
7.5 Toegangsprijzen van VNPF-poppodia, 2005-2010

7.5.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

Figuur 7.6 illustreert dat de toegangsprijzen van de poppodia tussen 2005 en 2010 veel sterker zijn gestegen dan de algemene inflatie. De reële stij-

ging van de toegangsprijzen bedraagt maar liefst 81%.¹⁶ Uit navraag blijkt dat de prijsstijging wordt veroorzaakt door een stijging van de gages vanaf 2005. De prijs van concurrerende vrijetijdsbestedingen is in de periode 2005-2010 eveneens gestegen, maar minder sterk (14%). In dezelfde periode is het reële beschikbare inkomen per inwoner in Nederland per saldo afgenomen met 2%.

Figuur 7.6: Ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijzen van de VNPF-poppodia, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

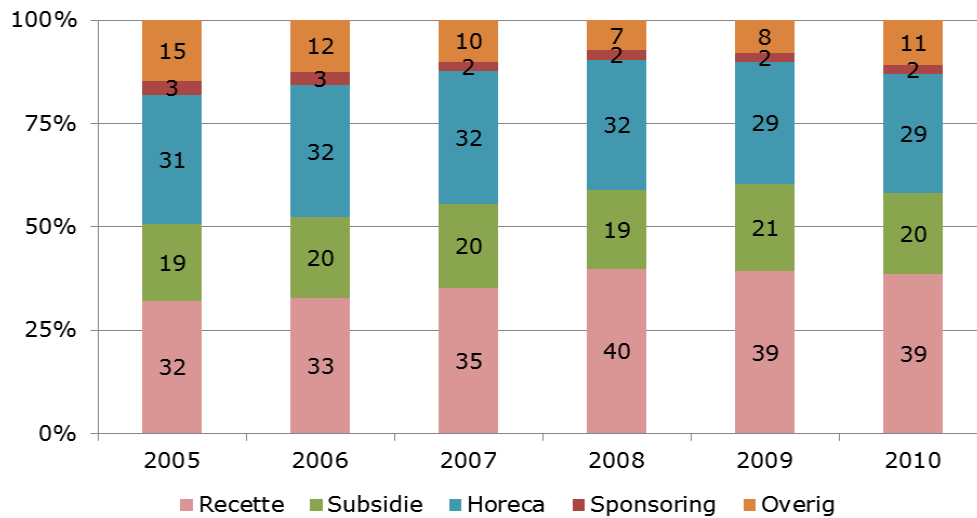
Bron: VNPF en CBS (APE-bewerking)

7.5.2 De financieringsmix van de poppodia van de VNPF

De stijging van de toegangsprijs heeft geleid tot een stijging van inkomsten uit toegangsgelden (zie figuur 7.7); deze zijn sterker gestegen dan het aantal bezoeken. Het aandeel van de inkomsten uit toegangsgelden in het totaal is dan ook toegenomen tussen 2005 en 2010. Toegangsgelden zijn de grootste inkomensbron van de poppodia: 39% van hun inkomsten is afkomstig uit toegangsgelden. Daar staat tegenover dat de kosten aan gages in dezelfde periode ook zijn gestegen (niet in figuur). De horecaomzet was in 2010 goed voor 29% van de inkomsten. Subsidie bepaalt 20% van de inkomsten, terwijl 2% van de inkomsten uit sponsoring komt. De financieringsmix van de poppodia blijft - afgezien van de stijging van het aandeel van de toegangsgelden in de tijd - redelijk constant.

¹⁶ De toegangsprijs is het quotiënt van de totale bruto recette en het totale aantal bezoeken (zowel muziek- als niet-muziek activiteiten). Zie ook paragraaf 2.2.3.

Figuur 7.7: Opbouw van de inkomsten van de VNPF-poppodia naar type inkomsten, 2005-2010

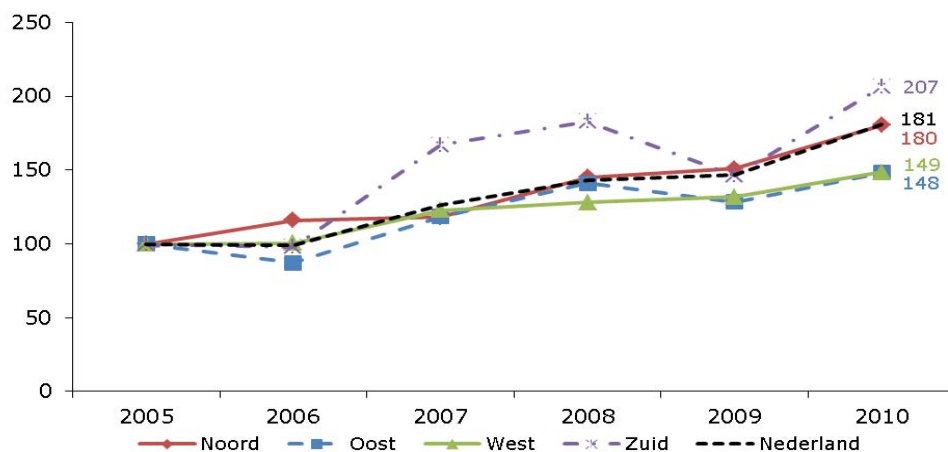

Bron: VNPF (APE-bewerking)

7.5.3 Regionale ontwikkeling toegangsprijzen

In figuur 7.6 hebben we gezien dat de reële toegangsprijzen van de poppodia van de VNPF tussen 2005 en 2010 sterk zijn gestegen.

Figuur 7.8: Regionale ontwikkeling van de toegangsprijzen van de VNPF-poppodia, 2005-2010^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

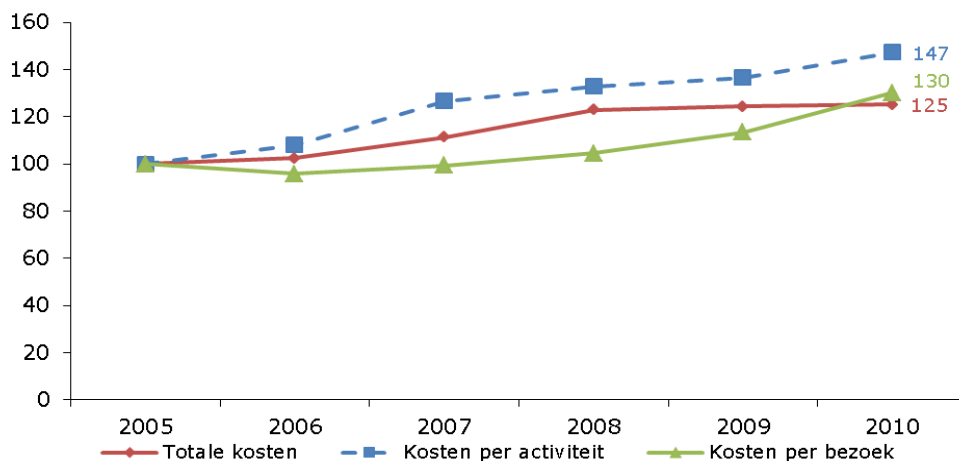
Uit figuur 7.8 blijkt dat deze stijging vooral plaats heeft gevonden in het zuiden en het noorden van het land. Het zuiden van het land is ook het landsdeel met de hoogste toegangsprijs in 2010. De toegangsprijs bedraagt daar gemiddeld € 11,21. In de overige landsdelen is de toegangsprijs circa € 8,50.

7.6 Kosten en personeelssterkte, 2005-2010

7.6.1 Ontwikkeling van de kosten

De totale kosten van de VNPF-poppodia zijn tussen 2005 en 2010 in totaal met 25% gestegen (zie figuur 7.9).

Figuur 7.9: Ontwikkeling van de totale kosten, de kosten per bezoek en kosten per muziekactiviteit, 2005-2010^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: VNPF (APE-bewerking)

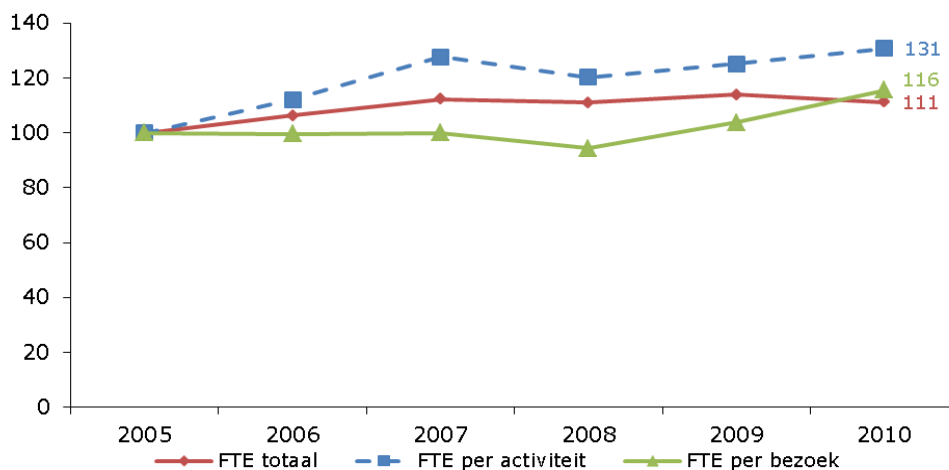
Door de lichte daling van het aantal bezoeken in dezelfde periode zijn de kosten per bezoek nog iets sterker gestegen: 30%. De kosten per activiteit zijn in dezelfde periode nog sterker gestegen door een toename van de kosten gecombineerd met de een daling van de activiteiten in 2010.

7.6.2 Ontwikkeling van de personeelssterkte

Tussen 2005 en 2010 is de personeelssterkte met 11% gestegen (zie figuur 7.10). Het aantal FTE's per bezoek is sterker gestegen: 16%.

Figuur 7.10: Ontwikkeling van het aantal FTE's, totaal en per muziekactiviteit en per bezoek, 2005-2010^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: VNPf (APE-bewerking)

Doordat het aantal activiteiten in 2010 is gedaald, is het aantal FTE's per activiteit nog wat sterker gestegen. In totaal tellen de VNPf-podia in 2010 samen 390 FTE's.

7.7 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we de ontwikkeling van de het aanbod, het bezoek, de toegangsprijzen, de financieringsmix, de kosten en de personeelssterkte bij de VNPf-poppodia bekeken. De gebruikte gegevens hebben betrekking op de 22 podia die voor de gehele periode cijfers hebben geleverd en zijn dus niet gelijk aan de cijfers die de VNPf zelf publiceert.

Het aantal bezoeken aan de VNPf-podia is geleidelijk gestegen tussen 2005 en 2008, maar in de periode 2008-2011 gedaald. In 2011 liggen de aantallen bezoeken nog wel boven het niveau van 2005. Het aantal muziekactiviteiten is in dezelfde periode gedaald: het niveau ligt in 2011 13% lager dan in 2005. Deze daling vond vooral plaats bij de clubavonden.

De toegangsprijzen van de VNPF-podia zijn tussen 2005 en 2011 sterk gestegen. De stijging was aanzienlijk hoger dan bij andere vrijetijdsactiviteiten. Door deze prijsstijging zijn de inkomsten uit toegangsgelden gestegen. Daar staat tegenover dat de kosten aan gages in dezelfde periode eveneens sterk zijn toegenomen.

8 TRENDS BIJ DE VRIJE THEATERPRODUCENTEN, 2005-2011

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix en de variatie in het aanbod van de leden van de Vereniging van Vrije Theater Producenten (VVTP) aan de orde. De informatie is door de individuele VVTP-leden aan APE verstrekt. Van de zeventien VVTP-leden konden we de data van negen leden ook daadwerkelijk gebruiken. Voor de overige leden ontbraken er verscheidene jaren of was een deel van de gegevens niet bekend. De cijfers zijn gebaseerd op informatie van de leden die over de gehele periode gegevens hebben aangeleverd. We hebben de gegevens van twee producenten voor één jaar aangevuld met schattingen door middel van interpolatie om het aantal waarnemingen te vergroten.¹⁷ Voor de leesbaarheid van dit hoofdstuk verkorten wij de aanduiding van de seizoenen. Seizoen 2005/2006 wordt bijvoorbeeld aangeduid als 2005 of seizoen 2005.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 8.2 behandelen we de grootte van de sector. Paragraaf 8.3 beschrijft de ontwikkeling van het aanbod van de vrije theaterproducenten. In paragraaf 8.4 analyseren we de ontwikkeling van het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten. In paragraaf 8.5 komen de toegangsprijzen aan bod. Paragraaf 8.6 vat het hoofdstuk kort samen.

8.2 Omvang van de markt, 2010

Om een volledig beeld van de gebruikte selectie van de producenten en de grootte van de sector te geven, presenteren wij in tabel 8.1 een overzicht van enkele kenmerken. We tonen de totale waarde van de kenmerken in ons gegevensbestand.

---

¹⁷ Een individuele producent kan een groot effect hebben op de cijfers, zeker bij zulke kleine aantallen. Om die reden worden alleen producenten voor wie gegevens over alle jaren beschikbaar zijn in de analyse betrokken. Bij de interpolatie is voor ieder kenmerk het gemiddelde genomen van het seizoen ervoor en het seizoen erna. We kiezen voor interpolatie omdat we anders over te weinig waarnemingen beschikken. Bij bijvoorbeeld de VSCD- of de VNPF-leden is dit niet nodig, omdat we daar over veel meer waarnemingen beschikken.

In totaal hebben de leden van de VVTP die voor alle jaren cijfers hebben geleverd in het seizoen 2010/2011 ruim 6.000 voorstellingen gegeven. Deze voorstellingen trekken 2,2 mln. bezoeken. De totale inkomsten bedragen in 2010 € 77 mln. De gemiddelde toegangsprijs, benaderd door de netto recette per bezoek (zie paragraaf 2.2.3), bedraagt € 22.

Tabel 8.1: Overzicht van enkele kenmerken in het gegevensbestand van de leden van de VVTP, seizoen 2010/2011

Kenmerk	Aangeleverd door VVTP
Aantal voorstellingen	6.025
Aantal bezoeken	2,2 mln.
Totale inkomsten totaal	€ 77 mln.
Netto recette per bezoek	€ 22

Bron: VVTP

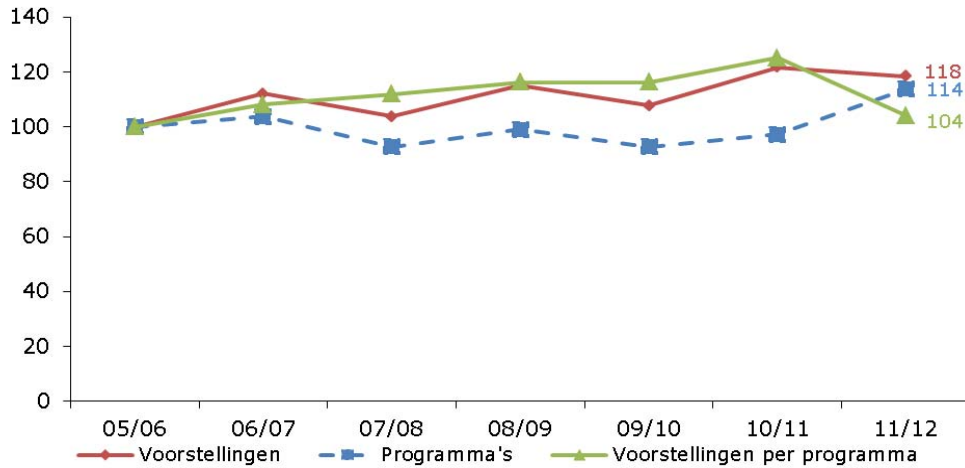
8.3 Aanbod van de VVTP-leden, 2005-2011

8.3.1 Ontwikkeling van voorstellingen en programma's

Figuur 8.1 geeft de ontwikkeling van het aantal voorstellingen en programma's in de periode 2005-2011 weer. We gebruiken in de presentatie indexcijfers zodat we verschillende reeksen met een uiteenlopende schaal met elkaar kunnen vergelijken en de ontwikkeling vanaf het startseizoen 2005 goed in kaart kunnen brengen. Voor de reeksen in absolute cijfers verwijzen we naar de bijlage.

Het aantal voorstellingen is tussen het seizoen 2005 en het seizoen 2011 geleidelijk gestegen. In 2011 is het aantal voorstellingen 18% hoger dan in 2005. Het aantal programma's is tussen 2005 en 2010 vrijwel constant gebleven. In 2011 vindt een stijging plaats, waardoor het aantal programma's in 2011 toch nog 14% hoger uitkomt dan in 2005. Doordat het aantal voorstellingen tot 2010 sterker stijgt dan in 2011, stijgt ook het aantal voorstellingen per programma. In 2011 daalt dit naar een niveau dat 4% hoger ligt dan in 2005.

Figuur 8.1: Ontwikkeling van de voorstellingen en de programma's van de VVTP-leden, seizoen 2005/2006-2011/2012^a

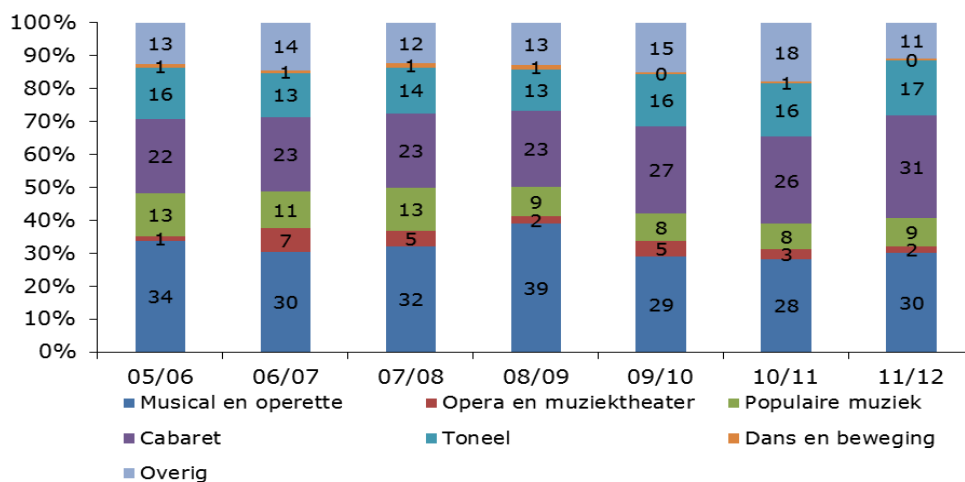
a Indexcijfers met seizoen 2005-2006 = 100.

Bron: VVTP (APE-bewerking)

8.3.2 Ontwikkeling van het aanbod per genre

Figuur 8.2 geeft de ontwikkeling van het aanbod per genre weer. In 2005/2006 kent musical en operette het grootste aandeel in het aantal voorstellingen.

Figuur 8.2: Aandelen van de verschillende genres in de voorstellingen van de VVTP-leden, seizoen 2005/2006-2011/2012

Bron: VVTP (APE-bewerking)

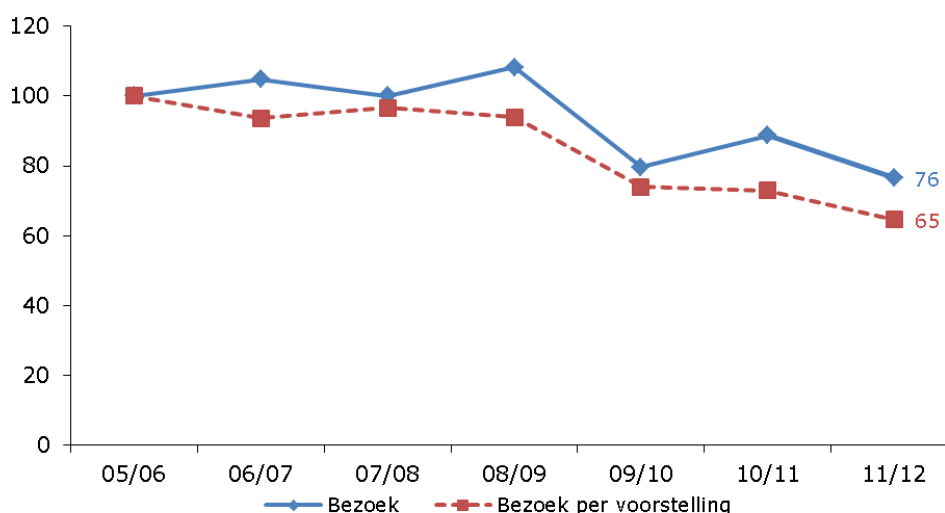
In 2011 heeft cabaret, dat vooral vanaf het seizoen 2009 sterk is gestegen, het grootste aandeel in de voorstellingen. Het aantal evenementen van populaire muziek is afgenomen tussen 2005 en 2011. In 2011 was 31% van de voorstellingen een cabaretvoorstelling; dat komt overeen met 1.828 voorstellingen. Er waren in dat jaar 1.768 musicals en 979 toneelvoorstellingen van de VVTP-leden.

8.4 Bezoeken aan voorstellingen van de VVTP-leden, 2005-2011

8.4.1 Ontwikkeling van het bezoek

Figuur 8.3 toont de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de voorstellingen van de VVTP-leden en het aantal bezoeken per voorstelling (in indexvorm). Het aantal bezoeken is tussen 2005 en 2008 ongeveer gelijk gebleven, maar is vervolgens vanaf 2008 afgenomen. De grootste daling vond plaats in het seizoen 2009/2010. Het aantal bezoeken aan voorstellingen van de vrije theaterproducenten was in 2011 bijna 24% lager dan in 2005. Dat komt neer op een gemiddelde daling van het aantal bezoeken met 4,4% per jaar in de periode 2005-2011.

Figuur 8.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per voorstelling bij de VVTP-leden, seizoen 2005/2006-2011/2012^a

a Indexcijfers met seizoen 2005/2006 = 100.

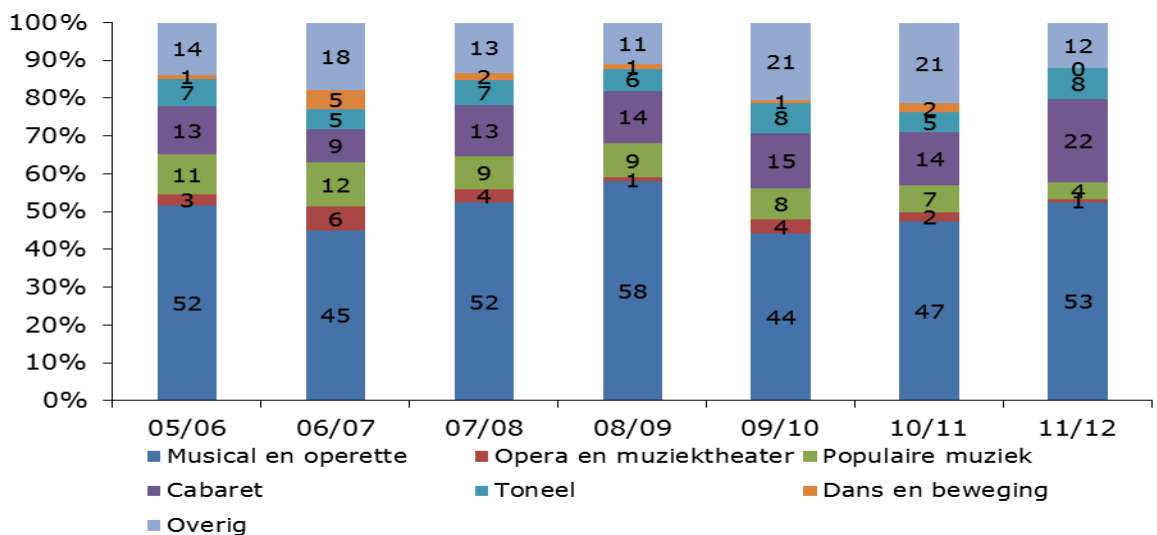
Bron: VVTP (APE-bewerking)

In de vorige paragraaf hebben we kunnen zien dat het aantal voorstellingen in dezelfde periode juist is toegenomen. Dalende bezoeken en stijgende voorstellingen betekenen dat het aantal bezoeken per voorstelling nog sterker daalt. Het gemiddeld aantal bezoeken per voorstelling is tussen 2005 en 2011 met maar liefst 35% gedaald. In 2011 tellen we 2,9 mln. bezoeken en gemiddeld 495 bezoeken per voorstelling van de vrije theaterproducenten.

8.4.2 Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre

Figuur 8.4 schetst de ontwikkeling van de aandelen per genre in het bezoek. Musical en operette trekken in het seizoen 2011/2012 meer dan de helft van het aantal bezoeken. Het aandeel cabaret in het totale bezoek is in 2011 sterk gestegen: van 14% in 2010 tot 22% in 2011. We zien dat het aandeel musicals in het totale aantal voorstellingen tussen 2005 en 2011 is afgenomen (figuur 8.2), maar dat het aandeel bezoeken van musicals gelijk is gebleven. Het bezoek per musicalvoorstelling is dus toegenomen tussen 2005 en 2011. Het aandeel bezoeken aan populaire muziek is sterk afgenomen tussen 2005 en 2011: van 11% naar 4%.

Figuur 8.4: Aandelen van de verschillende genres in het aantal bezoeken aan de voorstellingen van de VVTP-leden, 2005/2006-2011/2012

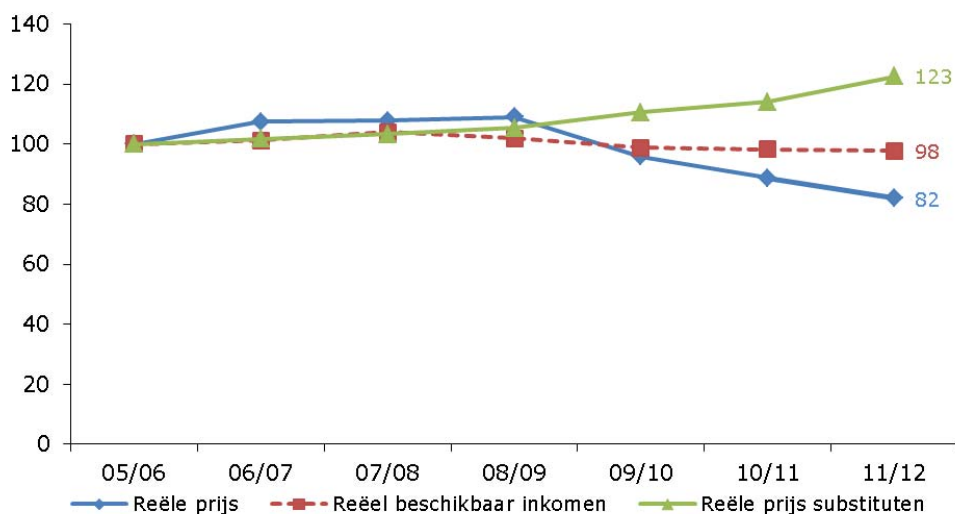
Bron: VVTP (APE-bewerking)

8.5 Toegangsrijzen van de vrije theaterproducenten, 2005-2011

8.5.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

De ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijzen van de voorstellingen van de VVTP-leden wordt in indexvorm gepresenteerd in figuur 8.5.¹⁸ De prijs is in het seizoen 2006 nog gestegen en tot 2008 constant gebleven. Vanaf 2008 daalt de toegangsprijs echter sterk: gemiddeld met 9% per jaar. Over de gehele periode 2005-2011 is de toegangsprijs per saldo met 18% gedaald. Tot en met 2008 is de ontwikkeling van de toegangsprijs ongeveer gelijk aan de ontwikkeling van de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, maar vanaf 2009 daalt de toegangsprijs van de vrije theaterproducenten, terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten juist verder stijgt.¹⁹

Figuur 8.5: Ontwikkeling van de gemiddelde toegangsprijs van een voorstelling van de VVTP-leden, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005/2006 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: VVTP en CBS (APE-bewerking)

¹⁸ De toegangsprijs is benaderd door de netto recette gedeeld door het aantal bezoeken (zie ook paragraaf 2.2.3).

¹⁹ De prijs van substituten wordt gemeten via de consumentenprijsindex voor cultuur en recreatie van het CBS. Dat is een breed samengestelde prijsindex die een goed beeld geeft van de prijsontwikkeling van vrijetijdsactiviteiten.

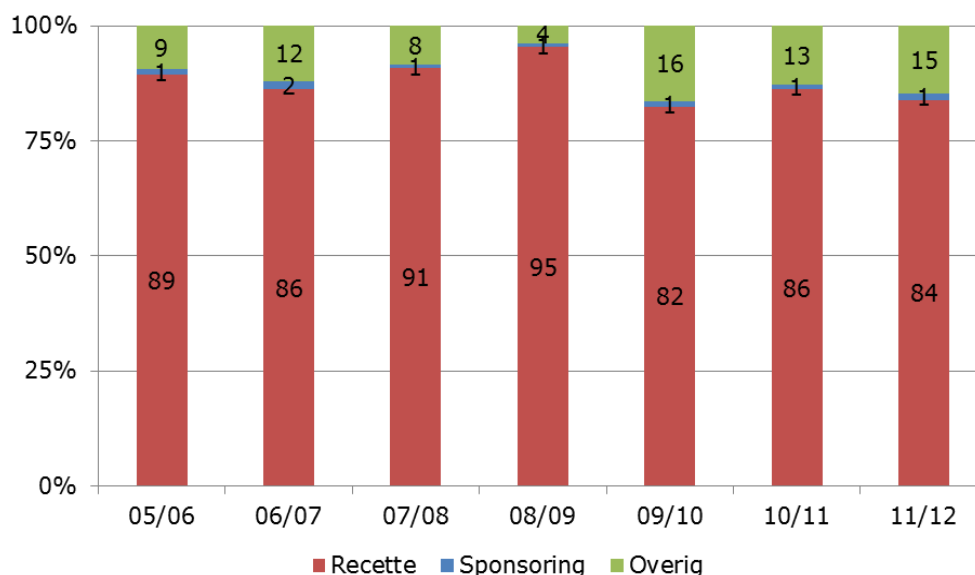

Terwijl de toegangsprijs van de VVTP in de periode 2005-2011 met 18% is gedaald, is de prijs van substituten in dezelfde periode juist met 23% toegenomen. Het beschikbare inkomen per hoofd van de bevolking is per saldo met 2% gedaald. Ondanks de daling van de toegangsprijzen en de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsbestedingen is het bezoek aan de voorstellingen van de VVTP-leden fors afgenomen. Dit duidt erop dat de prijsgevoeligheid en wellicht ook de inkomensgevoeligheid van het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten relatief hoog is.

8.5.2 De financieringsmix bij de VVTP-leden

De daling van het bezoek en de toegangsprijzen doet vermoeden dat de inkomsten uit recettes zijn gedaald. Dit wordt bevestigd door de cijfers in de bijlage. Daarnaast zien we in figuur 8.6 dat het aandeel van de inkomsten uit recettes ook is afgenomen vanaf het seizoen 2009. In 2011 bestond 84% van de inkomsten uit recettes (€ 77,0 mln.). De VVTP-leden ontvangen slechts circa 1% van hun inkomsten uit sponsoring. Ook de inkomsten uit subsidie bedragen circa 1% van de totale inkomsten (opgenomen in de categorie 'overig').

Figuur 8.6: Opbouw van de inkomsten van de VVTP-leden naar type inkomsten, 2005/2006-2011/2012

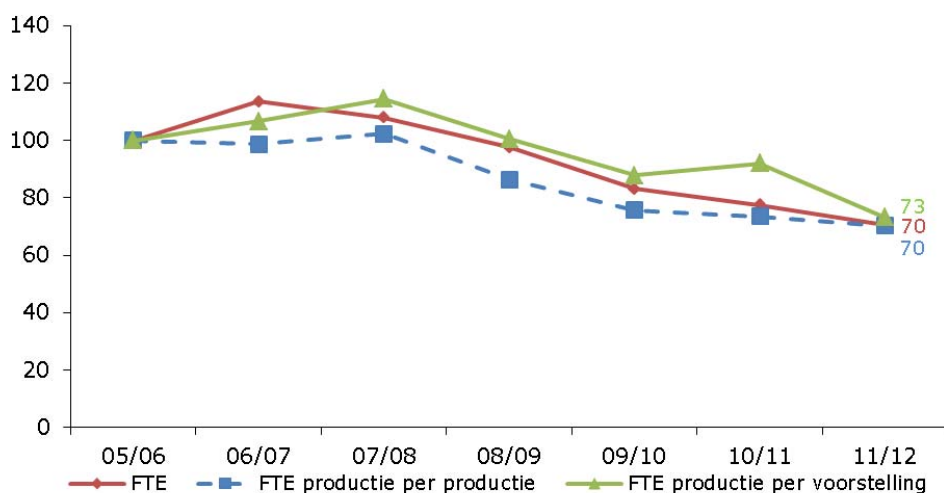

Bron: VVTP (APE-bewerking)

8.5.3 Ontwikkeling van de personeelssterkte

In figuur 8.7 wordt de ontwikkeling van het aantal FTE's voor productie van de VVTP-leden in beeld gebracht. Het aantal FTE's is tussen 2005 en 2011 in totaal met 30% gedaald. Het aantal FTE's per voorstelling is iets minder sterk gedaald: met 27%. In 2011 telden de VVTP-leden 569 FTE's productie en 145 FTE's kantoor.

Figuur 8.7: Ontwikkeling van het aantal FTE's, FTE's per voorstelling en FTE's per productie, 2005/2006-2011/2012

a Indexcijfers met 2005/2006 = 100.

Bron: VVTP (APE-bewerking)

8.6 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix en de personeelssterkte van de VVTP-leden in de seizoenen 2005/2006 tot en met 2011/2012 in kaart gebracht. Hiervoor zijn de gegevens van negen VVTP-leden gebruikt die voor de gehele periode gegevens hebben aangeleverd.

Het aanbod van de VVTP-leden is tussen 2005 en 2011 gestegen; zowel het aantal voorstellingen als het aantal producties is hoger in 2011 dan in 2005. Het aantal bezoeken is echter in dezelfde periode aanzienlijk gedaald: met maar liefst 18% over de gehele periode. Dat is gemiddeld 4,4% per jaar.

Dalende aantallen bezoeken kunnen het gevolg zijn van hogere toegangsprijzen. Dit is echter bepaald niet het geval bij de VVTP-leden. De prijs is tussen 2005 en 2011 met 18% gedaald (een gemiddelde daling van 3,3% per jaar), terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsbestedingen met maar liefst 23% is gestegen (een gemiddelde stijging van 3,4% per jaar). Dit duidt erop dat de vrije theaterproducenten relatief zwaar door de economische crisis worden getroffen. Vrije theaterproducenten verlagen de toegangsprijzen, maar zien desondanks het aantal bezoeken teruglopen. Dit leidt echter vrijwel niet tot een aanpassing van het aanbod.

9 TRENDS BIJ DE BIS-INSTELLINGEN VOOR PODIUMKUNST, 2005-2011

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van de bezoeken, de toegangsprijzen, de financieringsmix en het aanbod van de BIS-instellingen voor podiumkunst aan de orde. De informatie is afkomstig uit het registratiesysteem (KUBUS) van OCW. We beschouwen de instellingen die zowel in 2005-2008 als in 2009-2012 een BIS-instelling zijn. We duiden deze ook wel aan als de rijksgesubsidieerde podiumkunst, omdat we de door het FPK gesubsidieerde instellingen in het voorliggende hoofdstuk buiten beschouwing laten. Deze worden afzonderlijk besproken in het volgende hoofdstuk.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 9.2 geeft een analyse van de omvang van de markt. Paragraaf 9.3 behandelt de ontwikkeling van het aanbod van de BIS-instellingen voor podiumkunst. In paragraaf 9.4 beschrijven we de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de BIS-instellingen voor podiumkunst. Paragraaf 9.5 behandelt de ontwikkeling van de toegangsprijzen. Ten slotte vat paragraaf 9.6 de belangrijkste conclusies van het hoofdstuk samen.

9.2 Omvang van de markt, 2010

In het hoofdstuk analyseren we 58 BIS-instellingen voor podiumkunst. Zij trekken in 2010 in totaal 3,6 mln. bezoeken (zie tabel 9.1). Bijna de helft van deze bezoeken is aan een muzikale uitvoering. Ruim een derde van het aantal bezoeken heeft betrekking op theater. De toegangsprijzen worden benaderd via de publieksinkomsten per bezoek (zie paragraaf 2.2.3). De zo berekende gemiddelde toegangsprijs is bij de BIS-instellingen voor podiumkunst primair geschikt om *prijsveranderingen* (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren. De gemiddelde publieksinkomsten per bezoek kunnen - in ieder geval qua *niveau* - soms duidelijk afstaan van de prijs die een bezoeker voor een toegangskaartje aan de kassa betaalt.

Tabel 9.1: Omvang van de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2010

Aantal instellingen	58
Aantal voorstellingen	8.275
Aantal bezoek	3,6 mln.
<i>Percentage dans^a</i>	16%
<i>Percentage muziek</i>	43%
<i>Percentage opera en muziektheater</i>	6%
<i>Percentage theater</i>	35%
Publieksinkomsten per bezoek	€15,50

a Door afronding tellen de percentages niet op tot 100.

b Gemiddelde prijs gedefinieerd als publieksinkomsten gedeeld door het aantal bezoeken.

Bron: ministerie van OCW (bewerking APE)

9.3 Aanbod van BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

9.3.1 Ontwikkeling van het aantal voorstellingen

In figuur 9.1 brengen we de ontwikkeling van het aantal voorstellingen van de BIS-instellingen voor podiumkunsten in beeld (in indexvorm).²⁰ Het aantal voorstellingen kan per instelling sterk fluctueren in de tijd. Dat zorgt voor forse fluctuaties in het totaalbeeld.²¹ In de periode 2005-2011 blijft het aantal voorstellingen per saldo vrijwel constant.

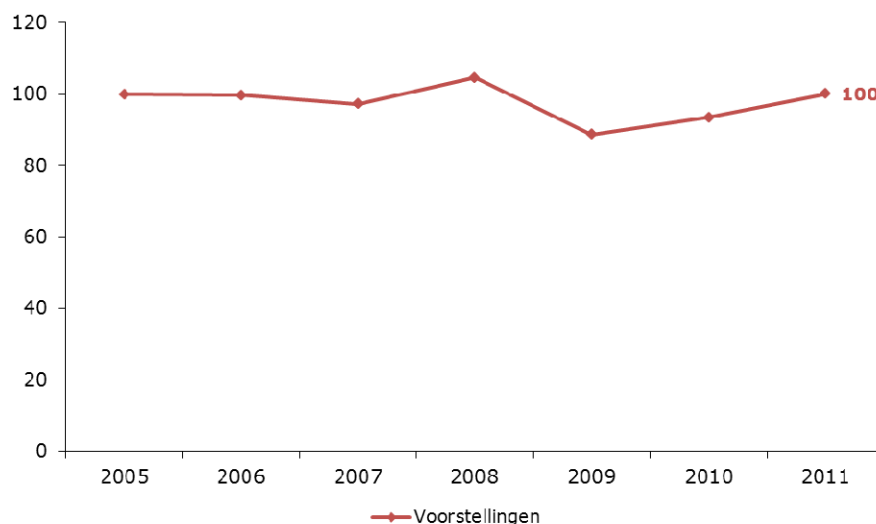
9.3.2 Ontwikkeling van het aanbod per genre

Tabel 9.2 illustreert dat het aantal voorstellingen per genre een uiteenlopende ontwikkeling kent. Het aantal voorstellingen van muziek, en opera en muziektheater neemt zowel in de periode 2005-2008 als in de periode 2008-2011 toe. Dit zijn de enige genres waar het aantal voorstellingen tussen 2005 en 2011 per saldo is gestegen. Het aantal theatervoorstellingen stijgt tussen 2005 en 2008 nog licht, maar daalt vanaf 2008. Het aantal dansvoorstellingen neemt in beide periodes af.

²⁰ Inclusief voorstellingen in het buitenland.

²¹ Zo heeft Fryske Toaniel Stifting Tryater in 2008 489 uitvoeringen, en in 2009 195 uitvoeringen. Op een totaal van 4.322 theateruitvoeringen in 2009 hebben dergelijke fluctuaties een groot effect.

Figuur 9.1: Ontwikkeling van het totaal aantal voorstellingen van BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: ministerie van OCW (APE-bewerking)

Tabel 9.2: Gemiddelde jaarlijkse mutatie van het aantal voorstellingen van de BIS-instellingen voor podiumkunst per genre, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	1,5	-1,5	0,0
Dans	-3,7	-5,3	-4,5
Muziek	12,6	2,6	7,5
Opera en muziektheater	4,6	2,9	3,8
Theater	0,3	-2,0	-0,8

Bron: ministerie van OCW (bewerking APE)

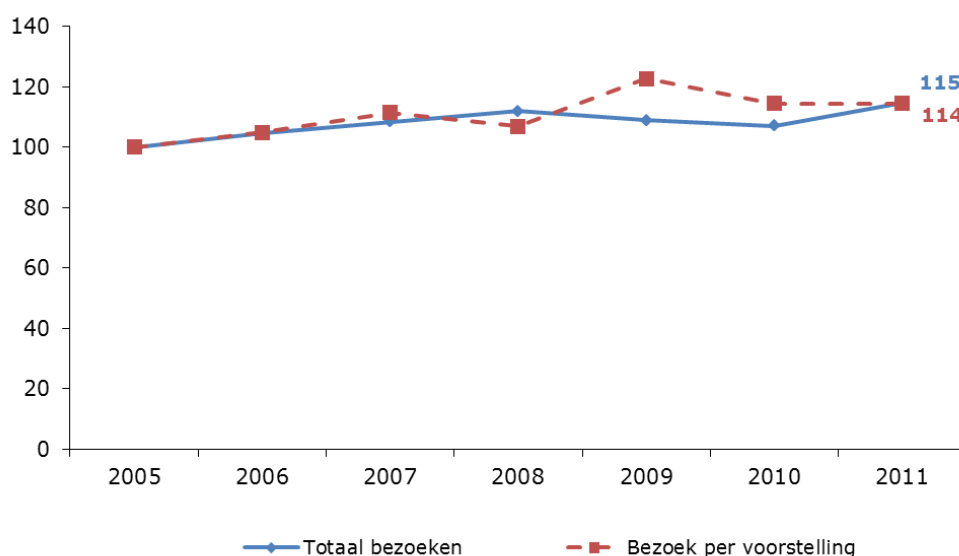
9.4 Bezoeken aan de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

9.4.1 Ontwikkeling van het aantal bezoeken

In figuur 9.2 brengen we de ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per voorstelling in beeld (in indexvorm). In de periode

2005-2008 neemt het aantal bezoeken toe, om vervolgens in 2008-2010 af te nemen. Zojuist hebben we gezien dat het aantal voorstellingen in 2009 relatief laag is. Het aantal bezoeken ligt in dat jaar op een vergelijkbaar niveau als in 2006, waardoor het aantal bezoeken per voorstelling in 2009 juist hoog is. Buiten deze piek, vertoont het aantal bezoeken per voorstelling vanaf 2007 een vrij stabiel beeld.

Figuur 9.2: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per voorstelling bij de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: ministerie van OCW (APE-bewerking)

9.4.2 Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre

Tabel 9.3 geeft een uitsplitsing van de ontwikkeling van het aantal bezoeken naar genre. In alle genres neemt het aantal bezoeken in de periode 2005-2011 toe. Het totaal aantal bezoeken stijgt sterker in de periode 2005-2008 dan in de periode 2008-2011. Afgezien van theater zien we voor ieder genre een minder grote stijging of zelfs een daling van het aantal bezoeken tussen 2008 en 2011. De ontwikkeling van het aantal bezoeken aan theatervoorstellingen is tegengesteld aan de bezoeksontwikkeling in de andere genres; het bezoek daalt tussen 2005 en 2008 licht en stijgt juist sterk tussen 2008 en 2011. Dit laatste is het gevolg van de forse stij-

ging van het aantal bezoeken aan het Oerol Festival.²² Na weglating van het Oerol Festival, dat qua karakter afwijkt van de andere BIS-instellingen voor theater, zwakt de bezoerstijging aan theatergezelschappen in de periode 2008-2011 af; de dan resterende bezoerstijging bij de theatergezelschappen in deze periode komt voor rekening van De Utrechtse Spelen, die in 2011 buitengewoon veel publiek trokken met de uitvoering van opera Orfeo ed Euridice bij Paleis Soestdijk.

Tabel 9.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken van de BIS-instellingen voor podiumkunst per genre, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	3,8	0,8	2,3
Dans	2,8	0,9	1,8
Muziek	6,0	-4,4	0,7
Opera en muziektheater	15,3	-5,5	4,4
Theater	-1,5	11,1	4,6
- waarvan exclusief Oerol	-2,3	4,4	1,0

Bron: ministerie van OCW (bewerking APE)

9.5 Toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

9.5.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

De reële toegangsprijzen van de voorstellingen van de BIS-instellingen kennen een redelijk stabiel verloop (zie figuur 9.3). De toegangsprijzen zijn benaderd via de publieksinkomsten per bezoek (zie ook paragraaf 2.2.3). In 2011 is de (reële) toegangsprijs van de BIS-instellingen voor podiumkunsten gelijk aan de toegangsprijs in 2005, hoewel de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten) in dezelfde periode fors is gestegen. In de periode 2005-2008 zijn de reële toegangsprijzen licht gestegen, terwijl zij in de periode 2008-2011 licht gedaald zijn.

²² De bezoerstijging aan het Oerol Festival hangt samen met de invoering van de (relatief goedkope) passe-partoutregeling.

Figuur 9.3: Ontwikkeling van de toegangsprijs van de BIS-instellingen voor podiumkunsten, het beschikbaar inkomen en de prijs van substituten^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: ministerie van OCW (APE-bewerking)

9.5.2 Ontwikkeling van de toegangsprijzen per genre

Bij opera en muziektheater en dans is de toegangsprijs in de periode 2005-2011 gedaald. Bij de overige genres is in deze periode de toegangsprijs licht gestegen.

Tabel 9.4: Ontwikkeling van de reële toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor podiumkunst per genre, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2008-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	0,3	-0,3	0,0
Dans	1,2	-2,5	-0,6
Muziek	-0,8	2,5	0,8
Opera en muziektheater	-4,8	-0,3	-2,6
Theater	-1,2	1,8	0,3

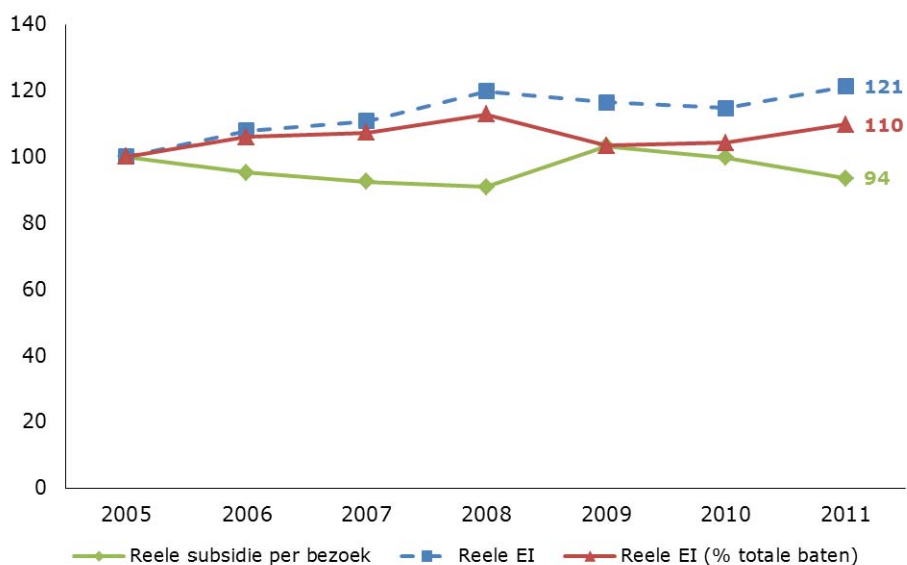
Bron: ministerie van OCW (bewerking APE)

9.5.3 De financieringsmix van rijksgesubsidieerde podiumkunsten

De eigen inkomsten van rijksgesubsidieerde instellingen stijgen in de periode 2005-2008, dalen in 2008-2010 en stijgen vervolgens weer in 2011 (zie figuur 9.4). De eigen inkomsten als percentage van de totale baten volgen dezelfde ontwikkeling. Hoe hoger het percentage eigen inkomsten, hoe lager het percentage subsidies ten opzichte van totale baten. Daarmee volgt de reële subsidie per bezoek een exact tegenovergestelde ontwikkeling.

In figuur 9.5 zien we de opbouw van de *eigen inkomsten* van de BIS-instellingen voor podiumkunst. Deze bestaan voor bijna 80% uit publieksinkomsten. Het aandeel hiervan daalt in de tijd licht.

Figuur 9.4: Ontwikkeling van de reële subsidie^a per bezoek, de reële eigen inkomsten^b en de reële eigen inkomsten als percentage van de totale baten van de BIS-instellingen voor podiumkunst

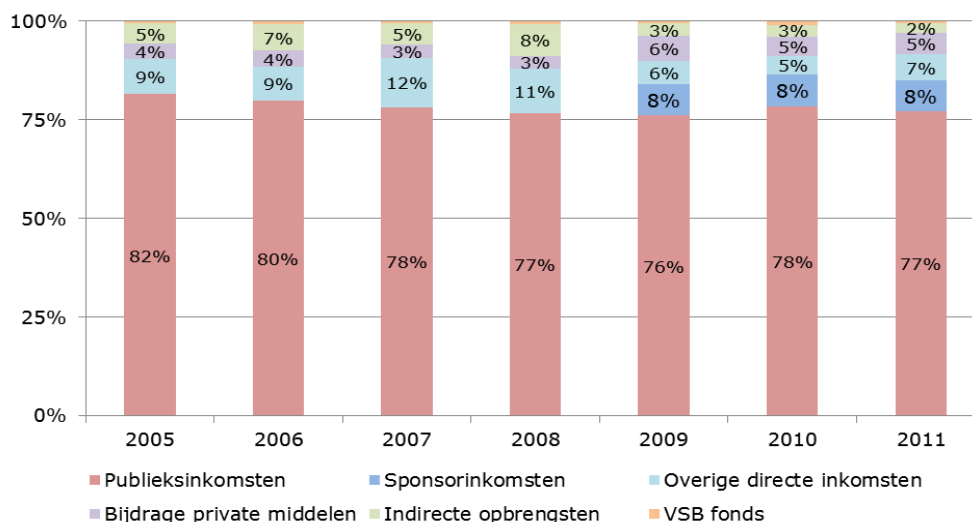

a Subsidie bestaat uit subsidies van gemeenten, provincies en het rijk.

b Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: ministerie van OCW (APE-bewerking)

Figuur 9.5: Ontwikkeling van de mix van de eigen inkomsten van de BIS-instellingen voor podiumkunst (als percentage eigen inkomsten)^a

a Sponsorinkomsten waren vóór 2009 opgenomen in de post 'overige directe inkomsten'.

Bron: ministerie van OCW (APE-bewerking)

9.6 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we aandacht geschonken aan de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken, de toegangsprijzen en de financieringsmix van 58 BIS-instellingen voor podiumkunst in de periode 2005-2011.

De belangrijkste bevindingen van het hoofdstuk luiden:

- Het aantal voorstellingen van de BIS-instellingen voor podiumkunsten is tussen 2005 en 2011 per saldo vrijwel gelijk gebleven. In de periode 2005-2008 is het aantal voorstellingen met gemiddeld 1,5% per jaar toegenomen, terwijl het in de periode 2008-2011 met hetzelfde percentage is afgenomen.
- Bij muziek, en opera en muziektheater is sprake van een stijging van het aantal voorstellingen in de periode 2005-2011. Daar staat een daling van het aantal voorstellingen bij dans en theater tegenover.
- Het aantal bezoeken is tussen 2005 en 2011 gestegen met 2,3% per jaar. Die stijging is vooral gerealiseerd in de periode 2005-2008 (3,8% per jaar), want in de periode 2008-2011 is de groei van het aantal bezoeken beduidend kleiner (0,8% per jaar).

- Bij de duurdere genres – muziek, en opera en muziektheater – treedt na 2008 een daling op van het aantal bezoeken.
- De toegangsprijzen zijn in de periode 2005-2011 per saldo reëel gelijk gebleven. Uitgezonderd theater is er na 2008 sprake van een reële daling van de toegangsprijzen. De prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten zijn ook na 2008 blijven stijgen.
- De eigen inkomsten bestaan voor circa 80% uit publieksinkomsten.

10 TRENDS BIJ DE FPK-INSTELLINGEN VOOR PODIUMKUNST, 2005-2011

10.1 Inleiding

In het voorliggende hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de toegangsprijzen en het aanbod van de FPK-instellingen voor podiumkunst aan de orde. De informatie is afkomstig uit het registratiesysteem van het Fonds Podiumkunsten (FPK) en het registratiesysteem (KUBUS) van het ministerie van OCW. We hebben de gegevens in KUBUS (2005-2008) gekoppeld aan de gegevens van het FPK (2009-2011). We nemen alleen de instellingen in beschouwing die zowel in de periode 2005-2008 als in de periode 2009-2011 in de registraties zijn opgenomen.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 10.2 behandelt de omvang van de markt. Paragraaf 10.3 beschrijft de ontwikkeling van het aanbod van de FPK-instellingen voor podiumkunst. In paragraaf 10.4 analyseren we de ontwikkeling van het aantal bezoeken. Daarna komt in paragraaf 10.5 de ontwikkeling van de toegangsprijzen aan bod. Paragraaf 10.6 sluit af met de belangrijkste bevindingen van het hoofdstuk.

10.2 Omvang van de markt, 2010

Tabel 10.1 biedt inzicht in de omvang van de FPK-instellingen voor podiumkunst in 2010.

Tabel 10.1: Omvang van de FPK-instellingen voor podiumkunsten, 2010

Aantal instellingen	64
Aantal uitvoeringen	6.033
Aantal bezoeken	1103.569
<i>Percentage dans</i>	7%
<i>Percentage muziek</i>	39%
<i>Percentage opera en muziektheater</i>	7%
<i>Percentage theater</i>	47%
Publieksinkomsten per bezoek	€ 12,95

Bron: ministerie van OCW/FPK (bewerking APE)

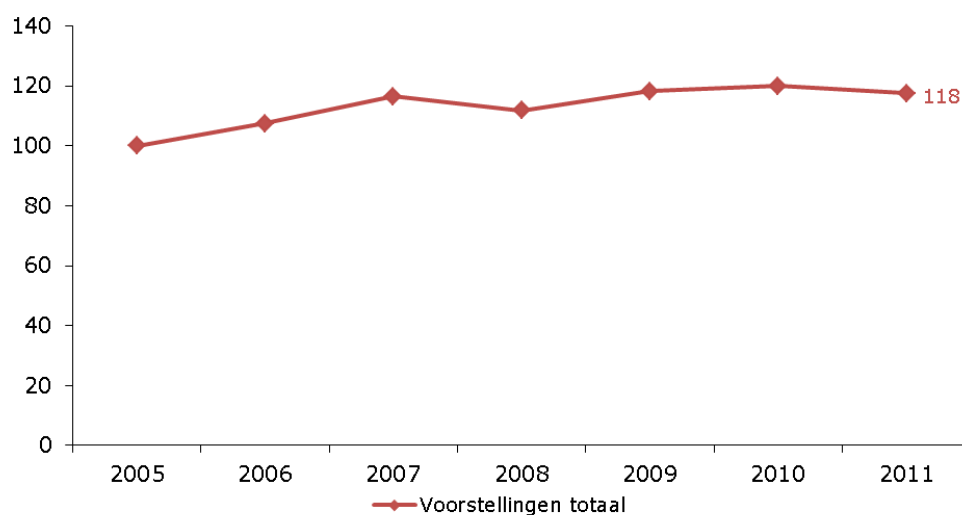
De tabel heeft betrekking op 64 instellingen voor podiumkunsten die tussen 2005-2008 gesubsidieerd zijn door het ministerie van OCW en van 2009-2011 gesubsidieerd worden door FPK. Zij trekken in 2010 3,6 mln. bezoeken. Bijna de helft van de bezoeken is aan een theatervoorstelling. De toegangsprijs wordt benaderd via de publieksinkomsten per bezoek (zie ook paragraaf 2.2.3). De zo berekende gemiddelde toegangsprijs voor de FPK-instellingen is evenals die voor de BIS-instellingen primair geschikt om *prijsveranderingen* (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren.

10.3 Aanbod van de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

10.3.1 Ontwikkeling van voorstellingen

In figuur 10.1 schetsen we de ontwikkeling van het aantal voorstellingen van de FPK-instellingen voor podiumkunst tussen 2005 en 2011 (in indexvorm). Het aantal voorstellingen is tussen 2005 en 2011 met 18% toegenomen. We zien een vrij geleidelijke stijging van het aantal voorstellingen, met een lichte daling in 2008. Ook in 2011 neemt het aantal voorstellingen licht af.

Figuur 10.1: Ontwikkeling van het totaal aantal voorstellingen van FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: ministerie van OCW/FPK (APE-bewerking)

10.3.2 Ontwikkeling van het aanbod per genre

Het aantal voorstellingen per genre kent een uiteenlopende ontwikkeling (zie tabel 10.2). Het aantal voorstellingen neemt tussen 2005 en 2011 alleen af bij opera en muziektheater. Deze daling hangt samen met een sterke daling in de periode 2005-2008. Het aantal theatervoorstellingen neemt tussen 2009 en 2011 af.²³ In die periode nemen we bij dans en muziek juist een sterke stijging van het aantal voorstellingen waar. Het is goed mogelijk dat de waargenomen verschillen worden veroorzaakt door (toevallige) fluctuaties bij een beperkt aantal instellingen; vooral bij dans, muziektheater en opera is het aantal instellingen per genre klein.

Tabel 10.2: Ontwikkeling van het aantal voorstellingen van de FPK-instellingen voor podiumkunst per genre, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2009-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	3,8	-0,3	2,7
Theater	4,3	-3,1	1,5
Muziek	6,6	4,6	6,9
Dans	1,5	2,3	5,1
Opera en muziektheater	-6,6	6,2	-2,8

Bron: ministerie van OCW /FPK (bewerking APE)

10.4 Bezoeken aan de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

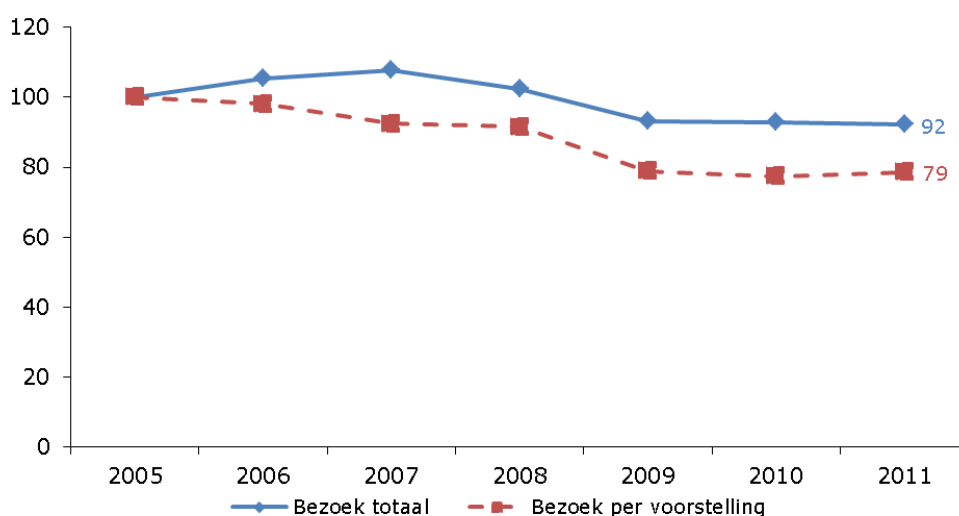
10.4.1 Ontwikkeling van het aantal bezoeken

In figuur 10.2 brengen we de ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per voorstelling in beeld voor de FPK-instellingen. In de periode 2005-2007 neemt het aantal bezoeken toe, om in de periode 2007-2011 vervolgens af te nemen. De grootste daling zien we in 2009. Het is echter de vraag of deze daling veroorzaakt wordt door een daadwerkelijke daling van het bezoek of door de overgang van de instellingen

²³ In de tabel laten we de ontwikkeling tussen 2009 en 2011 zien in plaats van de ontwikkeling 2008-2011. We kijken hierbij af van andere hoofdstukken, omdat er mogelijk sprake is van een niveaubreuk door de overgang van KUBUS naar FPK bij het aantal bezoeken.

van de BIS naar het FPK. Het is mogelijk dat de definitie van het aantal bezoeken bij het FPK iets verschilt van de definitie bij het ministerie OCW. Desondanks kunnen we concluderen dat het aantal bezoeken aan de FPK-instellingen voor podiumkunst tussen 2005 en 2011 gedaald is. Hetzelfde geldt voor het aantal bezoeken per voorstelling. In de periode 2005-2008 daalt dit geleidelijk, in 2009 treedt een sterke daling op en vanaf 2009 blijft het bezoek per voorstelling vrijwel constant.

Figuur 10.2: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per voorstelling, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: ministerie van OCW/FPK (APE-bewerking)

10.4.2 Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre

In tabel 10.3 tonen we de ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre. Omdat er mogelijk een wijziging van de definitie van het aantal bezoeken heeft plaatsgevonden in 2009 presenteren we de ontwikkeling van het aantal bezoeken tussen 2009-2011 in plaats van 2008-2011.

Alleen bij theater is het aantal bezoeken per saldo gestegen tussen 2005 en 2011. Dit komt doordat het bezoeken tussen 2005 en 2008 jaarlijks met 4,8% is gestegen. Het aantal bezoeken aan opera en muziektheater is het sterkst gedaald, zowel in periode 2005-2008 als in de periode 2009-2011. De laatgenoemde bezokedaling vindt plaats ondanks een toename van het aantal voorstellingen. Bij dans nemen we de sterkste toename van

het aantal bezoeken tussen 2009 en 2011 waar.²⁴ Registratie-effecten bij de overgang van de BIS naar het FPK kunnen daarbij een rol spelen. Bovendien gaat het om een beperkt aantal dansgezelschappen, waardoor het beeld sterk kan zijn beïnvloed door toevallige fluctuaties.

Tabel 10.3 Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre bij de FPK-instellingen, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2009-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	0,8	-0,5	-1,3
Theater	4,8	-1,5	1,7
Muziek	-1,5	0,4	-3,5
Dans	1,1	9,4	-1,9
Opera en muziektheater	-8,2	-9,5	-4,3

Bron: ministerie van OCW/FPK (bewerking APE)

10.5 Toegangsprijzen van de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

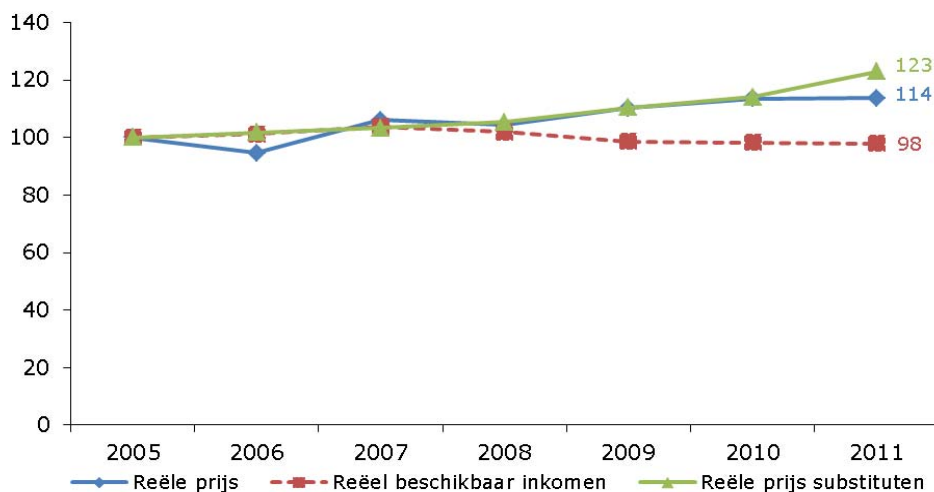
10.5.1 Ontwikkeling van de toegangsprijzen

De reële toegangsprijzen ontwikkelen zich tot 2010 ongeveer gelijk aan de prijs van concurrerende vrijetijdsbestedingen (substituten).²⁵ Figuur 10.3 toont een vrij geleidelijke stijging tussen 2005 en 2011. In 2011 is de gemiddelde reële toegangsprijs 14% hoger dan in 2005. Deze toename van gemiddeld 2,2% per jaar betekent dat de prijsstijging van de FPK-instellingen voor podiumkunst boven de algemene inflatie uitgaat. In 2011 stijgt de prijs van substituten aanzienlijk sterker dan de toegangsprijzen van de FPK-instellingen. Het reële beschikbare inkomen is per saldo tussen 2005 en 2011 met 2% gedaald.

²⁴ Van 2008 op 2009 is evenwel sprake van een sterke daling van het bezoek.

²⁵ De toegangsprijs is benaderd via de publieksinkomsten per bezoek (zie ook paragraaf 2.2.3).

Figuur 10.3: Ontwikkeling van de toegangsprijs van de FPK-instellingen voor podiumkunst, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: ministerie van OCW /FPK (APE-bewerking)

10.5.2 Ontwikkeling van de toegangsprijzen per genre

De stijging van de toegangsprijzen tussen 2005-2011 vindt bij alle genres plaats (tabel 10.4). Doordat de definitie van het aantal bezoeken in 2009 mogelijk is gewijzigd, kan dit een vertekend beeld voor de toegangsprijzen opleveren. Als we namelijk kijken naar de ontwikkelingen tussen 2005-2008 en 2009-2011 zien we een iets ander beeld.

Tabel 10.4: Ontwikkeling van de reële toegangsprijzen van de FPK-instellingen voor podiumkunst per genre, 2005-2011

Genre	Mutatie 2005-2008 (in % per jaar)	Mutatie 2009-2011 (in % per jaar)	Mutatie 2005-2011 (%per jaar)
Totaal	1,5	1,5	2,2
Theater	1,9	5,6	1,0
Muziek	-0,1	-3,2	1,7
Dans	0,8	4,6	7,7
Opera en muziektheater	6,5	1,7	3,1

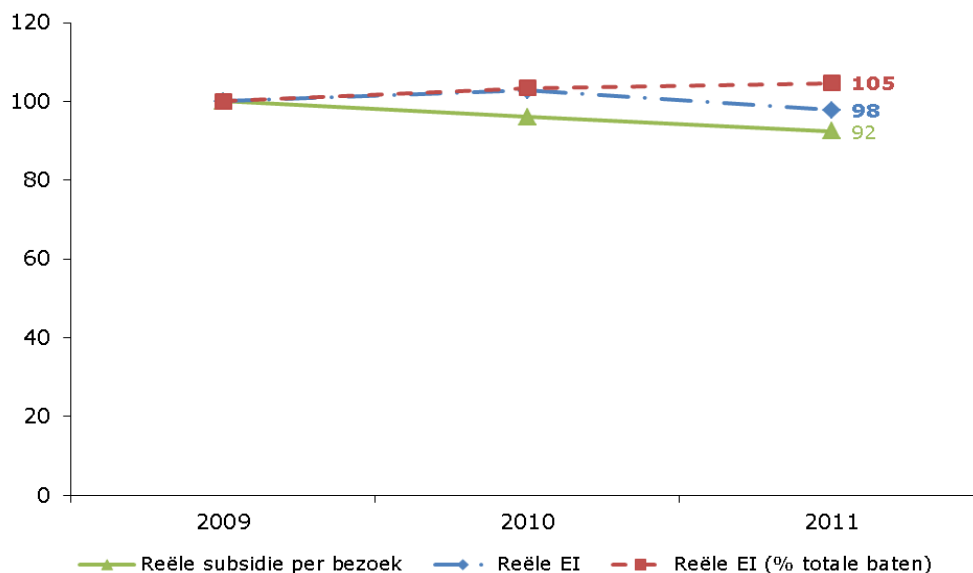
Bron: ministerie van OCW/FPK (bewerking APE)

De gemiddelde toegangsprijs voor het totaal van de FPK-instellingen voor podiumkunst is in beide perioden met gemiddeld 1,5% gestegen. Bij muziek zien we echter in beide perioden een daling van de gemiddelde toegangsprijs. De gemiddelde toegangsprijs van opera en muziektheater stijgt tussen 2005-2008 fors, terwijl de prijs van theater en dans sterk toeneemt tussen 2009 en 2011. De verhoudingsgewijs sterke prijsstijging bij dans is vermoedelijk deels een registratie-effect, dat wordt versterkt door het relatief kleine aantal dansgezelschappen.

10.5.3 Financieringsmix van de FPK-instellingen voor podiumkunst

Helaas hebben we niet de beschikking over gegevens over de totale eigen inkomsten en baten van de FPK-instellingen voor podiumkunst in de periode 2005-2008. Daarom tonen we in figuur 10.4 de ontwikkeling van de subsidies en de eigen inkomsten alleen voor de jaren 2009-2011 (in indexvorm). De subsidie per bezoek daalt tussen 2009 en 2011 in totaal met 8%. Ook de reële eigen inkomsten dalen in die periode met 2%. Het aandeel eigen inkomsten in de totale baten stijgt echter in dezelfde periode met 5%.

Figuur 10.4: Ontwikkeling van de reële subsidie^a per bezoek, de reële eigen inkomsten en de reële eigen inkomsten als percentage van de totale baten van de FPK-instellingen voor podiumkunst

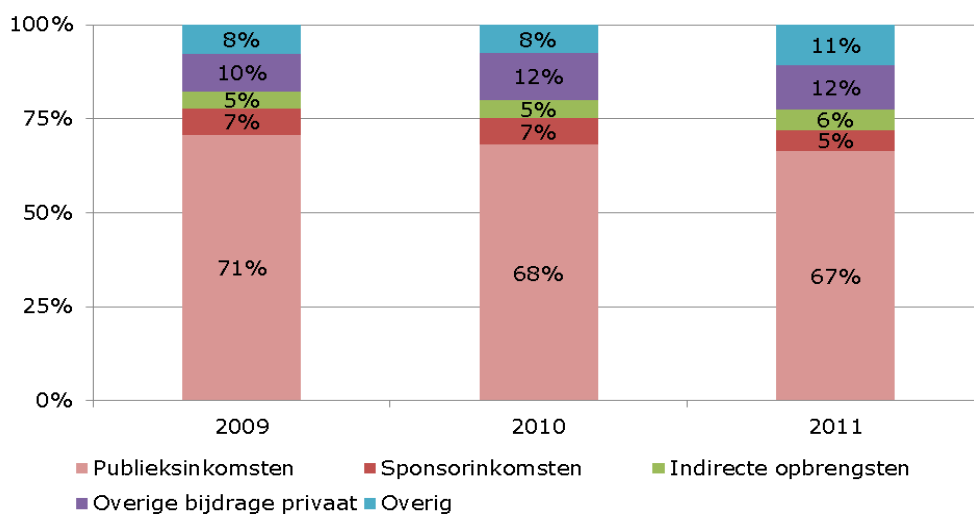
a Subsidie bestaat uit subsidies van gemeenten, provincies en het rijk.

b Indexcijfers met 2009 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: FPK (APE-bewerking)

In figuur 10.5 zien we de opbouw van de eigen inkomsten van de FPK-instellingen voor podiumkunst. Deze bestaan voor bijna 70% uit publieksinkomsten. Het aandeel van de publieksinkomsten in de eigen inkomsten is tussen 2009 en 2011 gedaald. Hetzelfde geldt voor de sponsorinkomsten. De aandelen 'overige bijdrage privaat en overig zijn juist toegenomen.

Figuur 10.5: Ontwikkeling van de mix van eigen inkomsten van de FPK-instellingen voor podiumkunst (als percentage eigen inkomsten)

Bron: FPK (APE-bewerking)

10.6 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken, de toegangsprijzen en de financieringsmix van de FPK-instellingen voor podiumkunst in kaart gebracht. De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Het aantal voorstellingen van de FPK-instellingen is tussen 2005 en 2011 met 18% gestegen (gemiddeld 2,7% per jaar). Dit is een sterkere stijging dan bij de BIS-instellingen voor podiumkunst, waar het aantal voorstellingen gelijk is gebleven. Alleen het aantal voorstellingen van opera en muziektheater is bij de FPK-instellingen tussen 2005 en 2011 per saldo afgenomen, vooral door de daling in de periode 2005-2008.

- Het aantal bezoeken aan de FPK-instellingen is met 1,3% per jaar gedaald, terwijl dit bij de BIS-instellingen juist met 2,3% per jaar is gestegen. Alleen het theaterbezoek van de FPK-instellingen is tussen 2005 en 2011 toegenomen.
- De toegangsprijzen van de FPK-instellingen zijn met 2,2% per jaar gestegen, terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten met 3,4% per jaar is toegenomen. Bij de BIS-instellingen voor podiumkunst is de toegangsprijs tussen 2005 en 2011 per saldo juist constant gebleven.

11 TRENDS IN DE BEELDENDE KUNST, 2005-2011

11.1 Inleiding

In het voorliggende hoofdstuk beschrijven we een aantal recente trends in de beeldende kunst. Dit geschiedt op basis van *fragmentarische* informatie. Het is lastig om consistente informatie voor de beeldende kunst in de tijd te verzamelen. Daardoor is moeilijk om over empirisch onderbouwde uitspraken te doen over de effecten van de economische crisis op de beeldende kunst in Nederland. Uit anekdotische informatie komt naar voren dat werk van museale kwaliteit in trek blijft. In dit internationale (top)segment van de kunstmarkt is nog betrekkelijk weinig te merken van de recessie.²⁶ Bij individuele galeries buiten het topsegment van de markt is economische situatie vermoedelijk minder florissant. De Nederlandse Galerie Associatie (NGA) stelt op haar website dat de omzet van de galeries de afgelopen jaren is gedaald door de recessie en dat dit effect in 2011 is versterkt door de BTW-verhoging. Helaas ontbreekt - afgezien van heel globale informatie uit enquêtes - gedegen empirisch onderzoek op dit terrein.

Gegeven de beperkte gegevens presenteren we in het hoofdstuk een aantal trends voor de BIS-instellingen voor beeldende kunst. Het betreft elf (presentatie-)instellingen,²⁷ waarvoor we in paragraaf 11.2 de ontwikkeling van het aantal bezoeken presenteren en in paragraaf 11.3 de trends in de toegangsprijzen in beeld brengen. Daarna schenken we in paragraaf 11.4 aandacht aan de trends in het beroep op de kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds. Paragraaf 11.5 vat de belangrijkste bevindingen van het hoofdstuk samen.

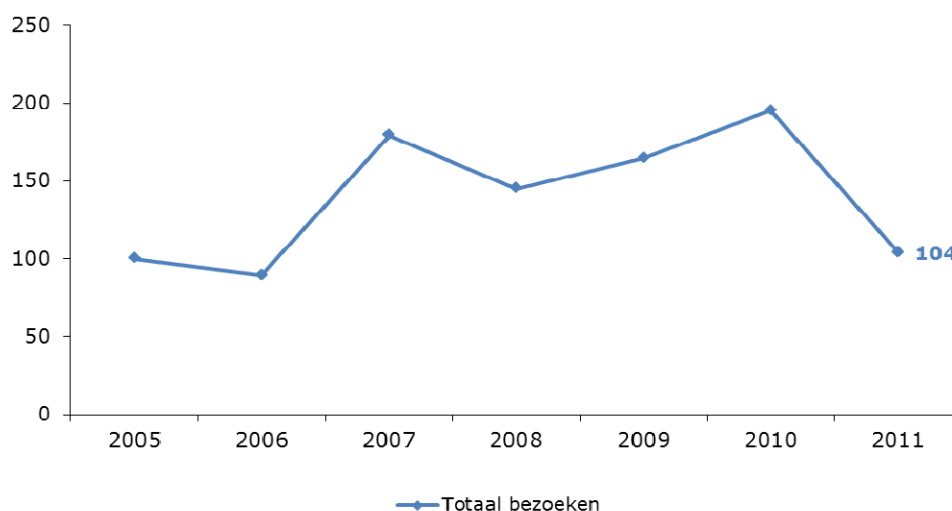
²⁶ Zie bijvoorbeeld *NRC Handelsblad* van 11 juli 2012: Werk van museale kwaliteit blijft in trek.

²⁷ Het betreft: De Appel (presentatie), Stichting Nederlands Instituut voor Media-kunst (ondersteunend), Stichting Witte de With, Center for contemporary art (presentatie), Stichting Beeldende Kunst Middelburg (presentatie), Stichting MU Art Foundation (presentatie), Stichting Fotografie Noorderlicht (presentatie), BAK, basis voor actuele kunst (presentatie), Stichting Nederlands Fotomuseum (museum), Stichting W 139 (presentatie), Museum Het Domein (presentatie) en Museum De Paviljoens (presentatie).

11.2 Bezoek aan BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011

Figuur 11.1 brengt de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de BIS-instellingen voor beeldende kunst gedurende de periode 2005-2011 in beeld (in indexvorm). Het aantal bezoeken is in de beschouwde periode per saldo licht gestegen. De stijging van het aantal bezoeken vond vooral in de jaren 2007 en 2010 plaats, waarna in 2011 een forse daling optrad. Gemiddeld is het aantal bezoeken in de periode 2005-2011 met 0,6% per jaar toegenomen. Tussen 2008 en 2011 was echter per saldo sprake van een daling met maar liefst 10,5% per jaar. Daar staat echter tegenover dat het aantal bezoeken in de periode 2005-2008 met 13,2% per jaar is gestegen.

Figuur 11.1: Ontwikkeling aantal bezoeken aan BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100.

Bron: OCW (bewerking APE)

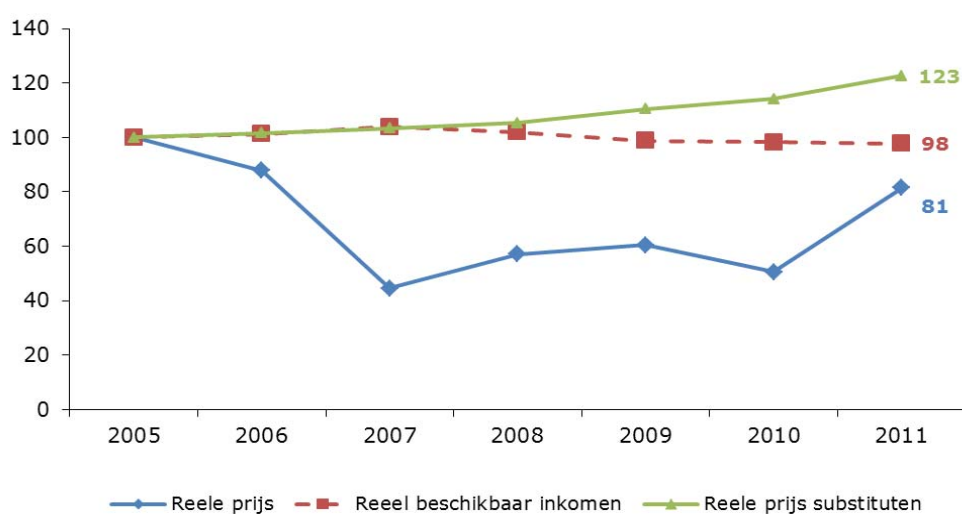
11.3 Toegangsprijzen BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011

11.3.1 Toegangsprijzen

De toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor beeldende kunst zijn in de beschouwde periode reëel minder sterk gestegen dan de prijs van substi-

tuten en het beschikbare inkomen. In de periode 2005-2011 zijn de toegangsprijzen per saldo reëel met bijna 19% afgenomen. Dat komt neer op een daling van gemiddeld 3,4% per jaar. De daling vond vooral in de periode 2005-2007 plaats. In 2011 trad echter weer een sterke stijging op. Figuur 11.2 illustreert dit. De ontwikkeling van de toegangsprijzen is sterk achtergebleven bij de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten).

Figuur 11.2: Toegangsprijzen BIS-instellingen voor beeldende kunst, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

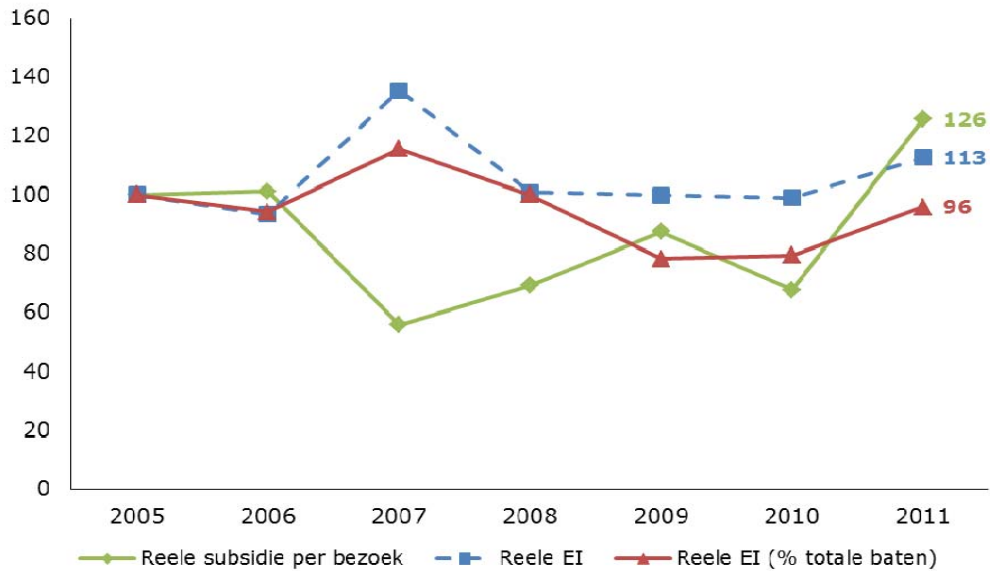
Bron: OCW (bewerking APE)

11.3.2 De financieringsmix

Figuur 11.3 laat zien dat de ontwikkeling van de reële subsidies per bezoek in de tijd een grillig patroon vertoont, maar per saldo is gestegen. De eigen inkomsten zijn in reële termen eveneens gestegen. De eigen inkomsten zijn echter minder snel gestegen dan de totale baten. Daardoor daalt het aandeel van de eigen inkomsten in de totale baten.

De bijdragen uit private middelen vormen de belangrijkste component van de eigen inkomsten. Figuur 11.4 onthult dat het aandeel hiervan in de tijd is gestegen tot 37% in 2011. Door de daling van de bezoeken is het aandeel van de publieksinkomsten in de eigen inkomsten in 2011 scherp gedaald.

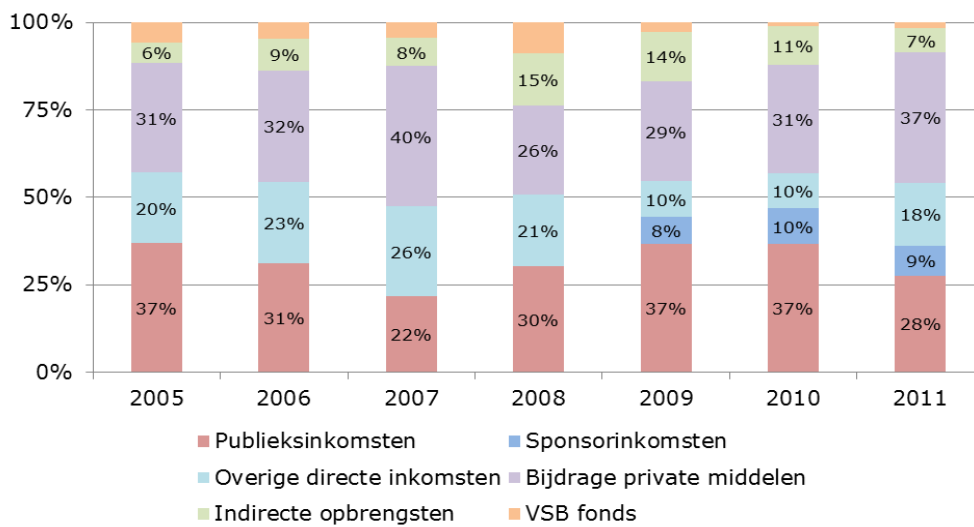
Figuur 11.3: Ontwikkeling van de reële subsidie per bezoek, de reële eigen inkomsten en de reële eigen inkomsten als percentage van de totale baten van de eigen inkomsten van de BIS-instellingen voor beeldende kunst^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: OCW (bewerking APE)

Figuur 11.4: Onderverdeling eigen inkomsten BIS-instellingen

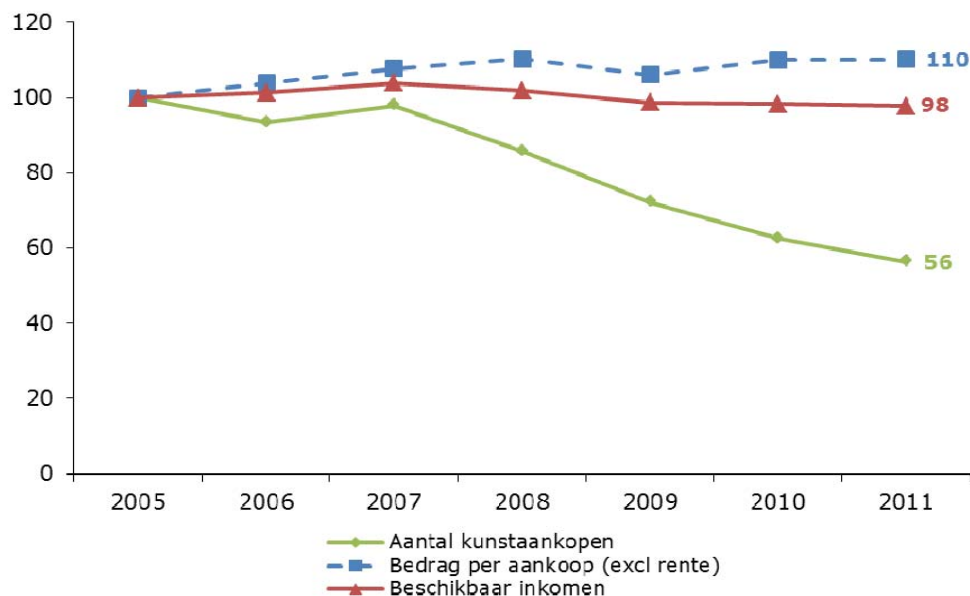

Bron: OCW (bewerking APE)

11.4 Ontwikkeling van de prijzen van beeldende kunst, 2005-2011

Figuur 11.5 geeft informatie over de trends in de kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds. Deze informatie geeft enig inzicht in de prijsontwikkeling van de beeldende kunst in Nederland. Het beroep op de kunstaankoopregeling is na 2007 sterk gedaald. In 2011 wordt er nog maar 1.855 keer gebruik gemaakt van de regeling tegen 3.286 keer in 2005. Dit is een afname van ruim 44% in de periode 2005-2011 (gemiddeld 9,1% per jaar). De daling is het sterkst in de periode 2008-2011 (gemiddeld 13,0% per jaar tegen 5,0% per in de periode 2005-2008). Het gemiddelde bedrag per aankoop (exclusief rente) is echter licht gestegen van € 3.212 in 2005 naar € 3.913. Na correctie voor inflatie resulteert in de periode 2005-2011 een reële prijsstijging van ruim 10% (gemiddeld 1,6% per jaar).

Figuur 11.5: Beroep op kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds, 2005-2011^a

a Indexcijfers met 2005 = 100. Gecorrigeerd voor inflatie.

Bron: Mondriaanfonds (bewerking APE)

11.5 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we een aantal trends in de beeldende kunst besproken op basis van fragmentarische informatie. De analyse beperkt zich tot de presentatie van informatie over het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van BIS-instellingen voor beeldende kunst en informatie over het beroep op de kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds.

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk zijn:

- Het aantal bezoeken aan de BIS-instellingen voor beeldende kunst vertoont in de tijd een grillig patroon, maar is per saldo in de periode 2005-2011 met gemiddeld 0,6% per jaar toegenomen.
- De toegangsprijzen van de BIS-instellingen voor beeldende kunst zijn veel minder snel gestegen dan de algemene consumentenprijsindex en de prijsindex van concurrerende vrijetijdsactiviteiten.
- De bijdragen uit private middelen vormen de belangrijkste component van de eigen inkomsten van de BIS-instellingen voor beeldende kunst.
- Het beroep op de kunstaankoopregeling van het Mondriaanfonds is in de periode 2005-2011 sterk gedaald (gemiddeld 9,1% per jaar). De daling is het sterkst in de periode 2008-2011 (gemiddeld 13,0% per jaar).
- Na correctie voor inflatie resulteert in de periode 2005-2011 een stijging van het gemiddelde aankoopbedrag van de kunstaankoopregeling met 1,6% per jaar.

12 FAILLISSEMENTEN IN DE CULTUURSECTOR, 2006-2011

12.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is een aantal trends in de cultuursector geschetst. Daarin hebben we onder meer aandacht geschonken aan de ontwikkeling van de toegangsprijzen, het aantal bezoeken en de financiering. Die cijfers vertellen echter niet het volledige verhaal over de effecten van de economische crisis. Achter een rooskleurige ontwikkeling van de bezoekcijfers kan echter een minder florissante ontwikkeling van een bedrijfstak schuil gaan. Zo stijgt bijvoorbeeld het aantal bioscoopbezoeken gestaag vanaf 2005 ondanks een reële stijging toegangsprijzen, waardoor de reële omzet van bioscopen eveneens gestaag toeneemt. Daar staat echter tegenover dat de Nederlandse filmproducenten onder druk staan en dat dit in een aantal gevallen tot faillissementen heeft geleid.

Faillissementen vertellen overigens evenmin het volledige verhaal over de effecten van de economische crisis. Bij staking van de bekostiging worden de activiteiten van gesubsidieerde instellingen of gemeentelijke diensten immers beëindigd zonder dat er doorgaans sprake is van een faillissement. Dit deel van de effecten van de economische crisis blijft in het voorliggende hoofdstuk buiten beeld. Het hoofdstuk heeft vooral betrekking op het *commerciële* deel van de cultuursector.

In het hoofdstuk proberen we een aanvullend inzicht te verkrijgen in de effecten van de economische crisis op de cultuursector. We doen dit aan de hand van de ontwikkeling van het aantal zakelijke faillissementen in de cultuursector vanaf 2006. De gegevens zijn ontleend aan de database van Faillissementen.com. Dit is een particuliere database, die wordt gevuld met gegevens van uitgesproken faillissementen. In die database hebben we op basis van de codes van de standaardbedrijfsindeling (SBI-codes) een groot deel van de cultuursector en de eventuele faillissementen kunnen identificeren. We hebben de gegevens gecorrigeerd voor dubbelstellingen. In de volgende paragraaf presenteren we de resultaten van die analyse. Deze heeft betrekking op de periode 2006-2011, uitgebreid met cijfers voor het eerste halfjaar van 2012.

12.2 Resultaten, 2006-2011

Tabel 12.1 toont de ontwikkeling van het aantal faillissementen in een aantal deelsectoren van de cultuursector vanaf 2006. De indeling in deelsectoren wordt grotendeels gedicteerd door de beschikbare gegevens. Om voldoende aantallen te krijgen, was het noodzakelijk om een aantal deelsectoren samen te voegen. Om al te grillige patronen per deelsector te vermijden, onderscheiden we in de presentatie in de tabel twee perioden: de jaren vóór de economische crisis (2006-2008) en de jaren na de economische crisis (2009-2011).

Tabel 12.1: Aantal faillissementen in (commerciële) delen van de cultuursector, 2006-2008 versus 2009-2011

Deelsector	2006-2008	2009-2011	Stijgingspercentage
Kunstgalerie, musea, monumenten en kunstuitleen	11	13	18
Producenten van (video)films	22	49	123
Radio en televisie (vooral producenten)	21	32	52
Beoefening van podiumkunst	7	8	14
Producenten van podiumkunst en theaters	13	15	15
Beoefening van scheppende kunst	9	14	56
Totaal	83	131	58

Bron: Faillissementen.com (APE-bewerking)

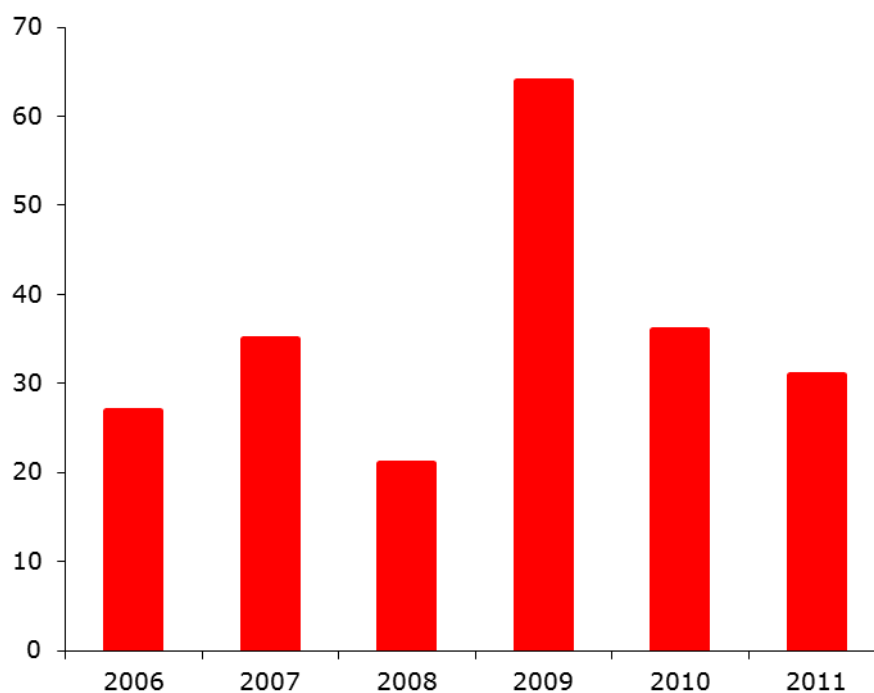
In de periode 2009-2011 is sprake van een duidelijke stijging van het aantal faillissementen in de cultuursector. Ten opzichte van de periode 2006-2008 is het aantal faillissementen in de cultuursector met 58% gestegen. Die stijging vindt vooral plaats bij de producenten van (video)films bij wie het aantal faillissementen na 2008 ruimschoots is verdubbeld. Die ontwikkeling zien we niet in het bioscoopbezoek terug. Bij de radio- en tv-producenten is eveneens een forse stijging van het aantal faillissementen opgetreden.

De grote stijging van het aantal faillissementen vindt vooral plaats in 2009 (zie figuur 12.1). Dat is het eerste jaar na de bankencrisis, toen de banken de kredietkraan vrijwel volledig dichtdraaiden. Vooral de film- en radio- en tv-producenten werden hierdoor sterk getroffen (in totaal 41 van 64 faillissementen in 2009). In 2010 en 2011 valt het aantal faillissementen in de

cultuursector weer (tijdelijk) terug naar het niveau van vóór de economische crisis.

Figuur 12.1: Aantal faillissementen in de cultuursector, 2006-2011^a

a Eerste helft 2012 28 faillissementen.

Bron: Faillissementen.com (APE-bewerking)

Vanaf 2012 treedt een versnelling van de stijging van het aantal faillissementen in de cultuursector op. In de eerste helft van 2012 (28 faillissementen) zijn er bijna evenveel faillissementen uitgesproken als in het gehele jaar 2011 (31 faillissementen). De versnelde stijging van het aantal faillissementen vindt vooral plaats bij de filmproducenten. In die deelsector zijn in het eerste halfjaar van 2012 al evenveel faillissementen uitgesproken als in het gehele jaar 2011. Banken draaien dit jaar in toenemende mate de kredietkraan dicht.

12.3 Conclusies

Het aantal faillissementen in het *commerciële* deel van de cultuursector is aanzienlijk gestegen tijdens de economische crisis. Dat geldt vooral voor

de film- en radio- en tv-producenten. Dit kan de levensvatbaarheid van de sector ondermijnen. Verwacht mag worden dat het aantal faillissementen in de cultuursector verder zal toenemen. In de eerste helft van 2012 zijn er al bijna evenveel faillissementen uitgesproken als in het gehele jaar 2011. Als deze trend zich de rest van het jaar voortzet, komt het aantal faillissementen in de sector uit op het (hoge) niveau van 2009.

Faillissementen vertellen maar een deel van het verhaal over de effecten van de economische crisis. Bij staking van de overheidsbekostiging worden de activiteiten van gesubsidieerde instellingen of gemeentelijke diensten immers beëindigd zonder dat er doorgaans sprake is van een faillissement. Dit deel van de effecten van de economische crisis is in het hoofdstuk vanwege gebrek aan gegevens buiten beeld gebleven.

13 REGIONALE SPREIDING MEERJARIG GESUBSIDIEERDE PODIUMKUNSTEN, 2010

13.1 Inleiding

Podiumkunstinstituten treden niet alleen op in hun eigen standplaats, maar spelen ook elders in het land. Een goed overzicht van de regionale *spreiding* van de voorstellingen en de bezoeken van de gesubsidieerde podiumkunstinstituten ontbreekt. De vraag is of de economische crisis afbreuk doet aan de regionale spreiding. De beantwoording van die vraag vergt eigenlijk een meerjarige analyse, maar die is vanwege definitie- en stelselwijzingen lastig uit te voeren. Daarom kiezen we ervoor om hier de situatie in het jaar 2010 te schetsen. De analyse geschiedt op basis van de speellijstengegevens van de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK). Vanwege de beschikbare gegevens heeft de analyse betrekking op theater en dans. We richten ons op de BIS-instellingen en de instellingen die meerjarig door het Fonds Podiumkunsten (FPK) worden gesubsidieerd. De cijfers over de meerjarige subsidies van het ministerie van OCW en het FPK hebben betrekking op het jaar 2011.

De database met speellijsten van het NAPK is enerzijds ruimer dan alleen de BIS-instellingen en de meerjarig door het FPK gesubsidieerde instellingen. Anderzijds zijn niet alle BIS- en FPK-instellingen lid van de NAPK, en ontbreken deze dus in de speellijsten. De gegevens moeten hiervoor worden gecorrigeerd, zodat de analyse alleen betrekking heeft op de BIS-instellingen die lid zijn van de NAPK. Om de gewenste selecties uit te voeren, hebben we de lijst van BIS- en FPK-instellingen op naam gekoppeld aan de speellijsten. We hebben de gegevens zo goed mogelijk gecontroleerd op afwijkende schrijfwijzen of eventuele typefouten. We tellen de gegevens vanwege de regionale analyses op naar gemeente- of provincienaam. Het onderliggende gegevensbestand bevat geen gemeente- of provinciecodes, maar alleen de bijbehorende gemeentenaam. Ook hier hebben we zo goed mogelijk gecheckt op alternatieve schrijfwijzen en eventuele typefouten.

Voor de analyse van de regionale spreiding kijken we naar bezoeken, voorstellingen, subsidie en inwoners. De analyse richt zich op het provincieniveau, terwijl we daarnaast kijken naar de G9-gemeenten, die een belangrijke rol spelen in het bestel en die in hun regio een centrumfunctie

vervullen. De presentatie van de cijfers geschiedt in termen van de procentuele aandelen van een gemeente of provincie in het nationale totaal; bijvoorbeeld 23,9% van het totale theaterbezoek aan de geselecteerde BIS- en FPK-instellingen vindt plaats in de provincie Zuid-Holland, waar 21,2% van de Nederlandse bevolking woont en waar 19,6% van de subsidies voor theater neerslaat.

Het aantal bezoeken wordt steeds geteld op de plaats waar de voorstelling plaatsvindt. Het publiek kan echter ook uit andere provincies of gemeenten afkomstig zijn. Dat laatste geldt in het bijzonder voor de G9 die in hun regio's een *centrumfunctie* vervullen met het bijbehorende verzorgingsgebied.²⁸ Dit bijbehorende verzorgingsgebied telt veelal ruim *twee* keer zoveel inwoners als de gemeente zelf. Dit maakt het lastig om bezoeken of subsidies aan een gemeente toe te rekenen. Ten eerste moeten we weten waar de voorstellingen worden gegeven en ten tweede moeten we weten uit welke gemeenten het publiek afkomstig is. Op basis van de speellijsten kijken we waar de bezoeken en de voorstellingen plaatsvinden en op basis van de standplaats van de instelling kijken we waar de subsidie neerslaat. Bij de interpretatie van de resultaten dient met deze *kanttekening* te worden gehouden.

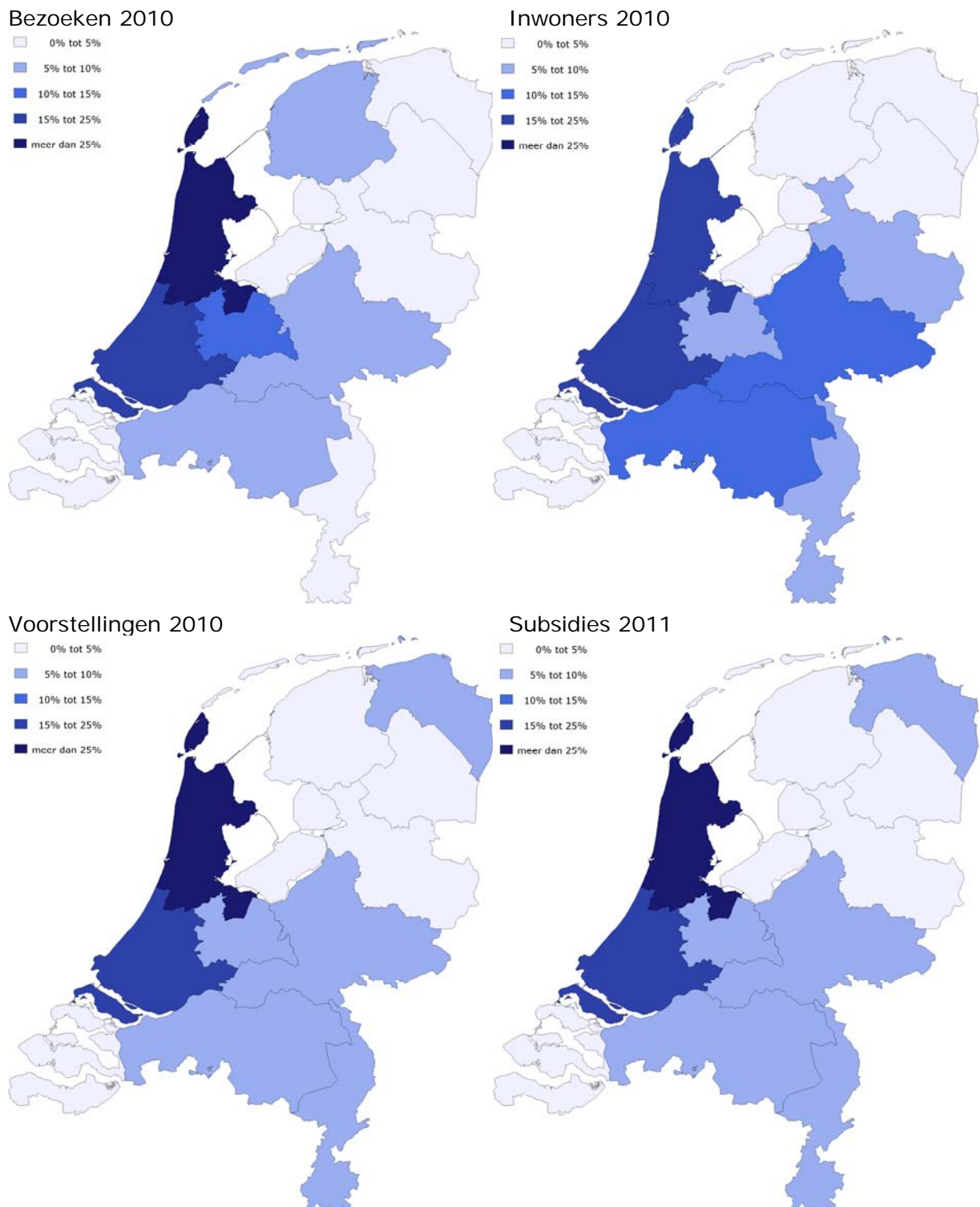
13.2 Theater, 2010

Figuur 13.1 brengt de spreiding over de provincies in beeld van de bezoeken, de inwoners, de voorstellingen en de subsidies van het Rijk en het FPK aan de theatergezelschappen. Bezoeken, theatervoorstellingen en subsidies zijn niet gelijk gespreid over de provincies. Dat is niet zo gek, want het aantal inwoners is evenmin gelijk gespreid over het land.

---

²⁸ Het CBS meet de centrumfunctie van een gemeente via het *regionaal klantenpotentieel*. Amsterdam heeft bijvoorbeeld in 2010 een regionaal klantenpotentieel van 1.656.390 personen. Dat is 2,16 keer zoveel als het aantal inwoners. In andere G9-gemeenten, zoals Arnhem, Eindhoven en Groningen, is het regionaal klantenpotentieel eveneens ruim twee keer zo groot als het aantal inwoners. In gemeenten zonder een duidelijke centrumfunctie is het regionaal klantenpotentieel juist kleiner dan het eigen aantal inwoners.

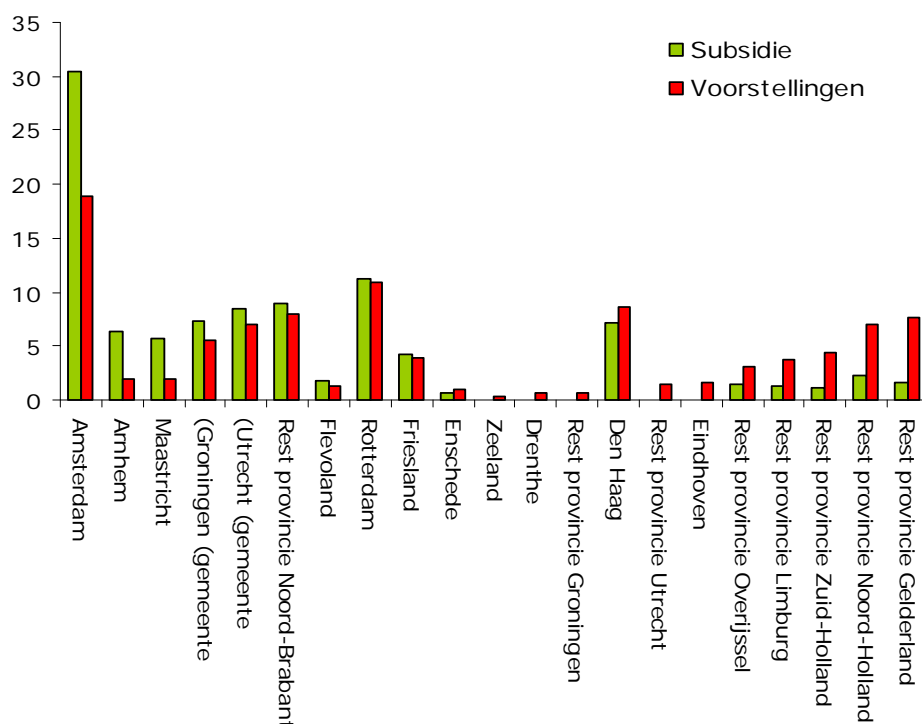
Figuur 13.1: Door het Rijk en het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerde theatergezelschappen: bezoeken, inwoners, voorstellingen en subsidies per provincie (aandelen in %)

Bron: NAPK, CBS, FPK en ministerie van OCW (APE-bewerking)

In sommige provincies is het bezoekaandeel groter dan het bevolkingsaandeel (bijvoorbeeld in Friesland), maar voor andere provincies geldt juist het omgekeerde (bijvoorbeeld in Gelderland). In Groningen is het aandeel in de theatervoorstellingen en de subsidies groter dan het bevolkingsaandeel, maar voor Noord-Brabant geldt weer het omgekeerde. De provincie Noord-Holland scoort op alle indicatoren hoger dan het bevolkingsaandeel. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met de *centrumfunctie* van de gemeente Amsterdam binnen Nederland, waardoor de voorstellingen ook veel publiek trekken van buiten de provincie Noord-Holland. Op provincieniveau lijkt de verdeling van de subsidies en de voorstellingen overeen te komen. Dit beeld wordt echter vertekend doordat de analyses op het hoge aggregatieniveau van de provincie worden gepresenteerd. Dit belemmert het zicht op de regionale spreiding van het aanbod. Daarom toont figuur 13.2 de verdeling van de theatervoorstellingen en de subsidies uitgesplitst naar de G9 en de overige delen van de provincies.

Figuur 13.2: Door het Rijk en het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerde theatergezelschappen in de G9 en de provincies: voorstellingen versus subsidies (aandelen in %) ^a

a Voorstellingen in 2010 en subsidies in 2011. Rangorde gebaseerd op het verschil tussen het aandeel in de subsidies en het aandeel in de voorstellingen

Bron: NAPK, FPK en ministerie van OCW (APE-bewerking)

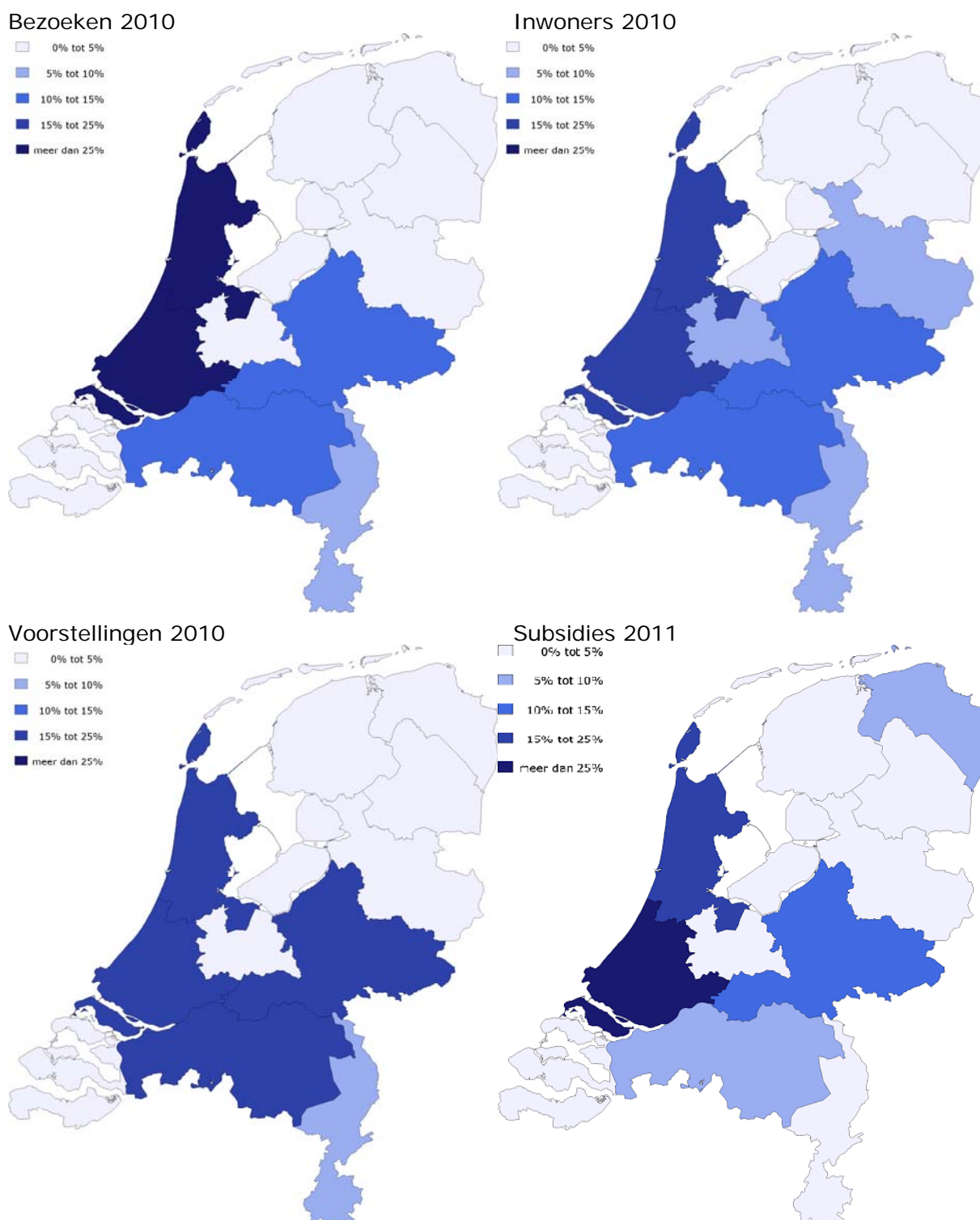
De figuur, geordend op de omvang van het verschil tussen subsidies en theatervoorstellingen, illustreert dat een groot deel van de subsidies van het Rijk en het FPK weliswaar neerslaat bij in Amsterdam gevestigde theatergezelschappen, maar dat de voorstellingen juist voor een belangrijk deel buiten Amsterdam plaatsvinden. De verdeling van de voorstellingen over het land is duidelijk gelijkmatiger dan de verdeling van de subsidies, die zijn gerelateerd aan de standplaats van het gezelschap. In de figuur zien we dat vanaf Enschede de provincies/gemeenten een groter aandeel in de theatervoorstellingen hebben dan in de subsidies van het Rijk en het FPK. Dit vergroot de regionale spreiding van het aanbod.

13.3 Dans, 2010

Figuur 13.3 toont voor het jaar 2010 de spreiding van de bezoeken, de inwoners, de voorstellingen, en de subsidies van het Rijk en het FPK aan de dansgezelschappen over de provincies. Evenals bij theater zijn bezoeken, voorstellingen en subsidies niet gelijk gespreid over de provincies. Dat hangt ook hier mede samen met de ongelijke spreiding van de bevolking over het land. De verdeling van het aantal bezoeken aan dansvoorstellingen over de provincies vertoont een vergelijkbare spreiding als bij de theatervoorstellingen. Het bezoekaandeel van Gelderland, Noord-Brabant en Limburg komt echter beter overeen met het inwoneraantal dan bij theater. Voor Overijssel en Utrecht geldt daarentegen juist het omgekeerde. De regionale verdelingen van de subsidies en de voorstellingen vertonen bij dans wat minder overeenkomsten dan bij theater. In de provincies Gelderland en Brabant, die bij theater een geringer aandeel in de verdeling van de voorstellingen en subsidies hebben dan overeenkomt met hun inwoneraantal, vinden bij de dans juist relatief meer voorstellingen plaats.

Ook voor dans geldt dat het gehanteerde hoge aggregatieniveau het zicht op regionale spreiding van het aanbod bemoeilijkt. Figuur 13.4 geeft daarom een schets van de verdeling van de dansvoorstellingen en subsidies uitgesplitst naar de G9 en de overige delen van de provincies. De regio's in de figuur zijn evenals in figuur 13.2 gerangschikt naar de omvang van het verschillen tussen de subsidies en de voorstellingen. De verdeling van de dansvoorstellingen over het land is aanzienlijk gelijkmatiger dan verdeling van de subsidies. Gezelschappen in Den Haag, Amsterdam en Rotterdam ontvangen weliswaar een groot deel van de subsidies voor dans, maar een belangrijk deel van de voorstellingen vindt elders plaats.

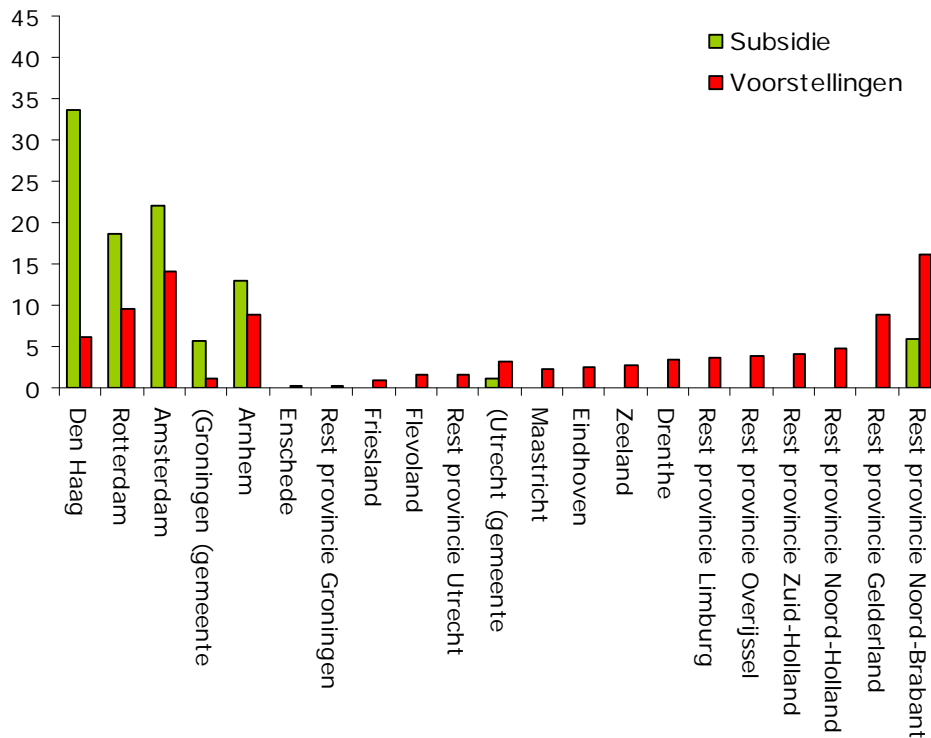
Figuur 13.3: Door het Rijk en het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerde dansgezelschappen: bezoeken, inwoners, voorstellingen en subsidies per provincies (aandelen in %)

Bron: NAPK, CBS, FPK en ministerie van OCW (APE-bewerking)

Figuur 13.4: Door het Rijk en het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerde dansgezelschappen in de G9 en de provincies: voorstellingen versus subsidies (aandelen in %)^a

a Voorstellingen in 2010 en subsidies in 2011. Rangorde gebaseerd op het verschil tussen het aandeel in de subsidies en het aandeel in de voorstellingen

Bron: NAPK, FPK en ministerie van OCW (APE-bewerking)

13.4 Conclusies

In het voorliggende hoofdstuk hebben we een eerste poging gedaan om de regionale spreiding van bezoeken, voorstellingen, subsidies in kaart te brengen in relatie tot de inwoneraantallen van de regio's. De analyse berust op de speellijstengegevens de NAPK en heeft betrekking op theater- en dansgezelschappen die deel uitmaken van de BIS of meerjarig door het FPK worden gesubsidieerd. De presentatie heeft zowel betrekking op de verdeling over de provincies als over de G9-gemeenten.

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Op het gebied van theater heeft de provincie Noord-Holland meer bezoeken, voorstellingen en subsidies dan overeenkomt met het aandeel in de Nederlandse bevolking. Dat komt voor een belangrijk deel door de centrumfunctie van Amsterdam in Nederland, waardoor de voorstellingen ook veel publiek trekken van buiten de provincie.
- De verdeling van de theatervoorstellingen over het land is aanzienlijk gelijkmatiger dan de verdeling van de subsidies, die zijn gerelateerd aan de standplaats van het gezelschap.
- De verdeling van de dansvoorstellingen over het land is beduidend gelijkmatiger dan verdeling van de subsidies, die ook hier zijn gerelateerd aan de standplaats van het gezelschap.

14 ANALYSEKADER PRIJS- EN INKOMENS-ELASTICITEITEN, EN SIMULATIES

14.1 Inleiding

In het voorliggende hoofdstuk wordt aangegeven hoe de schattingen van de prijs- en inkomenselasticiteiten tot stand komen en welk theoretisch kader aan de onderliggende modellen ten grondslag ligt. Voor een zuivere schatting van de prijs- en inkomenselasticiteit van het bezoek aan culturele activiteiten is het noodzakelijk dat ook *andere* determinanten van het bezoek dan de toegangsprijzen en de hoogte van de inkomens in beschouwing worden genomen. Veranderingen in het aantal bezoeken worden immers niet alleen veroorzaakt door veranderingen in de toegangsprijzen of inkomens. Wanneer dergelijke verbanden worden veronachtzaamd, bestaat het risico dat alle veranderingen in het aantal bezoeken - ten onrechte - aan veranderingen in de toegangsprijzen of de inkomens worden toegerekend. In dat geval zegt de waarde van de prijselasticiteit of van de inkomenselasticiteit weinig. Daarom volgen wij in het onderzoek een andere route, die op de micro-economische theorie van het consumentengedrag is gebaseerd.

De indeling van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 14.2 behandelt de micro-economische theorie van het consumentengedrag in hoofdlijnen. Deze richt zich op de rol van de (potentiële) bezoeker als consument van culturele activiteiten. Paragraaf 14.3 gaat in op de modelspecificatie. Ten slotte komt in paragraaf 14.4 de opzet van de toekomstsimulaties aan de orde.

14.2 De bezoeker als consument

Het effect van de hoogte van toegangsprijzen op het bezoek aan culturele activiteiten laat zich goed analyseren binnen het kader van de micro-economische theorie van het consumentengedrag (zie bijvoorbeeld Goudriaan 1990). Die theorie richt op de (potentiële) bezoeker in haar/zijn hoedanigheid van consument. Het bezoek aan culturele activiteiten wordt gezien als een vorm van consumptie die onderhevig is aan de invloed van een aantal economische randvoorwaarden. De preferenties van consumenten worden in de micro-economische theorie echter als gegeven be-

schouwd. Daarin wijkt de economische invalshoek duidelijk af van de sociologische en psychologische benaderingen, waarin de vorming van preferenties en socialisatieprocessen een centrale plaats innemen. In die benaderingen wordt echter (vrijwel) geen aandacht geschonken aan de betekenis van economische randvoorwaarden.

In de meest elementaire zin komt het micro-economische model op het volgende neer. Consumenten beschikken over voldoende informatie om een pakket van consumptiegoederen te kiezen, en handelen rationeel en consistent. Gegeven hun beschikbare inkomen (= de bestedingsruimte), de prijzen van verschillende goederen en diensten, en hun preferenties schaffen zij een zodanig pakket van goederen en diensten aan dat zij hun individuele behoeften ('nut') optimaal bevredigen. Dit economische optimalisatieproces leidt tot een stelsel van relaties ('vraagfuncties'), waarin de vraag naar de verschillende goederen en diensten – zoals het bezoek aan musea en podia – afhangt van het beschikbare inkomen en de prijzen.

In het optimalisatieproces van consumenten gaat het niet alleen om de prijs van het product zelf – in dit geval de toegangsprijs van een museum of van een voorstelling – maar evenzeer om de prijzen van andere goederen en diensten. Bij een museumbezoek of een bezoek aan een voorstelling spelen ook de prijzen van *complementaire* goederen en diensten, en de prijzen van concurrerende vrijetijdsalternatieven (substituten) een rol. Complementaire (= bijkomende) kosten zijn bijvoorbeeld reiskosten, de aanschaf van een catalogus, horecabestedingen, enzovoort. In de regel zijn de bijkomende kosten van een bezoek aan een voorstelling ruwweg even groot als de kosten van toegangsgelden; bij een museumbezoek zijn de bijkomende kosten zelfs aanzienlijk hoger dan de kosten van de toegangsgelden. Dat laatste geldt in het bijzonder voor buitenlandse toeristen en Nederlandse bezoekers die van ver komen. Deze publieksgroepen zijn minder gevoelig voor de hoogte van de toegangsprijs dan de andere bezoekers, omdat ze al veel kosten gemaakt hebben en de toegangsprijs slechts een klein deel van de totale kosten van een bezoek aan museum of een voorstelling beslaat.

Het prijsniveau van concurrerende vrijetijdsactiviteiten – de *substituten* – beïnvloedt het bezoek eveneens. Als concurrerende vrijetijdsactiviteiten beduidend hoger zijn geprijsd of sneller in prijs stijgen dan musea of podiumkunsten, kiezen mensen verhoudingsgewijs eerder voor een bezoek aan museum of een voorstelling. De invloed van de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten hangt af van het karakter van een museum of een voorstelling. Naarmate meer wordt geconcurrereerd met recreatieve voor-

zeningen is de prijsgevoeligheid van het bezoek groter. Daarentegen geldt hoe meer 'highbrow' en unieker het museum of de voorstelling is, des te ongevoeliger het publiek is voor de hoogte van de prijzen. Ook bij unieke 'blockbusters' is de prijsgevoeligheid van het publiek in de regel beperkt. De geringe prijsgevoeligheid van het bezoek aan bijzondere tentoonstellingen en succesfilms hangt mede samen met de sterkte van de consumentenpreferenties.

Naast de (toegangs)prijzen is ook het inkomen van consumenten van belang voor het bezoek aan culturele activiteiten. Een hoger inkomen betekent een grotere bestedingsruimte. Dit leidt tot meer financiële ruimte voor het brengen van een bezoek aan een culturele activiteit. Als de toegangsprijzen stijgen, maar minder snel dan het beschikbare inkomen, zijn de effecten van de hogere toegangsprijzen op het aantal bezoeken in de regel beperkt. Dit is een cruciale factor bij de analyse van prijsveranderingen in de tijd. Daarom moeten de effecten van eventuele prijsveranderingen altijd in *samenhang* met de inkomensontwikkeling worden gezien. Econometrische analyses waarop de schattingen van prijselasticiteiten doorgaans berusten, houden expliciet rekening met deze en andere verwevenheden tussen de verschillende determinanten van het bezoek aan culturele activiteiten.

Personen met hogere inkomens hebben doorgaans een hogere opleiding en sterker ontwikkelde preferenties voor culturele activiteiten.²⁹ Kenmerkend voor het bezoek aan culturele activiteiten is dat *gewoontevorming* vaak een belangrijke rol speelt. Mensen die gewend zijn een museum of een voorstelling te bezoeken, zijn vaak maar beperkt geneigd dit gedrag te veranderen wanneer hun inkomen daalt of de toegangsprijzen stijgen. De andere kant van de medaille is dat mensen die niet gewend zijn een museum of een podium te bezoeken zich niet zo snel door gratis toegang of verlaagde toegangsprijzen laten verleiden tot een bezoek. Dit min of meer hardnekkig vasthouden aan bestaande gewoonten geeft aan hoe belangrijk de rol van determinanten van de preferentiestructuur, zoals opvoeding, culturele ervaringen op jeugdige leeftijd, sociale achtergrond en socialisatieprocessen is. Daardoor wordt het bezoek aan culturele activiteiten verhoudingsgewijs – in ieder geval op korte termijn – *beperkt* beïnvloed door economische factoren. Op lange termijn is de kwantitatieve betekenis van economische factoren voor het bezoek aan culturele activiteiten groter, omdat zij op termijn de preferenties van (potentiële) bezoekers mede kunnen beïnvloeden.

---

²⁹ Het effect van preferenties en bestedingsruimte is dus in de praktijk moeilijk van elkaar te onderscheiden.

De rol van de beschikbare vrije tijd (het tijdsbudget) wordt in ons onderzoek niet expliciet gemodelleerd, hoewel het duidelijk is dat het bezoek aan een culturele activiteit tijd vergt van een bezoeker en dat die tijd vaak aan beperkingen onderhevig is (vergelijk Becker 1965). Dat laatste komt tot uiting in de waarde die aan de (vrije) tijd wordt toegekend (= tijdprijs). De effecten van tijdrijzen op het aantal bezoeken blijken echter lastig empirisch vast te stellen en zijn bovendien in de praktijk veelal bescheiden (De Groot 2008). Daarom kiezen wij er in ons onderzoek voor om de rol van vrije tijd alleen impliciet in beschouwing te nemen.

14.3 Modelspecificatie en functionele vorm

Schattingen van de prijselasticiteit van het bezoek aan musea, podia en bioscopen berusten op het hiervoor geschetste raamwerk, dat per deelsector verder wordt uitgewerkt of aangepast. We beschikken niet over gegevens over het consumptiegedrag van afzonderlijke (potentiële) bezoekers, maar alleen over cijfers op het niveau van alle consumenten van een culturele activiteit samen. Daarom hebben de analyse en de modelschattingen steeds betrekking op de *gemiddelde* (representatieve) consument. Voor deze consument proberen wij op nationaal niveau of per culturele instelling de ontwikkeling van het bezoek - benaderd via het aantal bezoeken per hoofd van de bevolking - te verklaren. Een analyse op het niveau van individuele voorstellingen of tentoonstellingen valt buiten het bestek van dit onderzoek, dat zich conform de meeste andere onderzoeken op dit terrein richt op de bepaling van de (gemiddelde) prijselasticiteiten voor deelsectoren c.q. genres.

Bij de bepaling van de prijselasticiteit wordt onder meer rekening gehouden met inkomensveranderingen en veranderingen van de prijzen van concurrerende goederen en diensten. Alleen dan kan het *zelfstandige* effect van veranderingen in de toegangsprijzen adequaat worden vastgesteld. De waarde van de prijselasticiteit is mede afhankelijk van het analyse-niveau: deelsector (macroniveau) of instelling (microniveau).

Om te corrigeren voor *inflatie*, worden alle in geld uitgedrukte variabelen - de toegangsprijzen, de prijs van substituten en het beschikbare inkomen - gedeeld door de consumentenprijsindex (CPI). In de voorgaande hoofdstukken is dit eveneens gedaan. Daar berusten de analyses steeds op reële inkomens en reële prijzen. Het aantal bezoeken aan culturele activiteiten wijzigt zich immers niet wanneer alle prijzen en het beschikbare

inkomen met hetzelfde percentage veranderen; het gaat dus om het effect van *reële veranderingen*.

Verder worden het aantal bezoeken en het beschikbare inkomen in de analyses gestandaardiseerd voor de *bevolkingsomvang*. Een grotere bevolking in Nederland (of een gemeente) leidt er enerzijds toe dat het aantal (potentiële) bezoekers aan culturele activiteiten toeneemt, terwijl anderzijds bij een gelijkblijvend nationaal inkomen het aantal personen stijgt waarover dit inkomen moet worden verdeeld. Tevens proberen we in de modellering rekening te houden met *gewoontevorming*. Gewoontevorming berust op een dynamisch (adaptief) aanpassingsproces, dat conform het standaardwerk van Houthakker en Taylor (1970) indirect kan worden benaderd via het aantal bezoeken in het voorafgaande jaar. Het aantal bezoeken (per hoofd van de bevolking) in het voorgaande jaar is dus in de analyses op macroniveau één van de verklarende variabelen voor het aantal bezoeken (per hoofd van de bevolking) in het huidige jaar. In de analyses op instellingsniveau wordt het effect van gewoontevorming verdisconteerd via een instellingsspecifieke constante term (fixed effect).

In het model waarmee het bezoek aan de culturele activiteiten wordt verklaard uit de geschetste economische determinanten worden alle variabelen logaritmisch getransformeerd. Dit type model is gebruikelijk voor de vraag naar niet-noodzakelijke levensbehoeften ('non necessities'). Door deze werkwijze kunnen de coëfficiënten van de geschatte modellen direct worden geïnterpreteerd als *elasticiteiten*: ze geven aan met welk percentage het aantal bezoeken aan een culturele activiteit verandert als één van de determinanten van het bezoek met één procent wordt verhoogd.

Door de logaritmische transformatie van de variabelen zijn de schattingsresultaten - met uitzondering van de constante term - ongevoelig voor de wijze van schaling en minder gevoelig voor eventuele trendbreuken in de gegevens. Mede daardoor zijn elasticiteiten in de tijd aanzienlijk *stabiel*er dan de coëfficiënten van lineaire modellen. De schattingsresultaten in de volgende hoofdstukken bevestigen dit beeld: de waarden van de geschatte prijselasticiteiten blijken in het algemeen goed overeen te komen met de bekende waarden uit de eerdere Nederlandse studies. Voor een uitgebreide literatuurstudie wordt verwezen naar Goudriaan, de Groot en Schrijvershof (2008).

In onze analyses veronderstellen we dat de geschatte prijs- en inkomens-elasticiteiten constant zijn voor het geanalyseerde bereik van de bezoeken, prijzen en inkomens. Strikt genomen, kan de prijselasticiteit bijvoor-

beeld variëren met de hoogte van de toegangsprijzen. In de praktijk blijkt dit nog maar beperkt te worden waargenomen. Op een enkele uitzondering na zijn de toegangsprijzen nog niet zo hoog dat het prijselastische deel van de vraagfunctie al wordt bereikt. Dat geldt ook voor de in dit rapport geanalyseerde gegevens. Daarom leveren die schattingen van de prijselasticiteiten op die redelijk goed vergelijkbaar zijn met de resultaten van eerder onderzoek. De veronderstelling dat de prijs- en inkomenselasticiteiten (vrijwel) niet variëren, vormt voorsnog geen serieuze beperking, maar kan bij eventuele forse prijsstijgingen in de toekomst te beperkend zijn.

14.4 Opzet en inhoud simulaties

14.4.1 Opzet

Met de gevonden waarden van de prijs- en inkomenselasticiteiten voeren we een aantal toekomstsimulaties uit. De simulaties zijn vormgegeven in een aantal scenario's. Voor de *duiding* van de resultaten presenteren we in de figuren ook de gerealiseerde bezoekcijfers in de jaren 2010 en 2011. Het jaar 2012 vormt het startjaar van de simulaties. De simulaties hebben het karakter van een *tentatieve* vooruitberekening. Om de resultaten voor de verschillende deelsectoren goed te kunnen vergelijken, presenteren we de resultaten in de vorm van indexcijfers. Daarbij wordt de waarde van de indexcijfers in het jaar 2013 op 100 gesteld.

Bij de BIS-instellingen en de FPK-instellingen ontstaat bij de podiumkunsten vanaf 2013 een geheel *nieuwe* situatie. Door de bezuinigingen in de subsidieperiode 2013-2016 ontvangt een substantieel aantal instellingen niet langer subsidie van het Rijk of het FPK. Het wegvallen van deze instellingen biedt gelijktijd nieuwe mogelijkheden voor de overblijvende en de nieuwe instellingen. Het is lastig en speculatief om het saldo van beide ontwikkelingen adequaat in de simulaties te verwerken. Daarom start de simulatie voor de podiumkunsten van de BIS-instellingen en de FPK-instellingen in het jaar 2013 en kijken we naar de effecten van de prijs- en inkomensontwikkeling vanaf 2013. In de presentatie laten we voor de BIS- en FPK-instellingen voor podiumkunsten de jaren 2010 tot en met 2012 buiten beschouwing vanwege de *systeembreuk*.

14.4.2 Inhoud van de scenario's

In het *Uitgangsscenario* wordt steeds aangenomen dat de ontwikkeling van de toegangsprijzen en de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten vanaf 2012 gelijk is aan de ontwikkeling van de inflatie; dat betekent deze prijzen in reële termen niet veranderen. De inkomensontwikkeling volgt de recente koopkrachtraming van het Centraal Planbureau tot en met 2013.³⁰ Voor de jaren na 2013 gaan we voorzichtigheidshalve uit van een koopkrachtdaling van 0,5%, maar de koopkrachtdaling kan ook kleiner of groter zijn.³¹

In de overige drie scenario's veranderen we de ontwikkeling van één van de determinanten van het bezoek. In het *tweede* scenario veronderstellen we dat de *prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten* vanaf 2012 gemiddeld even snel stijgt als in de afgelopen drie jaar. Dit scenario pakt voor de cultuursector gunstiger uit dan het *Uitgangsscenario*. In het *derde* scenario nemen we aan dat het onderscheid tussen het normale BTW-tarief (21%) en het verlaagde BTW-tarief (6%) vervalt. In plaats daarvan veronderstellen we dat vanaf 2014 een uniform BTW-tarief van 16% wordt ingevoerd.³² In het *vierde scenario* verhogen we het huidige BTW-tarief per 1 januari 2014 van 6% naar 21%. Nogmaals zij benadrukt dat de vier scenario's en de bijbehorende resultaten een tentatief karakter hebben.

---

³⁰ Centraal Planbureau, *Kerngegevens 2010-2013 voor de concept-MEV 2013* (augustus 2012). Het CPB voorspelt voor 2012 een daling van de koopkracht van 1¼%. Voor 2013 voorspelt het CPB een daling van ¾%.

³¹ De recente koopkrachtraming bestrijkt de periode 2012-2013. De op 27 augustus 2012 verschenen doorrekening van de partijprogramma's door het Centraal Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving (*Keuzes in Kaart 2013-2017*) leidt voor de meeste partijprogramma's tot een negatievere koopkrachtontwikkeling (zie blz. 18) dan de 0,5% waar wij in de scenario's van uitgaan.

³² Dit percentage berust op de veronderstelling dat oorspronkelijk een derde van de bestedingen tegen het verlaagde BTW-tarief wordt belast en tweederde tegen het normale BTW-tarief.

15 PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BIOSCOOPBEZOEK

15.1 Modelspecificatie en schattingsmethode

Het model waarmee we de ontwikkeling van het aantal bioscoopbezoeken verklaren, berust evenals de modellen voor het museumbezoek en het podiumkunstbezoek op de micro-economische theorie van het consumentengedrag. Het model voor het bioscoopbezoek bevat de volgende determinanten:

- de toegangsprijs;
- de prijs van substituten, benaderd via de prijsindex van cultuur en recreatie;
- het beschikbare inkomen;
- het aantal bioscoopbezoeken in het voorgaande jaar ('gewoontevorming');
- de opkomst van de videospeler.

De toegangsprijs, de prijs van substituten en het beschikbare inkomen worden op dezelfde wijze als in de voorgaande hoofdstukken met de consumentenprijsindex (CPI) gecorrigeerd voor inflatie. Daardoor heeft het model betrekking op de effecten van *reële* veranderingen in de prijzen en de inkomens. Het aantal bezoeken en het beschikbare inkomen worden gecorrigeerd voor de bevolkingsgroei. Er vindt ten slotte de gebruikelijke logaritmische transformatie van de variabelen plaats. Daardoor kunnen de geschatte coëfficiënten direct als *elasticiteiten* worden geïnterpreteerd. De opkomst van de videospeler heeft in het eerste deel van de schattingsperiode een grote invloed uitgeoefend op het bioscoopbezoek (Cameron 1988; Goudriaan 1990). Daarom is deze variabele als aanvullende variabele in het model opgenomen. In de modelspecificatie wordt geen rekening gehouden met de aanwezigheid van blockbusters in bepaalde jaren.³³ Het model wordt geschat met de gewone kleinste kwadratenmethode (OLS). Voor de bioscopen beschikken we alleen over geaggregeerde gegevens. Daarom vindt de schatting plaats voor alle bioscopen samen.

---

³³ Het effect van de blockbusters op de schattingsresultaten wordt afgezwakt door de logaritmische transformatie.

15.2 Schattingsresultaten

Tabel 15.1 toont de schattingsresultaten voor het bioscoopbezoek. De prijselasticiteit van het bioscoopbezoek bedraagt op korte termijn -0,89. Dit betekent dat een (reële) prijsstijging van 1% op korte termijn resulteert in een daling van het aantal bezoeken met 0,89%. Hogere toegangsprijzen leiden dus tot minder bezoek, maar op korte termijn wel tot licht hogere recettes. De geactualiseerde waarde van de prijselasticiteit is wat hoger dan de resultaten van eerdere schattingen voor Nederland. Deze leverden een prijselasticiteit -0,58 à -0,62 op (Goudriaan 1990; Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008).

Tabel 15.1: *Econometrisch model van het bioscoopbezoek, 1973-2011*

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Constante	-0,76 (-2,29)
Toegangsprijs bioscopen	-0,89 (-5,03)
Prijs van substituten	1,61 (5,81)
Bezoek _{t-1} ('gewoontevorming')	0,46 (5,54)
Beschikbare inkomen	0,89 (5,28)
Opkomst van de videospeler	-0,19 (-5,72)
Verklaarde variantie (R ²)	0,96

a De variabelen zijn logaritmisches getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

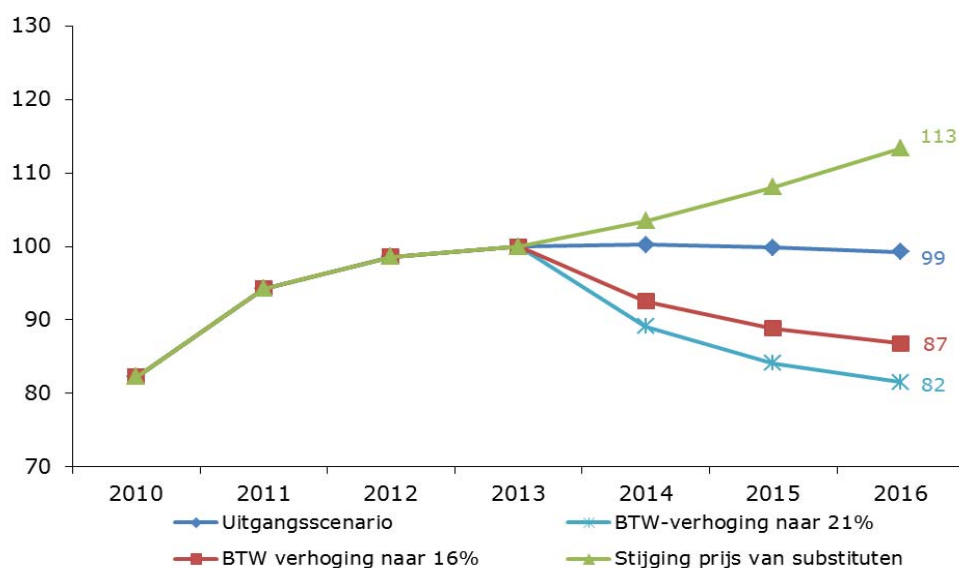
Een negatieve prijselasticiteit betekent niet per definitie dat een stijging van de prijs leidt tot een daling van het aantal bezoeken, omdat het aantal bezoeken immers afhankelijk is van meer factoren dan alleen toegangsprijzen. Het bioscoopbezoek is bijvoorbeeld sterk gevoelig voor de prijs van andere vrijetijdsactiviteiten. Dit komt onder meer tot uiting in een grote gevoeligheid van het bioscoopbezoek voor de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten). Als de prijs van substituten (reëel) met 1% stijgt, neemt het aantal bioscoopbezoeken met 1,61% toe. Omgekeerd leidt een daling van de prijs van substituten met 1% tot een afname van het aantal bioscoopbezoeken met 1,61%. Dat betekent dat

bioscopen in hun prijsbeleid nadrukkelijk rekening moeten houden met de prijsstelling van andere vrijetijdsactiviteiten en met de opkomst van nieuwe substituten, zoals downloads van internet en video on demand. De inkomenselasticiteit bedraagt op korte termijn 0,89. Als het (reëel) beschikbare inkomen met 1% toeneemt (afneemt), stijgt (daalt) het bezoek aan bioscopen met 0,89%. Het bioscoopbezoek wordt mede beïnvloed door gewoontevorming. Dat blijkt uit de bijdrage van het bioscoopbezoek in het voorgaande jaar aan de verklaring van het bioscoopbezoek in jaar t.

15.3 Simulaties

Met het ontwikkelde model uit de voorgaande paragraaf is het mogelijk om *tentatieve* simulaties uit te voeren voor de jaren na 2011. We tonen in deze simulaties een verwachting van de ontwikkeling van het bezoek voor verschillende toekomstscenario's. De opzet en de uitgangspunten van deze simulaties zijn besproken in paragraaf 14.4. In het uitgangsscenario nemen we aan dat de ontwikkeling van de toegangsprijs van bioscopen en de prijs van substituten gelijk is aan de ontwikkeling van de inflatie. Dit betekent dat de reële prijzen van bioscoopbezoek of de substituten gelijk blijven. De ontwikkeling van het inkomen stellen we gelijk aan de aangepaste CPB-raming van de koopkrachtontwikkeling.

Figuur 15.1: Toekomstsimulatie voor het bioscoopbezoek, 2010-2016^a

a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

Figuur 15.1 toont de toekomstsimulatie voor het bioscoopbezoek voor de jaren 2010-2016. De donkerblauwe lijn geeft de ontwikkeling volgens het uitgangsscenario weer. We zien een stijgend aantal bezoeken tussen 2011 en 2013; in 2013 ligt het aantal bezoeken 6% hoger dan in 2011. Tussen 2013 en 2016 daalt het aantal bezoeken onder invloed van de koopkrachtontwikkeling met 1%.

In de overige drie scenario's veranderen we steeds een van de bepalende factoren van het aantal bioscoopbezoeken. De ontwikkeling van de overige factoren blijft gelijk aan de ontwikkeling in het uitgangsscenario. Het *tweede* scenario veronderstelt dat de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten tussen 2014 en 2016 net zo sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar (gemiddeld 1,4% per jaar, groene lijn). In dit scenario stijgt het aantal bioscoopbezoeken aanzienlijk sterker dan in het uitgangsscenario. In 2014 is het aantal bezoeken bij een stijgende prijs van substituten 3% hoger dan bij een gelijkblijvende (reële) prijs van substituten. In 2016 loopt dit verschil op tot maar liefst 13%.

In *het derde* scenario nemen we aan dat het onderscheid tussen het normale BTW-tarief (21%) en het verlaagde BTW-tarief (6%) vervalt. In plaats daarvan veronderstellen we dat per 1 januari 2014 een uniform BTW-tarief van 16% wordt ingevoerd (rode lijn). Uiteraard zien we dan dat de voorspellingen voor 2012 en 2013 gelijk zijn aan het uitgangsscenario. Het aantal bezoeken daalt echter sterk tussen 2013 en 2016. Eind 2016 ligt het aantal bezoeken 13% lager dan in 2013 en 12% lager dan in het uitgangsscenario voor 2016.

In het *vierde scenario* verhogen we het huidige BTW-tarief per 1 januari 2014 van 6% naar 21%. Dit is de lichtblauwe lijn in figuur 15.1. De voorspellingen voor 2012 en 2013 zijn gelijk aan het uitgangsscenario, maar het aantal bezoeken daalt vanaf 2014 aanzienlijk. In 2014 bedraagt het verschil met het uitgangsscenario 11%, maar in 2016 is dit verschil al opgelopen tot 17%. Door deze BTW-verhoging is het verwachte aantal bezoeken in 2016 niet slechts 1% lager dan in 2013, zoals in het uitgangsscenario, maar 18% lager.

16 PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET MUSEUMBEZOEK

16.1 Inleiding

In dit hoofdstuk schatten we modellen voor het museumbezoek. De schattingen hebben zowel betrekking op alle musea op geaggregeerd niveau (bron: CBS, 1984-2009) als op de individuele rijksmusea (bron: ministerie van OCW, 2005-2011). We berekenen zowel voor alle musea samen als de voor de afzonderlijke rijksmusea de prijs- en inkomensgevoeligheid van het bezoek. Daarnaast rekenen we enkele toekomstscenario's door voor de rijksmusea.

16.2 Modelspecificatie en schattingsmethode alle musea

Het model voor de verklaring van de ontwikkeling van het aantal museumbezoeken berust op de eerder besproken micro-economische theorie van het consumentengedrag. De volgende determinanten figureren in het model van het bezoek aan alle musea samen:

- de toegangsprijs;
- de prijs van substituten, benaderd via de prijsindex van cultuur en recreatie;
- het beschikbare inkomen;
- het aantal museumbezoeken in het voorgaande jaar ('gewoontevorming').

Alle in geld uitgedrukte variabelen - de toegangsprijzen, de prijs van substituten en het beschikbare inkomen - worden gecorrigeerd voor inflatie. Op deze manier bekijken we de *reële* veranderingen. Verder worden het aantal museumbezoeken en het beschikbare inkomen gedeeld door de *bevolkingsomvang*. Op deze wijze houden we bij de verklaring van het aantal museumbezoeken rekening met de bevolkingsgroei. Het model verklaart dus de ontwikkeling van het aantal museumbezoeken per hoofd van de bevolking.

Alle variabelen worden logaritmisches getransformeerd, zodat de geschatte coëfficiënten (met uitzondering van de constante term) direct als elasticiteiten kunnen worden geïnterpreteerd. In de modelspecificatie wordt niet

specifiek rekening gehouden met het effect van bijzondere, grote tentoonstellingen ('blockbusters').³⁴ In vrijwel alle jaren worden wel bijzondere tentoonstellingen gehouden. De prijzen van de bijkomende kosten van een museumbezoek (reis- en consumptiekosten) zijn noodgedwongen niet in het model opgenomen, omdat het CBS hierover slechts vijfjaarlijks rapporteert. Op basis van de informatie over de kosten van dagtochten naar musea kan worden afgeleid dat deze prijzen in de periode 1995-2007 sterker zijn gestegen dan de toegangsprijzen.³⁵ Het model voor het museumbezoek wordt geschat met de gewone kleinste kwadratenmethode (OLS).

Doordat de museumstatistiek van het CBS na 1997 slechts tweejaarlijks verschijnt, berusten de waarnemingen voor de even jaren in de periode 1997-2009 op interpolatie. De modelschattingen hebben betrekking op de periode 1984-2009. Actuele CBS-gegevens zijn nog niet beschikbaar.

16.3 Schattingsresultaten voor alle musea

Tabel 16.1 geeft de schattingsresultaten voor het museumbezoek weer. Deze hebben betrekking op alle musea samen. De prijselasticiteit van het museumbezoek bedraagt op de korte termijn $-0,17$. Dit houdt in dat een (reële) prijsstijging met 1% leidt tot een daling van het bezoek met 0,17% ('vraaguitval'). Dat betekent dat het museumbezoek op korte termijn relatief *prijsinelastisch* is, waardoor hogere toegangsprijzen tot hogere entreeopbrengsten leiden. Musea kennen traditioneel de geringste prijselasticiteit binnen de cultuursector. Dat komt doordat de kosten van de toegangsgelden doorgaans maar een beperkt deel van de kosten van een museumbezoek uitmaken (krap 25%) naast reiskosten, consumpties en andere bijkomende kosten.³⁶ Dat geldt in versterkte mate voor de buitenlandse bezoekers voor wie de hoogte van de toegangsprijzen nauwelijks een beperkende factor vormt.

Het huidige museumbezoek wordt voor een deel verklaard door het museumbezoek in het recente verleden, omdat (potentiële) museumbezoekers

---

³⁴ Dit effect komt alleen indirect tot uiting via de verhoogde toegangsprijzen voor deze tentoonstellingen. De ervaring leert dat het tentoonstellingsbezoek weinig gevoelig is voor de hoogte van de toegangsprijzen.

³⁵ Dat kan ertoe leiden dat de prijselasticiteit van het museumbezoek licht wordt overschat, omdat het negatieve effect van de prijs van de bijkomende kosten op het aantal museumbezoeken in de schattingsresultaten vermoedelijk neerslaat bij de effecten van verhogingen van toegangsprijzen.

³⁶ In 2006/2007 besteden huishoudens bij een dagtocht naar een museum gemiddeld € 18,23 per persoon. Daarvan wordt gemiddeld € 4,47 per persoon (= 24,5%) aan entreegelden besteed (Bron: CBS, *Statline*).

vanwege hun gewoontevorming met vertraging reageren op veranderende prijzen en inkomens. Op lange termijn is de prijselasticiteit daardoor groter dan op korte termijn. Dat komt doordat een prijsstijging in een bepaald jaar leidt tot een lichte bezoekdaling, die via de gewoontevorming in het volgende jaar tot een aanvullende bezoekdaling leidt.

Tabel 16.1: *Econometrisch model van het museumbezoek, 1984-2009*

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Constante	0,83 (0,96)
Toegangsprijs musea	-0,17 (-2,16)
Prijs van substituten	0,39 (2,02)
Bezoek _{t-1} ('gewoontevorming')	0,84 (10,25)
Beschikbare inkomen	0,13 (0,72)
Verklaarde variantie (R ²)	0,85

a De variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

De bescheiden waarde van de hier geschatte prijselasticiteit spoort met de resultaten van eerder Nederlands onderzoek (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof, 2008), waar een prijselasticiteit van -0,18 voor alle musea werd gevonden. Musea concurreren met andere vrijetijdsactiviteiten. Dit komt onder meer tot uiting in een grote gevoeligheid van het museumbezoek voor de prijs van substituten. Als de prijs van substituten met 1% daalt, neemt het aantal museumbezoeken met 0,39% af. Dat betekent dat musea in hun prijsbeleid rekening moeten houden met de prijsstelling van andere concurrerende vrijetijdsactiviteiten. De invloed van het beschikbare inkomen op het aantal museumbezoeken is op korte termijn relatief beperkt (een inkomenselasticiteit van 0,13). Het inkomenseffect is statistisch niet significant. Ook dit is in overeenstemming met de resultaten van eerder onderzoek.

16.4 Modelspecificatie en schattingsmethode voor de rijks-ge subsidieerde musea

Het model waarmee we de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan rijksmusea verklaren is op de meeste punten vergelijkbaar met het model voor alle musea samen. Het grootste verschil is dat we voor de rijksmusea beschikken over gegevens op het niveau van *individuele* musea. Hierdoor kunnen we niet alleen kijken naar variatie in de tijd, maar ook naar variatie tussen musea. Het model wordt geschat op basis van een tijdreeks van dwarsdoorsnedegegevens van de rijksmusea in de periode 2005-2011 (panel data). Bij de schattingen nemen we alleen de musea in beschouwing die alle jaren in het panel zijn vertegenwoordigd en die in ieder jaar minimaal 100.000 bezoeken hebben gehad. Daardoor beschikken we over een gegevensbestand dat in de tijd consistent is, zodat stabiele model-schattingen mogen worden verwacht. Gegeven de structuur van de gegevens - een tijdreeks van dwarsdoorsnedegegevens - berust het model op panel data schattingen met fixed effects. Dat betekent dat voor *elk* rijksmuseum een afzonderlijke constante term ('fixed effect') wordt geschat om rekening te houden met specifieke (omgevings)factoren per museum.

Het model bevat de volgende determinanten:

- fixed effects voor de afzonderlijke musea;
- de toegangsprijs;
- de prijs van substituten, benaderd via de prijsindex van cultuur en recreatie;
- het beschikbare inkomen;

Het aantal museumbezoeken in het voorgaande jaar (gewoontevorming) komt tot uiting in de zogenaamde fixed effects. Evenals bij het model voor alle musea samen kijken we naar reële *veranderingen* en worden de variabelen logaritmisch getransformeerd.

16.5 Schattingsresultaten voor de rijksmusea

Tabel 16.2 geeft de schattingsresultaten voor het bezoek aan rijksmusea weer. De prijselasticiteit van het bezoek aan de rijksmusea bedraagt -0,27. Dit is iets hoger dan de gevonden prijselasticiteit voor alle musea samen. Het verschil is echter niet zodanig groot dat we kunnen stellen dat er sprake is van een statistisch significant hogere prijselasticiteit van rijksmusea. Wel kunnen we ook voor de rijksmusea stellen dat het museumbezoek relatief prijsinelastisch is vergeleken met andere delen van de

cultuursector, doordat de kosten van de toegangsgelden doorgaans maar een beperkt deel van de kosten van een museumbezoek uitmaken (krap 25%), naast reiskosten, consumpties en andere bijkomende kosten. De hier berekende waarde van de prijselasticiteit van het bezoek aan de rijksmusea is hoger dan in eerdere onderzoeken voor de rijksmusea (Goudriaan 1984 en 1990), waar een prijselasticiteit van -0,11 à -0,14 werd gevonden.

Tabel 16.2: Econometrisch model van het bezoek aan rijksmusea, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Toegangsprijs musea	-0,27 (-2,77)
Prijs van substituten	1,41 (3,27)
Beschikbare inkomen	1,00 ^b
Verklaarde variantie (R ²)	0,85

a De variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

b De schatting van de inkomenselasticiteit stuit op problemen. Dat vloeit grotendeels voort uit de gehanteerde schattingsmethode. Doordat we ons richten op veranderingen in de tijd, zijn de inkomensveranderingen voor alle musea in een jaar hetzelfde. Dat maakt het (vrijwel) onmogelijk om het effect van inkomensveranderingen op het aantal bezoeken direct te schatten. Daarom hanteren we een 'geprikte' waarde voor de inkomenselasticiteit. Deze is gelijk gesteld aan 1. Overigens veranderen de geschatte prijselasticiteiten niet wezenlijk als we de inkomenselasticiteit op 0,5 of 1,5 'prikken'.

Bron: APE

Musea concurreren met andere vrijetijdsactiviteiten. Dit komt onder meer tot uiting in een grote gevoeligheid van het museumbezoek voor de prijs van substituten. Als de prijs van substituten met 1% daalt, neemt het aantal bezoeken aan rijksmusea met 1,41% af. Dat betekent dat rijksmusea in hun prijsbeleid nadrukkelijk rekening moeten houden met de prijsstelling van andere concurrerende vrijetijdsactiviteiten. Dit geldt sterker voor rijksmusea dan voor de andere musea.

16.6 Simulaties

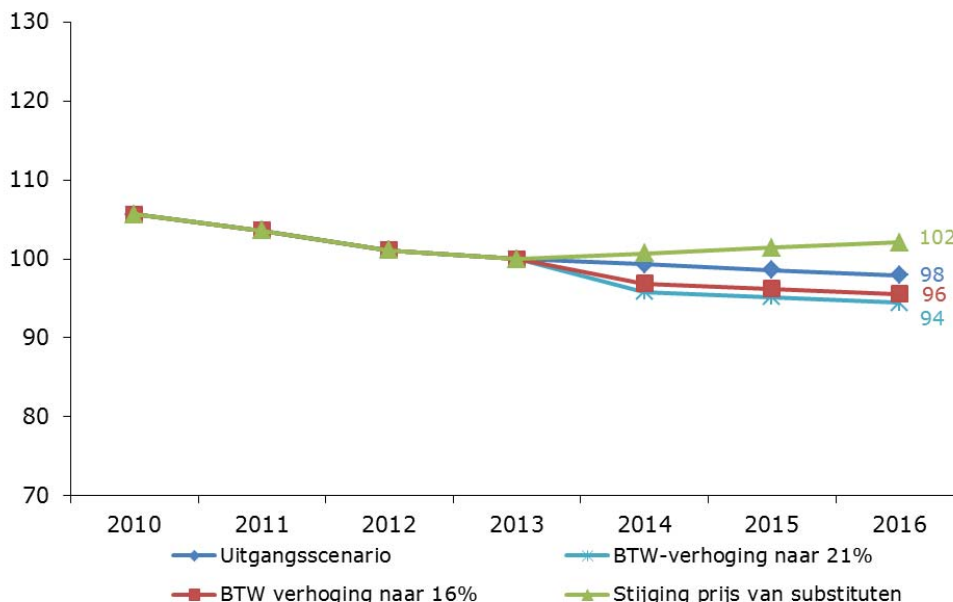
Met het geschatte model uit de voorgaande paragraaf is het mogelijk om *tentatieve* simulaties voor de rijksmusea uit te voeren voor de jaren na

2011. Voor alle musea samen kunnen we geen simulaties uitvoeren omdat we in dat geval slechts de beschikking hebben over data tot en met 2009.

We tonen in de simulaties de verwachte ontwikkeling van het bezoek aan rijksmusea voor verschillende toekomstscenario's. Deze zijn gelijk aan de eerder voor de bioscopen gepresenteerde scenario's. In het uitgangsscenario nemen we aan dat de ontwikkeling van de toegangsprijs van rijksmusea en de prijs van substituten gelijk is aan de ontwikkeling van de inflatie. Dit betekent dat de reële prijzen van het bezoek aan rijksmusea of van de substituten gelijk blijven. De ontwikkeling van het inkomen stellen we gelijk aan de aangepaste CPB-raming van de koopkrachtontwikkeling (zie paragraaf 14.4). We houden bij de doorrekening van de scenario's geen rekening met heropening van een aantal (grote) musea, zoals het Stedelijk Museum en het Rijksmuseum in 2012 en 2013.

Figuur 16.1 toont de toekomstsimulatie voor het bezoek aan de rijksmusea in de jaren 2010-2016. De donkerblauwe lijn geeft de ontwikkeling in het uitgangsscenario weer. We zien een dalend aantal bezoeken tussen 2011 en 2013. Ook tussen 2013 en 2016 is de verwachting dat het aantal bezoeken een dalende trend volgt vanwege de koopkrachtontwikkeling.

Figuur 16.1: Toekomstsimulatie 2010-2016 voor het bezoek aan de rijksmusea^a

a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

In de overige drie scenario's veranderen we steeds één van de bepalende factoren van het aantal bezoeken aan rijksmusea. De ontwikkeling van de overige factoren blijft gelijk aan de ontwikkeling in het uitgangsscenario. In het *tweede* scenario nemen we aan dat de prijs van substituten tussen 2014 en 2016 net zo sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar (gemiddeld 1,4% per jaar, groene lijn). In dit scenario stijgt het aantal bezoeken aan rijksmusea vanaf 2014. In 2016 ligt het niveau van het aantal bezoeken 4% hoger dan in het uitgangsscenario. In het *derde* scenario nemen we aan dat een uniform BTW-tarief van 6% wordt ingevoerd (rode lijn). Het verschil met het uitgangsscenario bedraagt 2% in 2016. In het *vierde* scenario wordt het huidige BTW-tarief per 1 januari 2014 verhoogd van 6% naar 21% (lichtblauwe lijn). We zien dat het bezoek in 2014 in dat geval lager is dan in het uitgangsscenario. In 2016 ligt het aantal bezoeken door de BTW-verhoging 4% lager dan in het uitgangsscenario.

17 PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BEZOEK AAN PODIUMKUNSTEN

17.1 Inleiding

In dit hoofdstuk schatten we prijs- en inkomenselasticiteiten voor het bezoek aan podiumkunsten. We doen dit in afzonderlijke analyses voor de VSCD-podia, de VNPF-poppodia, de vrije theaterproducenten (VVTP-leden), de BIS-instellingen voor podiumkunsten en de FPK-instellingen voor podiumkunsten. In paragraaf 17.2 behandelen we de specificatie en de schattingsmethode van de modellen. In de daarna volgende paragrafen geven we de uitkomsten van de schattingen van de afzonderlijke deelsectoren c.q. genres. Ten slotte rekenen we voor iedere deelsector een aantal globale toekomstscenario's door.

17.2 Modelspecificatie en schattingsmethode voor de podiumkunsten

De modellen voor de verklaring van de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de podiumkunsten berusten evenals de modellen voor het bioscoopbezoek en het museumbezoek op de micro-economische theorie van het consumentengedrag. De gehanteerde modellen komen voor een belangrijk deel overeen met de voorgaande modellen en bevatten de volgende determinanten:

- fixed effects voor de afzonderlijke instellingen;
- de toegangsprijs;
- de prijs van substituten, benaderd via de prijsindex van cultuur en recreatie;
- het beschikbare inkomen.

De toegangsprijzen, de prijs van substituten en het beschikbare inkomen worden op dezelfde manier als bij de bioscopen en musea met de consumentenprijsindex (CPI) gecorrigeerd voor inflatie. Daardoor hebben de modellen betrekking op de effecten van *reële veranderingen* in de prijzen en de inkomens. Het aantal bezoeken en het beschikbare inkomen worden gedeeld door de bevolkingsomvang, zodat rekening wordt gehouden met de bevolkingsgroei. Ten slotte voeren we een logaritmische transformatie

uit van alle variabelen, zodat de geschatte coëfficiënten direct als elasticiteiten kunnen worden geïnterpreteerd.

Voor de verschillende vormen van podiumkunst beschikken we over een korte tijdreeks van waarnemingen (de periode 2005-2011). Deze is te kort om een model te schatten dat alleen op geaggregeerde gegevens per deelsector berust. Daarom maken we bij de modelschatting gebruik van het feit dat we beschikken over de gegevens van *individuele podia of instellingen* in de tijd. De modellen worden geschat op basis van een tijdreeks van dwarsdoorsnedegegevens van alle podia of instellingen in de periode 2005-2011 (panel data). Bij de schattingen nemen we alleen de podia en instellingen in beschouwing die *alle* jaren in het panel zijn vertegenwoordigd. Daardoor beschikken we over een gegevensbestand dat in de tijd consistent is, zodat stabiele modelschattingen mogen worden verwacht. Gegeven de structuur van de gegevens – een tijdreeks van dwarsdoorsnedegegevens – berusten de modellen op panel data schattingen met fixed effects. Dat betekent dat voor *elk* podium c.q. iedere instelling een afzonderlijke constante term ('fixed effect') wordt geschat om rekening te houden met specifieke (omgevings)factoren per podium of instellingen. Daarin is het effect van gewoontevorming verdisconteerd. We gebruiken dus voor iedere deelsector een vergelijkbare schattingsmethode, maar we schatten wel voor iedere deelsector een afzonderlijk model op basis van de gegevens van de betreffende deelsector.

17.3 Schattingsresultaten voor de VSCD-podia

17.3.1 Eerste resultaten

Tabel 17.1 brengt de resultaten van de modelschattingen voor het bezoek aan de VSCD-podia in beeld. De prijselasticiteit van de VSCD-podia bedraagt $-0,32$: een reële prijsstijging met 1% heeft een daling van het aantal bezoeken met 0,32% tot gevolg. Dat betekent dat het bezoek aan de VSCD-podia relatief prijsinelastisch is. Dat laatste komt mede doordat reële verlagingen van de toegangsprijzen niet hebben geleid tot meer bezoek (zie ook hoofdstuk 6). Hogere toegangsprijzen leiden tot hogere recettes. De geschatte waarde van de prijselasticiteit komt overeen met eerdere onderzoeksresultaten voor de VSCD-podia (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008).

Tabel 17.1: Econometrisch model van het bezoek aan de VSCD-podia, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Toegangsprijs VSCD-podia	-0,32 (-8,67)
Prijs van substituten	0,32 (8,67)
Beschikbare inkomen	1,57 (4,09)
Verklaarde variantie (R ²)	0,96

a Exclusief de fixed effects per podium. De overige variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

De podia concurreren met andere vrijetijdsactiviteiten. Daardoor is het bezoek aan de VSCD-podia gevoelig voor de prijsontwikkeling van de substituten. De waarde van de prijselasticiteit van substituten (alle andere culturele en recreatieve activiteiten) bedraagt 0,32. Als de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten reëel met 1% afneemt (toeneemt), daalt (stijgt) het aantal bezoeken aan de VSCD-podia met 0,32%. Het beschikbare inkomen oefent op korte termijn een sterke invloed uit op het aantal bezoeken aan de VSCD-podia. De inkomenselasticiteit bedraagt 1,57. Bij een reële inkomensstijging met 1% neemt het aantal bezoeken aan de VSCD-podia met 1,57% toe.

17.3.2 Vergelijking podia in gemeenten met hoge en lage inkomens

We kunnen aan de gebruikte gegevens van de VSCD-podia extra gegevens op gemeenteniveau koppelen. Een voorbeeld hiervan is het percentage huishoudens met een laag inkomen per gemeente. Op deze manier kunnen we een vergelijking maken van de prijselasticiteit in gemeenten met relatief veel huishoudens met een laag inkomen en gemeenten met die in gemeenten met relatief weinig huishoudens met een laag inkomen.

Tabel 17.2 bevat de uitkomsten van de schattingen voor alle VSCD-podia, de podia in gemeenten met relatief veel lage inkomens en de podia in gemeenten met relatief weinig lage inkomens. De prijselasticiteit van de VSCD-podia blijkt lager in gemeenten met relatief veel lage inkomens. Als de toegangsprijs van een podium in een gemeente met veel lage inkomens met 1% wordt *verhoogd*, daalt het aantal bezoeken met 0,24%. In gemeenten met weinig lage inkomens is dat een daling van 0,43%. Daar-

naast zien we dat de invloed van *veranderingen* in het beschikbare inkomen in gemeenten met weinig lage inkomens groter is dan in gemeenten met veel lage inkomens; het *niveau* van het aantal bezoeken per inwoner is in gemeenten met weinig lage inkomens echter wel twee keer zo hoog als in gemeenten met veel lage inkomens. Dat mensen met een relatief lager inkomen minder sterk reageren op een prijsverandering lijkt op het eerste gezicht tegenstrijdig. De reden is dat de groep van mensen met een laag inkomen die weleens een VSCD-podium bezoeken, verschilt van de groep bezoekers van een VSCD-podium met een hoog inkomen. Aangezien onder mensen met een laag inkomen relatief weinig mensen een VSCD-podium bezoeken, betreft het hier vaker de 'echte liefhebbers' van podiumkunsten. Het bezoek aan podiumkunsten is immers minder gebruikelijk voor mensen met lage inkomens, maar als ze komen, zijn het de echte liefhebbers. Dit effect is blijkbaar groter dan bij mensen met een hoger inkomen; vandaar dat de laatste groep sterker reageert op veranderingen in de prijzen en de inkomens.

Tabel 17.2: Econometrisch model van het bezoek aan de VSCD-podia, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënt alle podia ^a	Coëfficiënt podia veel lage inkomens	Coëfficiënt podia weinig lage inkomens
Toegangsprijs VSCD-podia	-0,32 (-8,67)	-0,24 (-2,14)	-0,43 (-8,74)
Prijs van substituten	0,32 (8,67)	0,24 (2,14)	0,43 (8,74)
Beschikbare inkomen	1,57 (4,09)	0,23 (0,12)	2,01 (5,35)
Verklaarde variantie (R ²)	0,96	0,94	0,97

a Exclusief de fixed effects per podium. De overige variabelen zijn logaritmisches getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

17.4 Schattingsresultaten voor de VNPF-poppodia

Tabel 17.3 brengt de schattingsresultaten van het model voor het bezoek aan de VNPF-poppodia in beeld. De prijselasticiteit van het bezoek aan de poppodia bedraagt -0,36: een reële prijsstijging met 1% heeft een daling van het aantal bezoeken met 0,36% tot gevolg. Dat betekent dat het bezoek aan de VNPF-poppodia net als het bezoek aan de VSCD-podia relatief

prijsinelastisch is. Hogere toegangsprijzen leiden op korte termijn tot hogere recettes. De schattingsresultaten sporen met de analyses van de VNPF-poppodia uit hoofdstuk 7, waar werd geconcludeerd dat de sterke stijging van de toegangsprijzen maar een beperkte invloed heeft uitgeoefend op de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VNPF-poppodia.

Tabel 17.3: Econometrisch model van het bezoek aan de VNPF-poppodia, 2005-2010

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Toegangsprijs VNPF-poppodia	-0,36 (-6,27)
Prijs van substituten	0,36 (6,27)
Beschikbare inkomen	0,52 (0,88)
Verklaarde variantie (R ²)	0,97

a Exclusief de fixed effects per podium. De overige variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

De poppodia concurreren ook met andere vrijetijdsactiviteiten. Daardoor is het bezoek aan de poppodia van de VNPF gevoelig voor de prijsontwikkeling van de substituten. De waarde van de prijselasticiteit van substituten (alle andere culturele en recreatieve activiteiten) bedraagt 0,36. Als de prijs van andere vormen van cultuur en recreatie reëel met 1% afneemt (toeneemt), daalt (stijgt) het aantal bezoeken aan de poppodia met 0,36%. Het beschikbare inkomen oefent op korte termijn geen duidelijke invloed uit op het bezoek aan de poppodia. De inkomenselasticiteit bedraagt 0,52, maar heeft geen statistisch significant effect op het bezoek aan de poppodia. Dit betekent dat niet betrouwbaar kan worden vastgesteld dat het inkomen een effect heeft op het bezoek aan poppodia. Dit zou kunnen komen doordat het aantal geselecteerde poppodia relatief beperkt is. Daardoor is het lastiger significante verbanden vast te stellen.

17.5 Schattingsresultaten voor vrije theaterproducenten

Tabel 17.4 brengt de schattingsresultaten van het model voor het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten in beeld. De prijselasticiteit van de vrije theaterproducenten bedraagt op korte termijn

-0,72: een reële prijsstijging met 1% heeft een daling van het aantal bezoeken met 0,72% tot gevolg.³⁷ Dat betekent dat het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten ten opzichte van de poppodia en de VSCD-podia op korte termijn relatief prijselastisch is. Omdat de prijselasticiteit onder de -1 blijft, geldt wel dat hogere toegangsprijzen leiden tot licht hogere entreeopbrengsten. De waarde van de prijselasticiteit is iets lager dan in eerder onderzoek; Goudriaan (2010) vond een prijselasticiteit van -1,09. De geringere prijselasticiteit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat het aantal bezoeken de laatste jaren - ondanks een duidelijke daling van de reële toegangsprijzen - is afgenomen.

Tabel 17.4: Econometrisch model van het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten, seizoen 2005/2006-2011/2012

Verklarende variabelen	Coëfficiënt ^a
Toegangsprijs vrije theaterproducenten	-0,72 (-3,87)
Prijs van substituten	0,72 (3,87)
Beschikbare inkomen	2,50
Verklaarde variantie (R ²)	0,97

a Exclusief de fixed effects per podium. De overige variabelen zijn logaritmisches getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

Bron: APE

De vrije theaterproducenten concurreren met andere vrijetijdsactiviteiten. Daardoor is het bezoek aan een voorstelling van de vrije theaterproducenten gevoelig voor de prijsontwikkeling van de substituten. De waarde van de prijselasticiteit van substituten (alle andere culturele en recreatieve activiteiten) bedraagt 0,72. Als de prijs van andere vormen van cultuur en recreatie reëel met 1% afneemt (toeneemt), daalt (stijgt) het aantal bezoeken aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten met 0,72%. Het bezoek aan de vrije theaterproducenten wordt sterk beïnvloed door de hoogte van het beschikbare inkomen. Omdat we alleen het beschikbare inkomen op nationaal niveau in de analyse kunnen betrekken en omdat de schatting berust op gegevens van slechts zeven theaterproducenten, heb-

³⁷ Bij de schattingen is geen rekening gehouden met het verhoogde BTW-tarief in het seizoen 2011-2012. Als dat wel was gedaan was de prijselasticiteit iets hoger uitgevallen.

ben we de inkomenselasticiteit 'geprikt' op 2,5. Dit is in overeenstemming met de resultaten eerder onderzoek (Goudriaan 2010); deze waarde valt bovendien binnen het 95%-betrouwbaarheidsinterval van de schatting zonder restricties.³⁸ Een inkomenselasticiteit van 2,5 betekent dat een stijging van het beschikbare inkomen met 1% leidt tot een 2,5% stijging van het bezoek bij de vrije theaterproducenten. De inkomenselasticiteit is voor de vrije theaterproducenten groter dan bij de VSCD- en VNPF-podia.

17.6 Schattingsresultaten voor de BIS-instellingen voor podiumkunst

In deze paragraaf presenteren we de schattingsresultaten voor de BIS-instellingen voor podiumkunst. We doen dat voor het totaal en voor de genres theater en muziek (inclusief opera en muziektheater). Tabel 17.5 brengt de schattingsresultaten van het model voor het totale bezoek aan BIS-instellingen voor podiumkunst in beeld. De prijselasticiteit van de BIS-instellingen bedraagt op korte termijn -0,57: een reële prijsstijging met 1% heeft een daling van het aantal bezoeken met 0,57% tot gevolg. Dit spoort met de resultaten van eerder onderzoek, waarin voor deze instellingen een prijselasticiteit van -0,55 werd gevonden (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008). De gevonden waarde van de prijselasticiteit betekent dat het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst relatief prijsinelastisch is. Hogere toegangsprijzen leiden op korte termijn tot hogere publieksinkomsten. De prijselasticiteit van de BIS-instellingen is hoger dan bij de VSCD- en VNPF-podia, maar lager dan bij de vrije theaterproducenten.

Evenals de VSCD- en de VNPF-podia concurreren de BIS-instellingen voor podiumkunst met andere vrijetijdsactiviteiten. Daardoor is het bezoek aan deze instellingen gevoelig voor de prijsontwikkeling van de substituten. De waarde van de prijselasticiteit van substituten (alle andere culturele en recreatieve activiteiten) bedraagt 2,15. Als de prijs van concurrerende vormen van cultuur en recreatie reëel met 1% afneemt (toeneemt), daalt (stijgt) het aantal bezoeken aan de BIS-instellingen voor podiumkunst met 2,15%. Dat betekent dat het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst sterk gevoelig is voor de prijsontwikkeling van concurrerende activiteiten.

---

³⁸ Een 'vrije' schatting levert een coëfficiënt van 5,71 op, maar de standaardfout bedraagt maar liefst 2,26.

Tabel 17.5: Econometrisch model van het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënten ^a
Toegangsprijs rijksgesubsidieerde podiumkunsten	-0,57 (-12,86)
Prijs van substituten	2,15 (4,63)
Beschikbare inkomen	1,00 ^b
Verklaarde variantie (R ²)	0,94

a Exclusief de fixed effects per podium. De overige variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

b De schatting van de inkomenselasticiteit stuit op problemen. Dat vloeit grotendeels voort uit de gehanteerde schattingsmethode. Doordat we ons richten op veranderingen in de tijd, zijn de inkomensveranderingen voor alle instellingen in een jaar hetzelfde. Dat maakt het (vrijwel) onmogelijk om het effect van inkomensveranderingen op het aantal bezoeken direct te schatten. Daarom hanteren we een 'geprikte' waarde voor de inkomenselasticiteit. Deze is gelijk gesteld aan 1. Overigens veranderen de prijselasticiteiten niet wezenlijk als we de inkomenselasticiteit op 0,5 of 1,5 'prikken'.

Bron: APE

Het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst kunnen we onderverdelen in genres. Aangezien we een redelijk aantal instellingen nodig hebben voor een goede schatting kunnen we de podiumkunsten alleen opsplitsen naar theater en muziek (ensembles, orkesten, opera en muziektheater).³⁹ Opera en muziektheater zijn om praktische redenen ondergebracht bij muziek. Qua hoogte van de toegangsprijzen en waarde van de prijselasticiteit komen ze goed overeen met de orkesten.

De resultaten van de schattingen voor de BIS-instellingen staan in tabel 17.6. Bij de BIS-instellingen is het bezoek aan muziek ongeveer tweemaal zo prijselastisch als het bezoek aan theater. De prijselasticiteit van theater (inclusief het Oerol Festival) is vergelijkbaar met de eerder gevonden prijselasticiteit van de VSCD-podia. De resultaten stemmen overeen met eerder onderzoek, waar een prijselasticiteit van -0,46 voor het rijksgesubsidieerde theater werd gevonden (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008). De prijselasticiteit van muziek spoort eveneens met eerdere resultaten.⁴⁰ Verder geldt dat vooral het bezoek aan muziekvoorstellingen sterk

³⁹ Voor de dansgezelschappen in de BIS beschikken we over te weinig waarnemingen. Daarom voegen we deze samen met de FPK-instellingen om in de volgende paragraaf de prijs- en inkomenselasticiteit van het bezoek aan dansvoorstellingen te kunnen bepalen.

⁴⁰ De resultaten zijn niet direct vergelijkbaar, omdat orkesten, en opera en muziektheater in de eerdere studie nog afzonderlijk konden worden onderscheiden.

beïnvloed wordt door de prijsontwikkeling van concurrerende activiteiten (substituten).

Tabel 17.6: Econometrisch model van het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst uitgesplitst naar totaal, theater en muziek (ensembles, orkesten, opera en muziektheater), 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënten voor het totaal ^a	Coëfficiënten voor theater ^a	Coëfficiënten voor muziek ^a
Toegangsprijs rijksgesubsidiëerde podiumkunsten	-0,57 (-12,86)	-0,39 (-4,82)	-0,80 (-14,00)
Prijs van substituten	2,15 (4,63)	0,62 (2,89)	2,83 (4,05)
Beschikbare inkomen	1,00 ^b	1,00 ^b	1,00 ^b
Verklaarde variantie (R ²)	0,94	0,92	0,95

a Exclusief de fixed effects per instelling. De overige variabelen zijn logaritmisches getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

b De schatting van de inkomenselasticiteit stuit op problemen. Dat vloeit grotendeels voort uit de gehanteerde schattingsmethode. Doordat we ons richten op veranderingen in de tijd, zijn de inkomensveranderingen voor alle instellingen in een jaar hetzelfde. Dat maakt het (vrijwel) onmogelijk om het effect van inkomensveranderingen op het aantal bezoeken direct te schatten. Daarom hanteren we een 'geprikte' waarde voor de inkomenselasticiteit. Deze is gelijk gesteld aan 1. Overigens veranderen de prijselasticiteiten niet wezenlijk als we de inkomenselasticiteit op 0,5 of 1,5 'prikken'.

Bron: APE

17.7 Schattingsresultaten voor de FPK-instellingen voor podiumkunst

In deze paragraaf brengen we de schattingsresultaten voor de FPK-instellingen voor podiumkunst in beeld. We doen dat voor het totaal, en voor de genres theater en muziek (inclusief opera en muziektheater), alsmede dans. Vanwege het beperkte aantal dansgezelschappen hebben we de BIS- en de FPK-instellingen voor dans samengevoegd. Tabel 17.7 brengt de schattingsresultaten van het model voor het totaal van FPK-instellingen voor podiumkunst in beeld. De prijselasticiteit van de FPK-instellingen bedraagt -0,45: een reële prijsstijging met 1% heeft een daling van het aantal bezoeken met 0,45% tot gevolg. Dat betekent dat het bezoek aan de FPK-instellingen voor podiumkunst relatief prijsinelastisch is. Hogere toegangsprijzen leiden op korte termijn tot hogere publieksinkomsten. De prijselasticiteit van de FPK-instellingen is lager dan die van de BIS-instellingen voor podiumkunst en de vrije theaterproducenten, maar hoger dan die van de VSCD- en de VNPF-podia.

Tabel 17.7: Econometrisch model van het totale bezoek aan de FPK-instellingen voor podiumkunst, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënten ^a
Toegangsprijs FPK-instellingen voor podiumkunst	-0,45 (-8,11)
Prijs van substituten	1,06 (1,71)
Beschikbare inkomen	1,00 ^b
Verklaarde variantie (R ²)	0,94

a Exclusief de fixed effects per instelling. De overige variabelen zijn logaritmisches getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

b De schatting van de inkomenselasticiteit stuit op problemen. Dat vloeit grotendeels voort uit de gehanteerde schattingsmethode. Doordat we ons richten op veranderingen in de tijd, zijn de inkomensveranderingen voor alle instellingen in een jaar hetzelfde. Dat maakt het (vrijwel) onmogelijk om het effect van inkomensveranderingen op het aantal bezoeken direct te schatten. Daarom hanteren we een 'geprikte' waarde voor de inkomenselasticiteit. Deze is gelijk gesteld aan 1. Overigens veranderen de prijselasticiteiten niet wezenlijk als we de inkomenselasticiteit op 0,5 of 1,5 'prikken'.

Bron: APE

Evenals de BIS-instellingen voor podiumkunst concurreren de FPK-instellingen met andere vrijetijdsactiviteiten. Daardoor is het bezoek aan de FPK-instellingen voor podiumkunst gevoelig voor de prijsontwikkeling van de substituten. De waarde van de prijselasticiteit van substituten (alle andere culturele en recreatieve activiteiten) bedraagt 1,06. Als de prijs van concurrerende vormen van cultuur en recreatie reëel met 1% afneemt (toeneemt), daalt (stijgt) het aantal bezoeken aan de FPK-instellingen voor podiumkunst met 1,06%.

Het bezoek aan de FPK-instellingen kunnen we eveneens onderverdelen in genres. Aangezien we een redelijk aantal instellingen nodig hebben voor een betrouwbare schatting, kunnen we de podiumkunsten alleen opsplitsen naar theater, muziek (ensembles, orkesten, opera en muziektheater) en dans. Omdat we evenals bij de rijksgesubsidieerde podiumkunsten onvoldoende dansinstellingen hebben om een schatting te kunnen maken, hebben we de BIS- en FPK-instellingen voor dans samengenomen. De schattingsresultaten worden gepresenteerd in tabel 17.8.

Het bezoek aan de FPK-instellingen voor muziek is bijna tweemaal zo prijselastisch als het bezoek aan de FPK-instellingen voor theater. Dit komt overeen met het patroon bij de BIS-instellingen. De prijselasticiteit van de theatergezelschappen is goed vergelijkbaar met de gevonden prijselasticiteit

teit van de VSCD-podia. De prijselasticiteit van dans bevindt zich qua grootte tussen de prijselasticiteit van theater en muziek in. De gevonden prijselasticiteiten zijn zowel voor theater, dans als voor de orkesten en opera vergelijkbaar met de resultaten van eerder onderzoek (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008).

Tabel 17.8: Econometrisch model van het bezoek aan de FPK-instellingen voor podiumkunst uitgesplitst naar totaal, theater, muziek (ensembles, orkesten, opera en muziektheater) en dans, 2005-2011

Verklarende variabelen	Coëfficiënten voor het totaal ^a	Coëfficiënten voor theater ^a	Coëfficiënten voor muziek ^a	Coëfficiënten voor dans ^{a c}
Toegangsprijs	-0,45 (-8,11)	-0,30 (-3,25)	-0,53 (-6,87)	-0,40 (-4,44)
Prijs van substituten	1,06 (1,71)	1,37 (1,36)	0,54 (0,64)	0,72 (0,76)
Beschikbare inkomen	1,00 ^b	1,00 ^b	1,00 ^b	1,00 ^b
Verklaarde variantie (R ²)	0,94	0,93	0,86	0,91

a Exclusief de fixed effects per instelling. De overige variabelen zijn logaritmisch getransformeerd. Tussen haakjes staan de t-waarden van de geschatte coëfficiënten.

b De schatting van de inkomenselasticiteit stuit op problemen. Dat vloeit grotendeels voort uit de gehanteerde schattingsmethode. Doordat we ons richten op veranderingen in de tijd, zijn de inkomensveranderingen voor alle instellingen in een jaar hetzelfde. Dat maakt het (vrijwel) onmogelijk om het effect van inkomensveranderingen op het aantal bezoeken direct te schatten. Daarom hanteren we een 'geprikte' waarde voor de inkomenselasticiteit. Deze is gelijk gesteld aan 1. Overigens veranderen de prijselasticiteiten niet wezenlijk als we de inkomenselasticiteit op 0,5 of 1,5 'prikken'.

c De schatting is gedaan voor zeven FPK-instellingen en twaalf BIS-instellingen.

Bron: APE

17.8 Simulaties voor de podiumkunsten

17.8.1 Inleiding

In deze paragraaf rekenen we de vier globale toekomstscenario's door voor de verschillende vormen van podiumkunsten. De vier scenario's zijn gelijk voor alle onderscheiden deelsectoren. Wel maken we steeds gebruik van het model dat we voor de betreffende deelsector geschat hebben. De gepresenteerde vooruitberekeningen hebben een *tentatief* karakter. In het uitgangsscenario nemen we aan dat de ontwikkeling van de toegangsprijs van de verschillende vormen van podiumkunsten en de prijs van substituten gelijk is aan de ontwikkeling van de inflatie. Dit betekent dat de reële

toegangsprijzen van bijvoorbeeld de VSCD-podia of die van de substituten gelijk blijven. De ontwikkeling van het beschikbaar inkomen stellen we gelijk aan de aangepaste CPB-raming van de koopkrachtontwikkeling (zie paragraaf 14.4). In de overige drie scenario's veranderen we steeds een van de bepalende factoren van het aantal bezoeken aan de podiumkunsten. De ontwikkeling van de overige factoren blijft gelijk aan de ontwikkeling in het uitgangsscenario. Het tweede scenario veronderstelt dat de prijs van substituten tussen 2014 en 2016 net zo sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar (gemiddeld 1,4% per jaar). In het derde scenario gaan we uit van de invoering van een uniform BTW-tarief op 1 januari 2014 van 16%. In het vierde scenario wordt het huidige verlaagde BTW-tarief per 1 januari 2014 verhoogd van 6% naar 21%.

Vanaf 2013 ontvangt een aanzienlijk deel van de gesubsidieerde BIS- en FPK-instellingen niet langer subsidie. Dit leidt tot een systeembreuk. Het wegvallen van deze instellingen biedt gelijktijdig nieuwe mogelijkheden voor de overblijvende en de nieuwe instellingen. Het is lastig en speculatief om het saldo van beide ontwikkelingen adequaat in de simulaties te verwerken. Daarom tonen wij voor de BIS- en de FPK-instellingen voor podiumkunst alleen scenario's vanaf 2013.

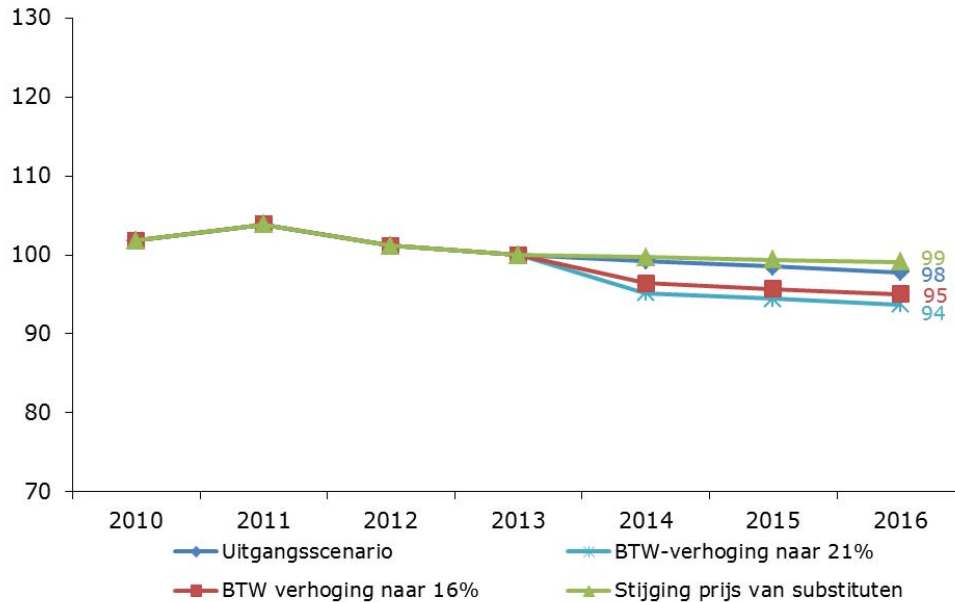
17.8.2 Toekomstsimulaties voor de VSCD-podia

In figuur 17.1 tonen we de tentatieve simulaties van de vier toekomstscenario's voor de VSCD-podia. De donkerblauwe lijn geeft het uitgangsscenario weer. In dit scenario daalt het aantal bezoeken aan de VSCD-podia tussen 2011 en 2013. Dit komt door de verwachte koopkrachtdaling. Vanaf 2013 blijft het aantal bezoeken dalen door de koopkrachtontwikkeling. In 2016 is het aantal bezoeken naar verwachting 2% lager dan in 2013. Als de prijs van substituten in de komende jaren even sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar zal het bezoek naar verwachting tussen 2013 en 2016 minder sterk dalen (groene lijn). In 2016 ligt het niveau van het bezoek aan VSCD-podia in dat geval 1% lager dan in 2013, maar 1% hoger dan in het uitgangsscenario. De invoering van een uniform BTW-tarief van 16% leidt tot een daling van het aantal bezoeken met 3% (rode lijn). Als het BTW-tarief in 2014 wordt verhoogd van 6% naar 21%, daalt het bezoek sterk. De 'prijsstijging' van ruim 14% leidt in 2014 tot 4% minder bezoeken dan in het uitgangsscenario.⁴¹

---

⁴¹ We nemen aan dat de verhoging van het BTW-tarief volledig wordt doorberekend aan de consument. Dit komt neer op een prijsstijging van 14% (= 1,21/1,06). Als de podia besluiten een kleiner deel van de BTW-verhoging door te berekenen aan de consument pakt de daling van het bezoek lager uit.

Figuur 17.1: Toekomstsimulatie 2010-2016 voor het bezoek aan de VSCD-podia^a

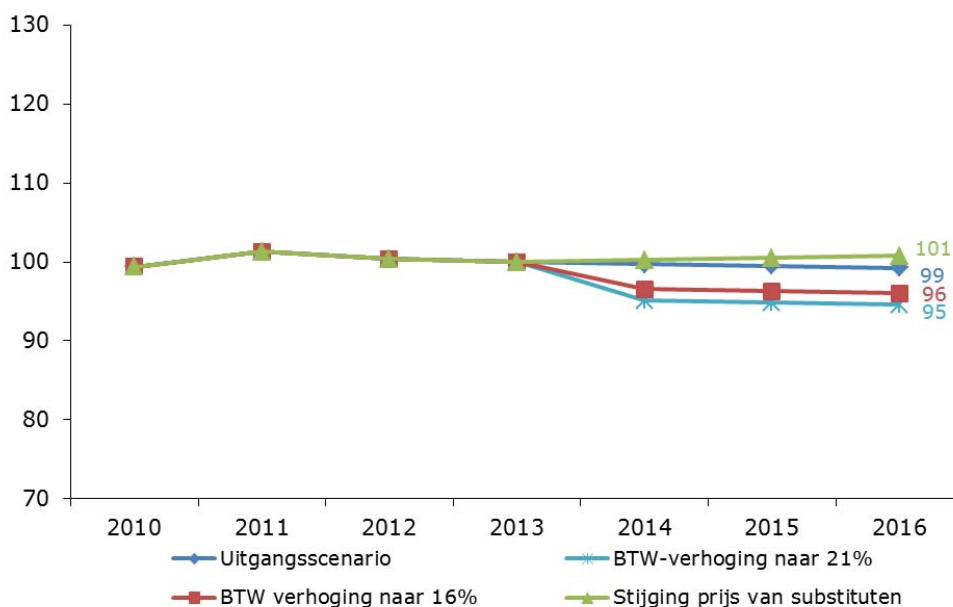
a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

17.8.3 Toekomstsimulaties voor de VNPF-poppodia

In figuur 17.2 tonen we de tentatieve simulaties voor de vier toekomstscenario's voor de VNPF-poppodia. De donkerblauwe lijn geeft de verwachte ontwikkeling in het uitgangsscenario weer. In dit scenario daalt het aantal bezoeken aan VNPF-podia tussen 2013 en 2016 met 1%. Dit is iets minder dan bij de VSCD-podia. Dat komt doordat het bezoek aan VNPF-poppodia minder gevoelig is voor de verwachte inkomensdaling. Als de prijs van substituten in de komende jaren even sterk toeneemt als in de afgelopen drie jaar, stijgt het aantal bezoeken vanaf 2013 (groene lijn). Het niveau van het aantal bezoeken aan poppodia zou in dat geval in 2016 1% hoger zijn dan in het uitgangsscenario. Als het BTW-tarief in 2014 wordt verhoogd van 6% naar 21%, daalt het bezoek sterk: het verschil met het uitgangsscenario bedraagt in 2016 4% (lichtblauwe lijn). Als een uniform BTW-tarief van 16% wordt ingevoerd, daalt het bezoek wat minder sterk; het verschil met het uitgangsscenario bedraagt dan 3% (rode lijn).

Figuur 17.2: Toekomstsimulatie 2010-2016 voor het bezoek aan de VNPF-poppodia^a

a 2010 en 2011 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

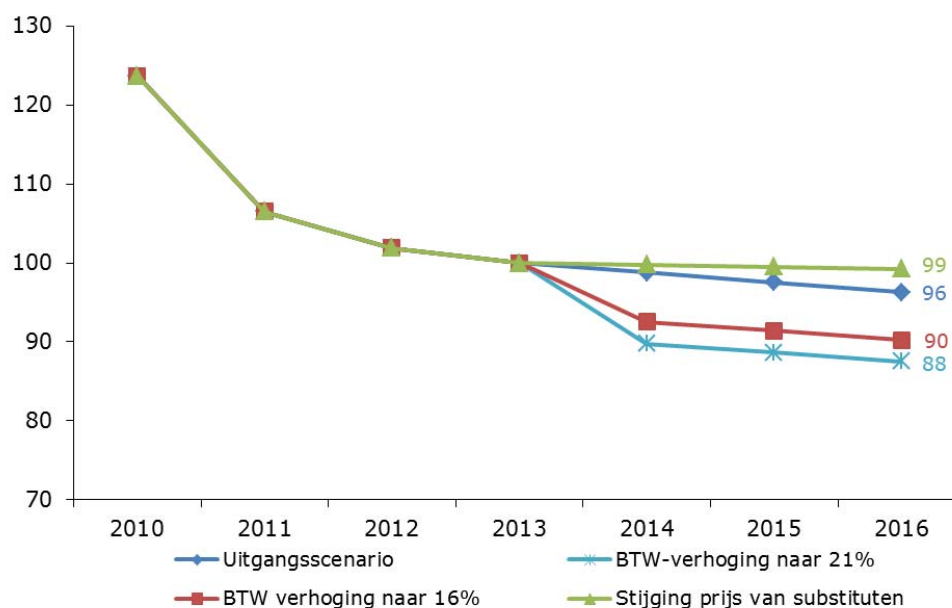
17.8.4 Toekomstsimulaties voor de vrije theaterproducenten

In figuur 17.3 worden de tentatieve simulaties voor de vier toekomstscenario's voor de vrije theaterproducenten in beeld gebracht. Het is duidelijk dat de toekomstverwachting voor het aantal bezoeken aan de vrije theaterproducenten minder rooskleurig is dan voor de VSCD- of VNPF-podia; zowel de prijs- als de inkomenselasticiteit van de vrije theaterproducenten is hoger. In het uitgangsscenario (donkerblauwe lijn) daalt het aantal bezoeken aan voorstellingen van de vrije theaterproducenten tussen 2010 en 2013. In 2013 is het aantal bezoeken naar verwachting 6% lager dan in 2011. Deze daling vloeit voort uit de verwachte inkomensdaling in 2012 en 2013. De daling zet zich vanaf 2013 afgezwakt voort. Daarom is het aantal bezoeken in het uitgangsscenario in 2016 4% lager dan in 2013.

In het meest positieve scenario van een stijgende prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (groene lijn) valt het bezoek aan de vrije theaterproducenten in seizoen 2016/2017 nog steeds lager uit dan in seizoen 2013/2014. De invoering van een uniform BTW-tarief van 16% leidt in 2016 tot een daling van het aantal bezoeken met 6% ten opzichte van het

uitgangsscenario (rode lijn). Een BTW-verhoging van 6% naar 21% resulteert in 2016 in 8% minder bezoeken dan in het uitgangsscenario (lichtblauwe lijn).

Figuur 17.3 Toekomstsimulatie seizoen 2010/2011-2016/2017 voor het bezoek aan voorstellingen van de vrije theaterproducenten (VVTP-leden)^a

a 2010/2011 en 2011/2012 zijn gebaseerd op realisaties. Indexcijfers met 2013/2014 = 100.

Bron: APE

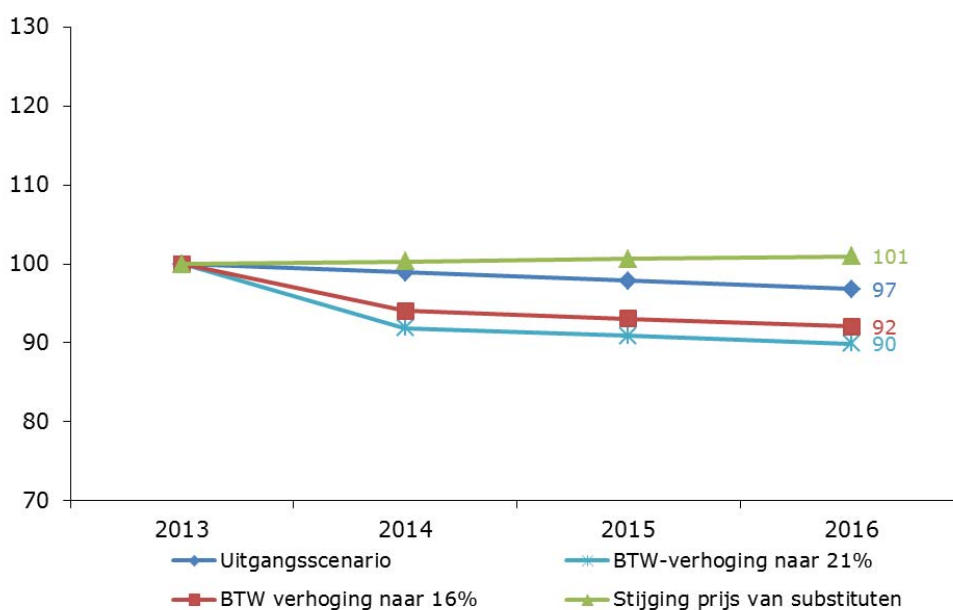
17.8.5 Toekomstsimulaties voor de BIS-instellingen voor podiumkunst

In het segment van de BIS-instellingen voor podiumkunst verliest een deel van de instellingen vanaf 2013 hun subsidie. Dit leidt tot een systeem-breuk in het aanbod. Het is met de huidige gegevens niet goed mogelijk om te voorspellen hoe het totale bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst zich tussen 2012 en 2013 gaat ontwikkelen. Voor instellingen die hun subsidie behouden kan het kansen bieden, terwijl andere instellingen verdwijnen. Daarom presenteren we de vier toekomstscenario's voor de BIS-instellingen alleen voor de jaren 2013-2016.

Figuur 17.4 toont de tentatieve simulaties van de vier toekomstscenario's voor de BIS-instellingen voor podiumkunst. De donkerblauwe lijn geeft de voorspelde ontwikkeling in het uitgangsscenario weer. Doordat het be-

schikbare inkomen tussen 2013 en 2016 naar verwachting daalt, zien we ook een dalende trend in het bezoek. In 2016 ligt het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst in het uitgangsscenario 3% lager dan in 2013. Wanneer de prijs van substituten in de komende jaren even sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar, gaat het bezoek tussen 2013 en 2016 stijgen; in 2016 is het verwachte aantal bezoeken in dat geval 1% hoger dan in 2013 (groene lijn). Als het BTW-tarief in 2014 wordt verhoogd van 6% naar 21% daalt het bezoek en is het aantal bezoeken in 2016 7% lager dan in het uitgangsscenario (lichtblauwe lijn). Bij de invoering van een uniform BTW-tarief van 16% daalt het aantal bezoeken wat minder sterk; het aantal bezoeken is dan in 2016 5% lager dan in het uitgangsscenario (rode lijn).

Figuur 17.4 Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de BIS-instellingen voor podiumkunst^a

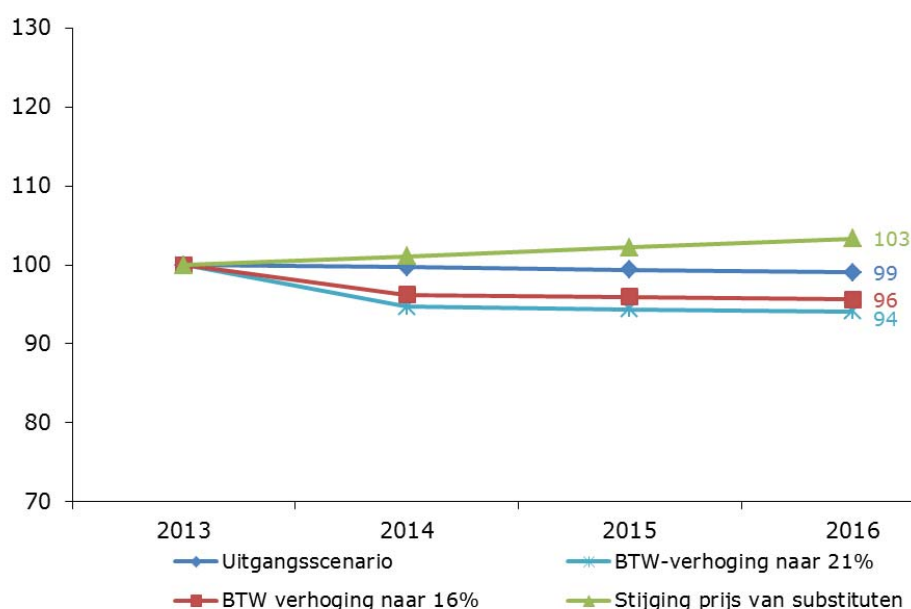
a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

We hebben dezelfde scenario's ook doorberekend voor de BIS-instellingen voor theater en muziek (inclusief muziektheater en opera). De resultaten hiervan worden weergegeven in figuur 17.5 en figuur 17.6. De scenario's vallen positiever uit voor de theatergezelschappen dan voor de muziekinstellingen. In het uitgangsscenario (donkerblauwe lijn) daalt het bezoek aan de BIS-instellingen voor theater tussen 2013 en 2016 met 1%, maar bij de BIS-instellingen voor muziek bedraagt de daling 4%. Bij een stijging

van het BTW-tarief tot 21% (lichtblauwe lijn) daalt het bezoek aan BIS-instellingen voor muziek met 10% ten opzichte van het uitgangsscenario en bij theater bedraagt de daling 5%. Bij de invoering van een uniform BTW-tarief van 16% (rode lijn) bedraagt de daling respectievelijk 7% en 3%. Als de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten zich in de komende jaren voortzet, stijgt het aantal bezoeken aan de BIS-instellingen voor theater tussen 2013 en 2016 met 3% (groene lijn). Het bezoek aan de BIS-instellingen voor muziek blijft in dat geval in de periode 2013-2016 constant.

Figuur 17.5 Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de BIS-instellingen voor theater^a

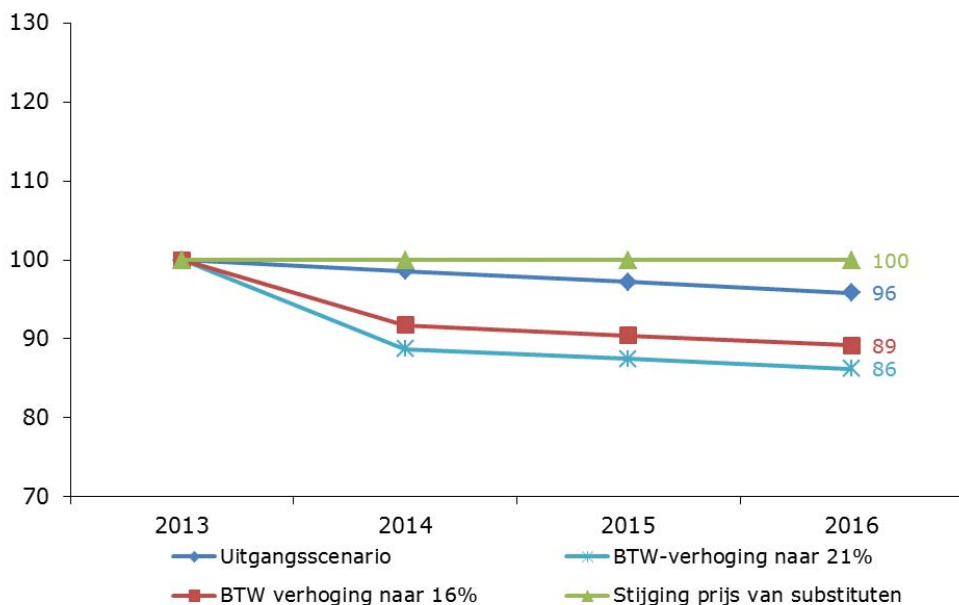

a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

Een aantal politieke partijen pleit voor een verhoging van de eigen inkomsten van de BIS-instellingen. We hebben voor alle BIS-instellingen voor podiumkunst samen berekend hoeveel procent de toegangsprijs moet stijgen om een stijging van de eigen inkomsten met 10% te realiseren. Een prijsstijging van 10% leidt immers niet tot een stijging van de eigen inkomsten met 10%, maar tot een lagere stijging. Dit komt omdat er door de prijsstijging ook minder bezoeken worden gebracht ('vraaguitval'). Uit de econometrische analyses volgt dat de toegangsprijs in dat geval met maar liefst met 40% moet stijgen. Dit lijkt een weinig realistische optie.

Figuur 17.6 Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de BIS-instellingen voor muziek (inclusief muziektheater en opera)^a

a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

17.8.6 Toekomstsimulaties voor de FPK-instellingen voor podiumkunst

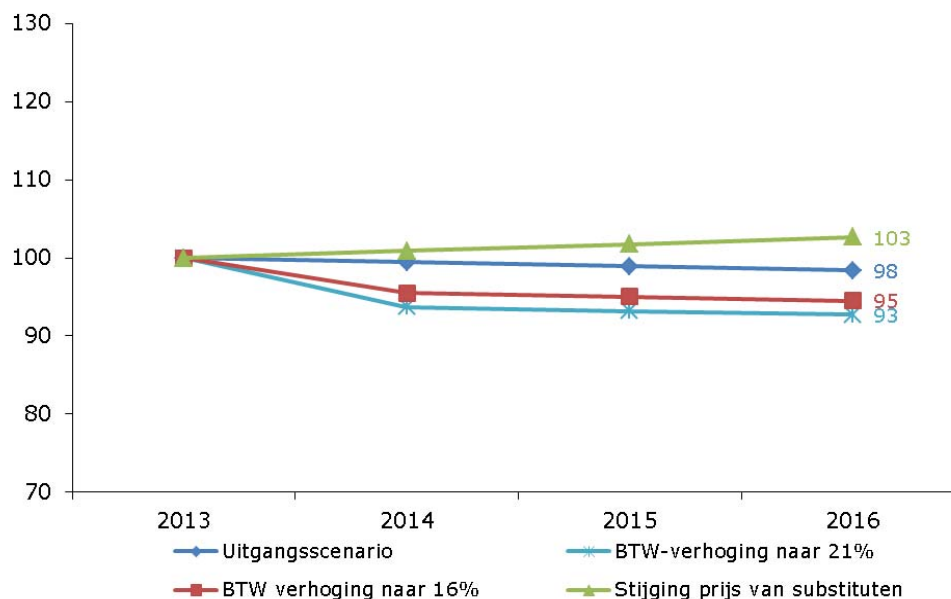
In het segment van de FPK-instellingen voor podiumkunst verliest een aantal instellingen vanaf 2013 hun subsidie. Dit leidt evenals bij de BIS-instellingen tot een systeembreuk in het aanbod. Voor ons is het niet goed mogelijk om te voorspellen hoe het aantal bezoeken aan de FPK-instellingen voor podiumkunst zich tussen 2012 en 2013 gaat ontwikkelen. Om die reden tonen we ook hier de vier toekomstscenario's alleen voor de jaren 2013-2016.

Figuur 17.7 geeft de tentatieve simulaties van de vier toekomstscenario's voor de FPK-instellingen voor podiumkunsten. De donkerblauwe lijn toont het uitgangsscenario. Doordat het beschikbare inkomen tussen 2013 en 2016 naar verwachting daalt, zien we eveneens een dalende trend in het aantal bezoeken. In 2016 ligt het bezoek aan de bij FPK-instellingen voor podiumkunst 2% lager dan in 2013. Indien de prijs van substituten in de komende jaren even sterk stijgt als in de afgelopen drie jaar, gaat het bezoek tussen 2013 en 2016 echter stijgen (groene lijn). In dat geval is het aantal bezoeken in 2016 5% hoger dan in het uitgangsscenario en 3% hoger dan in 2013. Als het BTW-tarief in 2014 wordt verhoogd van 6% naar

21% (lichtblauwe lijn), is het bezoek in 2016 5% lager dan in het uitgangsscenario. Bij de invoering van een uniform BTW-tarief van 16% (rode lijn) daalt het bezoek wat minder sterk: het verschil met het uitgangsscenario bedraagt dan in 2016 3%.

Figuur 17.7 Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de FPK-instellingen voor podiumkunst^a

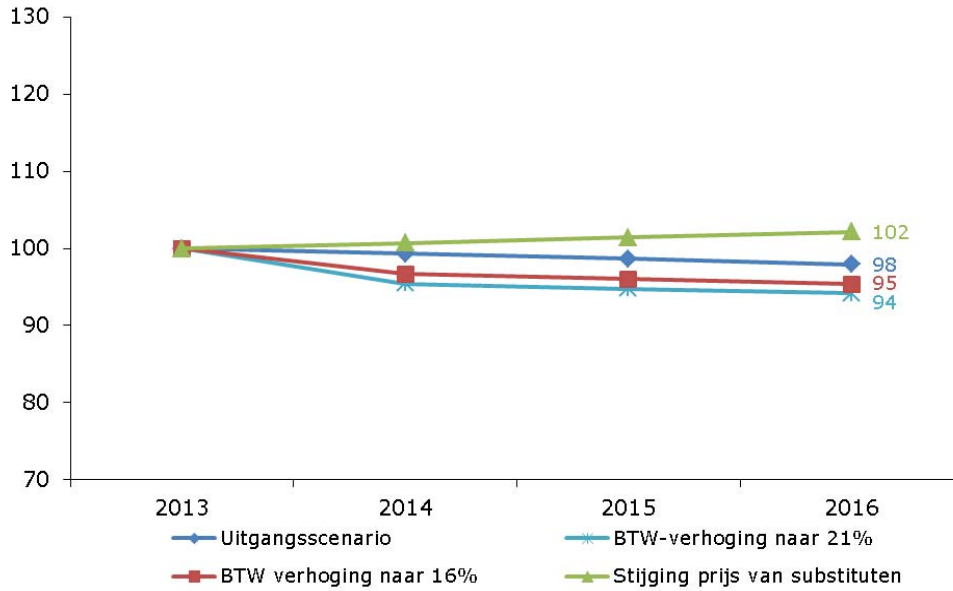

a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

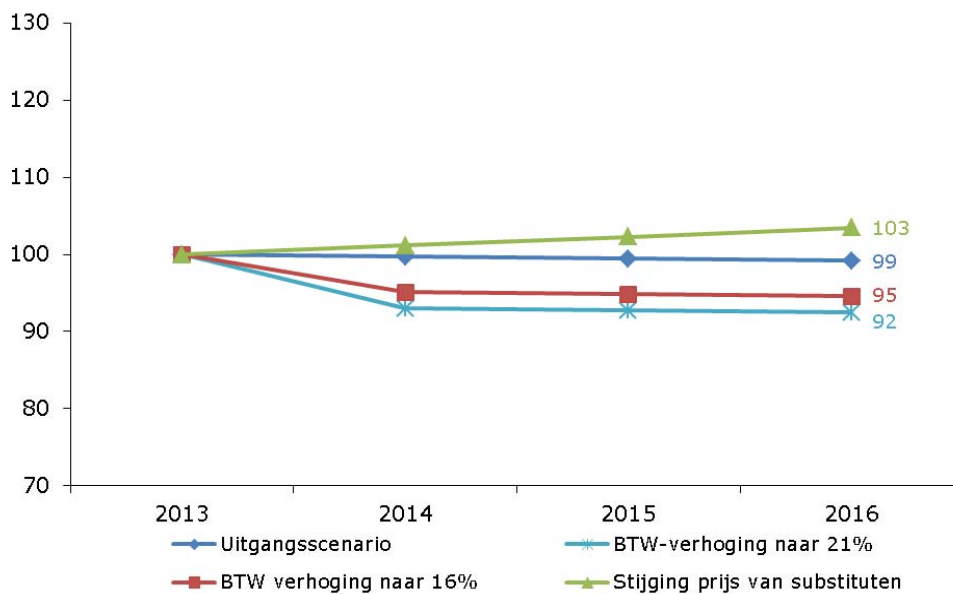
We hebben dezelfde scenario's ook doorgerekend voor de FPK-instellingen voor theater en muziek (inclusief muziektheater en opera), alsmede de gecombineerde BIS- en FPK-instellingen voor dans. De resultaten hiervan worden weergegeven in figuur 17.8, figuur 17.9 en figuur 17.10. In het uitgangsscenario (donkerblauwe lijn) daalt het bezoek aan de theatergezelschappen tussen 2013 en 2016 met 2% en bij de muziek- en dansgezelschappen is dit 1%. Als de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten zich de komende jaren voortzet (groene lijn), stijgt het aantal bezoeken tussen 2013 en 2016 met 2% (theater) of 3% (muziek en dans). Bij een stijging van het BTW-tarief tot 21% (lichtblauwe lijn) neemt het aantal bezoeken bij muziek in 2016 met 7% af ten opzichte van het uitgangsscenario, bij dans met 5% en bij theater met 4%. Bij de invoering van een uniform BTW-tarief van 16% (rode lijn) zwakken de dalingen af tot respectievelijk 4% voor muziek en dans, en 3% voor theater.

Figuur 17.8 Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de FPK-instellingen voor theater^a

Bron: APE

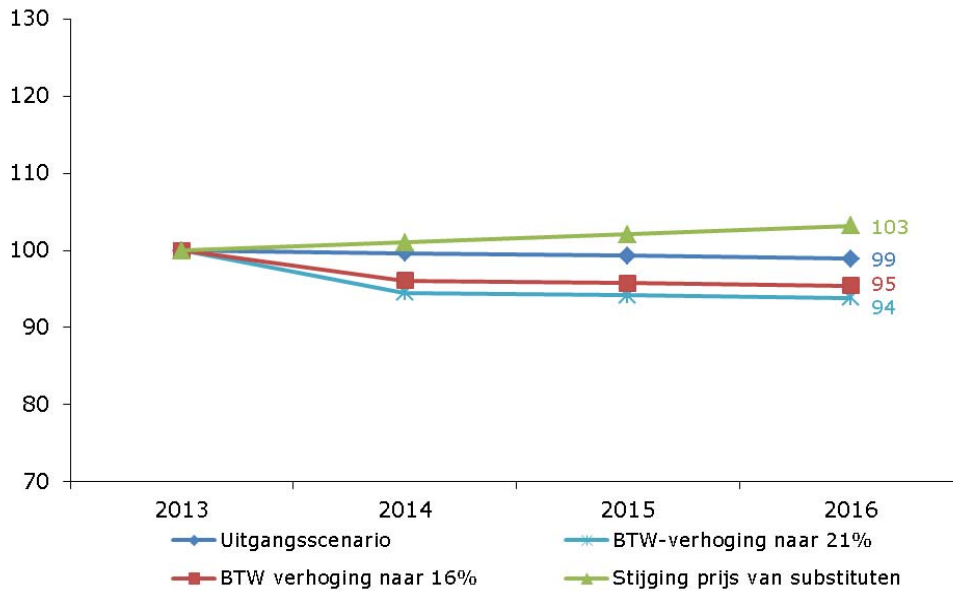
Figuur 17.9: Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de FPK-instellingen voor muziek (inclusief muziektheater en opera)^a

a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

Figuur 17.10: Toekomstsimulatie 2013-2016 voor het bezoek aan de BIS- of FPK-instellingen voor dans^a

a Indexcijfers met 2013 = 100.

Bron: APE

17.8.7 De verhoging van het BTW-tarief in het seizoen 2011/2012

Naast de vier toekomstscenario's hebben wij ook gekeken wat het effect is geweest van de BTW-verhoging van 6% naar 19% in het seizoen 2011/2012. Hiervoor hebben wij aangenomen dat de BTW-verhoging volledig is doorberekend aan de consument. De resultaten van de berekeningen moeten daarom gezien worden als het *maximale* effect van de BTW-verhoging op het aantal bezoeken.

Tabel 17.9 toont de uitkomsten van deze simulaties. De tabel geeft het procentuele effect van de BTW-verhoging op het aantal bezoeken weer. Als het BTW-tarief in het seizoen 2011/2012 6% was geweest in plaats van 19%, was het bezoek aan VSCD-podia maximaal 2,1% hoger geweest. Het grootste effect van de verhoging zien we bij de vrije theaterproducenten (VVTP) en de BIS-instellingen voor muziek. Dit komt doordat het bezoek aan deze deelsectoren het meest prijsgevoelig is.

Tabel 17.9: Overzicht van de gesimuleerde effecten (in %) van de BTW-verhoging in het seizoen 2011/2012 op het aantal bezoeken aan podiumkunsten^a

Jaar	VSCD	VNPF	VVTP ^b	Podium- kunsten	Theater	Muziek	Dans
2011	2,1	2,0	10,0	3,6	2,5	5,3	2,6
2012	2,0	1,9	0,0	3,5	2,5	5,0	2,5

a Resultaten voor podiumkunsten, theater en muziek hebben betrekking op BIS-instellingen. Dans heeft betrekking op BIS- en FPK-instellingen.

b De VVTP-leden hebben gegevens verstrekt over seizoenen. Het genoemde cijfer voor 2012 heeft betrekking op het seizoen 2011/2012. Het cijfer voor 2012 heeft betrekking op het seizoen 2012/2013 (en is daarom gelijk aan 0).

Bron: APE

18 CONCLUSIES PRIJS- EN INKOMENSGEVOELIGHEID VAN HET BEZOEK AAN CULTURELE ACTIVITEITEN

18.1 Inleiding

In de drie voorgaande hoofdstukken hebben we een aantal econometrische analyses uitgevoerd waarin we de ontwikkeling van het aantal bezoeken verklaren met behulp van de micro-economische theorie van het consumentengedrag. Met de resultaten van deze analyses kunnen we de gesignaleerde trends in de bezoekcijfers beter duiden en krijgen we een beter inzicht in de determinanten van de verdien capaciteit van de instellingen. In de analyses verklaren we het aantal bezoeken aan culturele activiteiten onder meer uit veranderingen in:

- de toegangsprijzen;
- de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten;
- het beschikbare inkomen.

De analyses geven inzicht in de prijs- en inkomenselasticiteiten van het bezoek aan de verschillende delen van de cultuursector. Voor de bepaling daarvan is het noodzakelijk dat we beschikken over relatief veel gegevens. Niet in alle gevallen zijn de benodigde gegevens in voldoende mate beschikbaar voor statistisch verantwoorde resultaten; bijvoorbeeld omdat het een relatief deelsector met weinig instellingen betreft. Daardoor zijn we soms gedwongen geweest om deelsectoren samen te voegen. De econometrische analyses hebben betrekking op de verklaring van het bezoek aan:

- bioscopen (hoofdstuk 15);
- musea (hoofdstuk 16);
- podiumkunsten (hoofdstuk 17).

Op basis van de resultaten van de analyses zijn in de voorgaande drie hoofdstukken verscheidene *tentatieve* toekomstsimulaties uitgevoerd voor de onderscheiden deelsectoren van de cultuursector. We beperken ons hier tot een bespreking van de geschatte prijs- en inkomenselasticiteiten.

18.2 Resultaten voor de prijs- en inkomenselasticiteiten

Tabel 18.1 vat de in het onderzoek geschatte prijs- en inkomenselasticiteiten voor de onderscheiden deelsectoren samen. De prijselasticiteit van het bezoek is het hoogste bij de BIS-instellingen voor muziek, gevolgd door de bioscopen en de vrije theaterproducenten. De relatief hoge prijselasticiteit van de muziekvoorstellingen van de BIS-instellingen is een gevolg van het relatief hoge prijsniveau in deze deelsector. Dit effect wordt echter voor een belangrijk deel gemitigeerd door de hoge waarde van de prijselasticiteit van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, die de afgelopen jaren veel sterker in prijs zijn gestegen dan de hier behandelde culturele activiteiten. Daardoor is de concurrentiepositie van de culturele activiteiten relatief verbeterd ten opzichte van andere vrijetijdsactiviteiten. Voor bioscopen geldt eveneens dat zij sterk gevoelig zijn voor de prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten, die in het voordeel van de bioscopen is uitgekapt.

Tabel 18.1: Geactualiseerde prijs- en inkomenselasticiteiten voor het bezoek aan culturele activiteiten

	Prijs- elasticiteit	Inkomens- elasticiteit	Prijselasticiteit concu- rerende activiteiten
Bioscopen	-0,76	0,89	1,61
Alle musea	-0,17	0,13	0,39
Rijksmusea	-0,27	1,00	1,41
VSCD-podia	-0,32	1,57	0,32
VNPF-podia	-0,36	0,52	0,36
Vrije theaterproducenten (VVTP)	-0,72	2,50	0,72
BIS-instellingen podiumkunst totaal	-0,57	1,00	2,15
- Theater (BIS)	-0,39	1,00	0,62
- Muziek (BIS)	-0,80	1,00	2,83
- Dans (BIS en FPK) ^a	-0,40	1,00	0,72
FPK-instellingen podiumkunst totaal	-0,45	1,00	1,06
Theater (FPK)	-0,30	1,00	1,37
Muziek (FPK)	-0,53	1,00	0,54

a Te weinig dansgezelschappen om afzonderlijke econometrische analyses uit te voeren voor de BIS- en de FPK-instellingen.

Bron: APE

De hoge prijselasticiteit van het bezoek aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten komt doordat de toegangsprijzen van deze voorstellingen relatief hoog zijn. Daarnaast bestaat bij ons de indruk dat deze

voorstellingen relatief vaker worden bezocht door een publiek met een lager inkomen dan het publiek van het gesubsidieerde segment. Vermoedelijk mede daardoor is het publiek van de vrije theaterproducenten sterk gevoelig voor de koopkrachtontwikkeling. Dat blijkt ook uit de hoge waarde van de inkomenselasticiteit. Bij een negatieve koopkrachtontwikkeling, zoals thans het geval is, worden de vrije theaterproducenten extra hard getroffen door de recessie.

Musea kennen traditioneel de geringste prijselasticiteit. Dat komt doordat de kosten van de toegangsgelden doorgaans maar een beperkt deel van de kosten van een museumbezoek uitmaken (krap 25%) naast reiskosten, consumpties en andere bijkomende kosten. Dat geldt in versterkte mate voor de buitenlandse bezoekers voor wie de hoogte van de toegangsprijzen nauwelijks een beperkende factor vormt. De prijselasticiteit van het bezoek aan de VNPF-podia en de VSCD-podia is eveneens relatief laag.

De schattingsresultaten sporen met die van eerder APE-onderzoek en stemmen in grote lijnen overeen met de resultaten van internationaal onderzoek (Goudriaan, de Groot en Schrijvershof 2008).

LITERATUUR

- Becker, G.S., 1965, A theory of the allocation of time, *Economic Journal* 75, nr. 3, blz. 32-47.
- Cameron, S., 1988, The impact of videorecorders on cinema attendance, *Journal of Cultural Economics* 12, nr. 1, blz. 73-80.
- Centraal Planbureau, 2012, *Kerngegevens 2010-2013 voor de concept-MEV 2013* (augustus 2012).
- Centraal Planbureau/Planbureau voor de Leefomgeving, 2012, *Keuzes in Kaart 2013-2017: Een analyse van tien verkiezingsprogramma's*, Den Haag: Centraal Planbureau/Planbureau voor de Leefomgeving.
- Goudriaan, R., 1984, De prijselasticiteit van het museumbezoek, in: *Rapport van de werkgroep privatiseringsonderzoek podiumkunsten en rijksmusea*, Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Goudriaan, R., 1990, Kunst en consumentengunst, *Boekmancahier* 2, nr. 5, blz. 245-262; ook gepubliceerd in: R. Verhoeff en H.B.G. Ganzeboom (eds.), 1991, *Cultuur en publiek*, Amsterdam: SISWO, blz. 33-53.
- Goudriaan, R., 2010, *Effecten van de BTW-verhoging bij de vrije theaterproducenten*, Den Haag: APE (APE-rapport nr. 849).
- Goudriaan, R., N. de Groot, A. Notenboom, C. Schrijvershof, 2007, *Voorstudie toegangsprijzen in de culturele sectoren*, Den Haag: APE bv (APE-rapport 367a).
- Goudriaan, R., N. de Groot, C. Schrijvershof, 2008, *Nieuwe schattingen van de prijsgevoeligheid van het bezoek aan culturele sectoren*, Den Haag: APE bv (APE-rapport 467b).
- Groot, N. de, 2008, *Increasing the price of theater, a modern tragedy? A panel data study on the price elasticity of the performing arts in the Netherlands*, Master thesis of Econometrics, Universiteit van Amsterdam.
- Houthakker, H.S., en L.D. Taylor, 1970, *Consumer demand in the United States*, Cambridge: Harvard University Press.

TABELLARIISCHE BIJLAGE VOOR VSCD-PODIA, VNPF-PODIA EN VVTP-LEDEN

VSCD-podia

VSCD	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal voorstellingen	21.999	22.380	23.392	23.517	23.506	23.590	22.593
- Toneel	4.267	4.363	4.303	4.483	4.537	4.595	4.758
- Klassieke muziek	1.900	2.648	2.726	2.755	2.551	2.498	2.307
- Dans	943	1.064	1.111	1.186	1.125	1.163	1.104
- Pop	3.380	3.497	3.642	3.786	3.732	3.680	3.280
- Musical	1.914	2.162	2.150	2.288	2.448	2.263	2.327
- Opera	921	1.078	1.100	1.172	1.108	1.116	819
- Cabaret	3.902	3.837	4.023	3.904	4.063	3.871	3.945
- Overig	1.530	1.574	1.830	1.615	1.739	2.025	1.854
- Totaal gesubsidieerd	2.894	3.177	4.431	3.023	3.837	3.257	3.108
- Totaal buitenlands	2.114	2.160	2.603	3.003	2.873	2.900	2.721
- Totaal jeugd	2.205	2.405	2.592	2.624	2.970	2.962	2.737
- Totaal besloten	1.077	1.253	995	983	1.005	981	991
- Aandeel uitverkocht	26%	23%	22%	23%	18%	17%	-

VSCD	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal bezoek (x1000)	9.154	9.803	9.364	9.623	9.142	8.752	8.521
- Toneel	949	908	956	910	925	900	963
- Klassieke muziek	914	1.523	1.519	1.499	1.327	1.338	1.292
- Dans	290	345	315	351	322	325	326
- Pop	1.257	1.311	1.357	1.390	1.290	1.291	1.140
- Musical	1.890	2.005	1.877	2.184	2.105	1.784	1.758
- Opera	339	375	401	408	341	337	275
- Cabaret	1.533	1.342	1.512	1.431	1.446	1.309	1.295
- Overig	494	540	575	651	624	758	707
- Totaal gesubsidieerd	939	982	1.306	885	1.409	1.128	1.114
- Totaal buitenlands	937	999	1.158	1.222	1.096	1.016	940
- Totaal jeugd	725	804	790	874	896	792	756
- Totaal besloten	330	367	351	310	324	279	307

VSCD	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Gemiddelde prijs	€ 12,11	€ 12,84	€ 12,79	€ 13,58	€ 14,13	€ 13,92	€ 13,31
Inkomsten uit recettes	€ 99.894	€ 107.300	€ 110.437	€ 127.805	€ 117.260	€ 107.547	€ 103.627
Inkomsten uit subsidie gemeente	€ 125.167	€ 136.389	€ 138.750	€ 142.570	€ 152.030	€ 149.514	€ 148.476
Inkomsten uit subsidie overig	€ 6.981	€ 9.846	€ 9.628	€ 8.430	€ 8.210	€ 12.971	€ 14.867
Inkomsten uit horeca	€ 29.204	€ 36.336	€ 34.204	€ 39.347	€ 39.669	€ 37.533	€ 40.772
Inkomsten uit huur en dienstverlening	€ 44.746	€ 46.454	€ 48.590	€ 47.906	€ 50.501	€ 46.893	€ 49.901
Inkomsten overig	€ 16.002	€ 19.242	€ 21.678	€ 35.475	€ 28.026	€ 25.524	€ 24.145
Kosten totaal	€ 318.491	€ 353.615	€ 359.394	€ 383.336	€ 392.996	€ 379.846	€ 378.530
Aantal werknemers	1985	2083	2076	2139	2218	2195	2135
Aantal FTE	3407	3556	3583	3691	3821	3920	3724

VNPF-podia

VNPF	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal bezoek	1.480.866	1.582.037	1.662.098	1.741.754	1.625.155	1.424.387	1.452.134
Bezoek concert	656.724	745.122	748.856	869.127	782.921	788.361	802.975
Bezoek dans	622.767	623.259	628.584	683.625	621.207	569.983	593.619
Bezoek muziek	1.313.633	1.398.585	1.377.440	1.552.752	1.404.128	1.358.344	1.396.594
Bezoek niet-muziek	96.408	110.886	199.000	97.708	144.273	66.043	55.541
Totaal activiteiten	7.317	6.820	5.757	6.564	6.720	4.323	4.338
Activiteiten concert	2.633	2.567	2.471	2.621	2.623	2.507	2.527
Activiteiten dans	1.682	1.568	1.537	1.589	1.525	1.365	1.429
Activiteiten muziek	4.557	4.321	4.008	4.210	4.148	3.872	3.957
Activiteiten niet-muziek	2.202	2.144	1.377	1.974	2.199	379	381
Inkomsten uit recettes	€ 12.079	€ 12.786	€ 15.142	€ 18.860	€ 18.597	€ 18.626	-
Inkomsten subsidie	€ 6.969	€ 7.642	€ 8.834	€ 8.956	€ 10.006	€ 9.410	-
Inkomsten horeca	€ 11.814	€ 12.461	€ 13.850	€ 14.984	€ 13.921	€ 13.885	-
Inkomsten sponsoring	€ 1.276	€ 1.284	€ 911	€ 1.043	€ 995	€ 1.004	-
Inkomsten overig	€ 5.522	€ 4.871	€ 4.374	€ 3.478	€ 3.797	€ 5.294	-
Prijs	€ 4,51	€ 4,51	€ 5,87	€ 6,80	€ 7,07	€ 8,81	-
Inkomsten totaal	€ 37.661	€ 39.043	€ 43.111	€ 47.321	€ 47.315	€ 48.220	-
Kosten totaal	€ 38.032	€ 38.916	€ 42.366	€ 46.705	€ 47.307	€ 47.577	-
Aantal FTE	351	373	394	390	400	390	-
Aantal werknemers in loon- dienst	860	826	827	864	865	814	-

VVTP-leden

VVTP	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Totaal voorstellingen	4955	5549,5	5136	5709	5334	6025	5868
- Toneel	775	735,5	720	716	847	979	979
- Klassieke muziek	0	0	0	0	0	0	0
- Dans en beweging	56	54	67	68	22	33	29
- Populaire muziek	655	617	672	515	434	467	507
- Musical	1671	1683	1639	2232	1550	1692	1768
- Opera	64	401	247	118	253	184	113
- Cabaret	1113	1262	1162	1324	1422	1593	1828
- Overig	621	797	629	736	806	1077	644
Totaal bezoek (*1000)	3800	3983	3803	4110	3027	3374	2905
- Toneel	275	204	256	239	237	174	235
- Klassieke muziek	0	0	0	0	0	0	0
- Dans en beweging	39	207	72	51	24	80	0
- Populaire muziek	401	464	329	378	249	247	127
- Musical	1958	1795	1993	2378	1337	1599	1525
- Opera	115	247	136	43	115	78	22
- Cabaret	485	355	511	569	444	472	642
- Overig	528	711	506	451	622	724	354

VVTP	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Gemiddelde prijs	€ 23,22	€ 25,25	€ 25,74	€ 26,66	€ 23,74	€ 22,24	€ 21,01
Inkomsten totaal (*1000)	€ 124.088	€ 126.413	€ 140.301	€ 132.311	€ 97.769	€ 109.610	€ 92.210
Inkomsten uit recettes	€ 110.977	€ 108.898	€ 127.240	€ 126.153	€ 80.522	€ 94.338	€ 77.262
Inkomsten uit subsidie	€ 65	€ 135	€ 65	€ 65	€ 138	€ 65	€ 125
Inkomsten uit sponsoring	€ 1.296	€ 2.115	€ 1.162	€ 1.070	€ 1.046	€ 1.271	€ 1.343
Inkomsten overig	€ 11.749	€ 15.265	€ 11.834	€ 5.022	€ 16.064	€ 13.936	€ 13.480
Aantal werknemers	1299	1489	1541	1760	1713	1824	1801
- Waarvan productie	1105	1267	1317	1588	1541	1650	1646
- Waarvan kantoor	194	222	224	172	172	175	155
Aantal FTE	865	982	933	844	718	671	610
- Waarvan productie	683	756	724	681	556	611	569
- Waarvan kantoor	182	226	209	162	161	163	145